

Vlaanderen
verbeelding werkt

Het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen

DEPARTEMENT
CULTUUR, JEUGD EN MEDIA

vlaanderen.be/cjm

Inhoudstafel

VOORWOORD.....	5
I. HET VLAAMSE BELEID VOOR HET BORGEN VAN HET IMMATERIEEL ERFGOED.....	6
1. INLEIDING.....	8
2. CONTEXT EN HISTORIEK.....	10
2.1. Unesco-Conventie 2003.....	10
2.2. Vlaanderen en België.....	11
2.3. Ontwikkeling beleid in Vlaanderen.....	11
2.4. Actualisering beleidsvisie.....	13
3. EEN AANTAL BEGRIPPEN UITGELICHT.....	16
3.1. Wat is erfgoed en immaterieel erfgoed?.....	16
3.1.1 Wat is erfgoed?.....	16
3.1.2 Een definitie van immaterieel erfgoed.....	16
3.1.3 Wat is de verhouding tussen roerend, onroerend en immaterieel erfgoed?.....	17
3.2. Borgen van immaterieel erfgoed.....	18
3.3. Erfgoedgemeenschappen.....	19
3.4. Immaterieel Erfgoed in Vlaanderen.....	20
4. DE ROLLEN VAN DE VLAAMSE OVERHEID BINNEN HET BELEID ROND IMMATERIEEL ERFGOED.....	22
4.1. De Vlaamse overheid faciliteert het borgen van immaterieel erfgoed.....	22
4.1.1 Het Cultureelerfgoeddecreet.....	22
4.1.2 Instrumenten voor erfgoedgemeenschappen.....	23
4.2. De Vlaamse overheid stimuleert internationale beleidsvoering en samenwerking.....	28
4.2.1 Beleidsmatig.....	28
4.2.2 Operationeel.....	28
4.3. De Vlaamse overheid bewaakt de kwaliteit.....	31
4.3.1 Via het Cultureelerfgoeddecreet.....	31
4.3.2 Via de rapportage voor de Inventaris Vlaanderen.....	31
4.3.3 Via de zesjaarlijkse Unesco-rapportage.....	32
5. DE UITDAGINGEN VOOR HET IMMATERIEEL ERFGOED-BELEID.....	34
5.1. Versterken van erfgoedgemeenschappen en immaterieel-erfgoedpraktijken.....	34
5.2. Zichtbaarheid en maatschappelijk bewustzijn rond immaterieel erfgoed vergroten.....	35
5.3. Breder en diverser immaterieel erfgoed in kaart brengen, documenteren en onderzoeken.....	37
5.4. Het immaterieel-erfgoedveld meerstemmig ontwikkelen.....	38
5.5. Immaterieel erfgoed in duurzame ontwikkeling verkennen.....	39
5.6. Immaterieel erfgoed-werking in de cultureel-erfgoedsector duurzaam uitbouwen en verdiepen.....	40
5.7. Beleid rond immaterieel erfgoed binnen breder cultuurbeleid, andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus ontplooiën.....	43
5.7.1 Cultuurbreed.....	43
5.7.2 Onroerend erfgoed.....	44
5.7.3 Toerisme.....	44
5.7.4 Onderwijs.....	44
5.7.5 Andere beleidsdomeinen.....	45
5.7.6 Andere beleidsniveaus.....	45
5.8. De internationale beleidsvoering en samenwerking verder uitbouwen en differentiëren.....	46
6. CONCLUSIE.....	49

II. RAPPORT NAAR UNESCO – WAAR WE STAAN ANNO 2021	51
1. RAPPORT NAAR UNESCO OVER DE INZET IN VLAANDEREN VOOR IMMATERIEEL ERFGOED	
2. EEN BAROMETER VOOR IMMATERIEEL ERFGOED IN 8 THEMA'S	
3. ZORGEN VOOR MORGEN: UITDAGINGEN EN INZET VOOR DE KOMENDE JAREN	
III. COLOFON	95

Voorwoord

Immaterieel erfgoed neemt een bijzondere plaats in in het cultuurbeleid van de Vlaamse overheid. Denk maar aan de ondersteuning van een wijdvertakt netwerk van professionals via het Cultureelerfgoeddecreet, het platform immaterieelerfgoed.be of de beurzen voor het doorgeven van vakmanschap. Immaterieel erfgoed is dan ook overal en van iedereen. Dit niet-tastbare erfgoed leeft in onze hele samenleving: hoe we feesten, onze eetcultuur, tradities en rituelen, of ook in de kennis en vaardigheden van vaklui die dingen maken. Het is erfgoed van en dichtbij mensen. Bovendien is het zowel van vroeger als van nu, en evolueert het mee met de tijd. Volop kansen dus om voortdurend actueel en relevant te blijven.

In 2006 ratificeerde België de Unesco-Conventie 2003 voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Van dan af begon Vlaanderen er ook een beleid rond te ontwikkelen. In 2010 presenteerde de Vlaamse overheid voor het eerst haar beleidsvisie. Die visienota is méér dan een decennium lang een belangrijke referentietekst geweest. Maar met vele evoluties in Vlaanderen en op internationaal vlak was de visienota na ruim 10 jaar aan een update toe. In 2021-2022 organiseerde het Departement Cultuur, Jeugd en Media daartoe een actualiseringstraject, waarbij heel wat stakeholders werden bevroegd. Dat resulteerde in een geactualiseerde beleidsvisie, die ik in mei 2022 lanceerde op het evenement 'Leve immaterieel erfgoed!'

Parallel daarmee liep in 2021 ook het traject van de meerjarige rapportage voor Unesco over de uitvoering van de Conventie 2003. Het Departement Cultuur, Jeugd en Media en Werkplaats immaterieel erfgoed, de organisatie voor het immaterieel erfgoed in Vlaanderen, werkten doorheen 2021 aan de input uit Vlaanderen voor het Unesco-rapport. Met inbreng van vele stakeholders werd een omvattend beeld gevormd van waar

we staan, via een uitgebreide reeks gesprekken met erfgoedge-meenschappen, organisaties, academici, enzovoort.

De rapportage voor Unesco gaf volop grondstof voor de beleidsvisie. Het Unesco-resultatenkader met 26 indicatoren, dat de structuur vormt voor de rapportage, stelt immers langetermijndoelen in het verschiet en biedt aanknopingspunten voor de aanpak van uitdagingen. Met de vernieuwde beleidsvisie speelt Vlaanderen daarop in: de beleidsvisie reikt een kader aan om de volgende jaren volop in te zetten op het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen. Daarbij nemen we ook gericht de uitdagingen op die we in de Vlaamse Unesco-rapportering hebben vastgesteld.

In deze publicatie vindt u zowel de tekst van de beleidsvisie 2022 als een publieksvertaling van het Vlaamse deelrapport voor de Unesco-rapportage 2021. Graag wil ik iedereen bedanken die heeft meegewerkt aan de beleidsvisie of aan de rapportage. Werkplaats immaterieel erfgoed verdient nog een extra dankjewel: met veel inzet en vanuit een grote expertise in de Unesco-conventie en het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen leverden ze een belangrijke bijdrage aan beide documenten.

Het komende decennium wil Vlaanderen samen met vele partners nieuwe sprongen vooruit maken rond immaterieel erfgoed. U leest er alles over in deze publicatie en ik wens u dan ook veel leesplezier en inspiratie.

Jan Jambon
Minister van Cultuur

I. HET VLAAMSE BELEID VOOR HET BORGEN VAN HET IMMATERIEEL ERFGOED

1. Inleiding

Immaterieel erfgoed is van iedereen, en van alle tijden. Dit niet-tastbare erfgoed leeft in onze hele samenleving: hoe we feesten, onze eetcultuur, tradities en rituelen, dans en muziek, of ook in de kennis en vaardigheden van vaklui die dingen maken. Je vindt het in heel Vlaanderen, in de steden en de randstad, van aan zee tot op het platteland. Het is tegelijk van vroeger en van nu, het leeft en evolueert mee met de tijd en met de samenleving.

In 2006 ratificeerde België de *Unesco-Conventie 2003* voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Van dan af ging Vlaanderen van start met het ontwikkelen van een beleid. In 2010 presenteerde de Vlaamse overheid voor het eerst een beleidsvisie over [immaterieel cultureel erfgoed](#), met de voorstelling van de Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed. De Visienota zette de krijtlijnen uit voor een vernieuwend beleid, gestoeld op de Unesco-Conventie van 2003.

De visienota uit 2010 is méér dan een decennium lang een belangrijke referentietekst geweest voor ontwikkelingen in het beleid en het veld. Maar met vele evoluties in Vlaanderen en internationaal, in het erfgoedveld, bij erfgoedgemeenschappen en in de brede samenleving is de visienota na ruim 10 jaar aan actualisering toe. In 2021-2022 organiseerde het Departement Cultuur, Jeugd en Media daartoe een actualiseringstraject, waarbij heel wat stakeholders werden bevroegd. Parallel daarmee liep in 2021 ook het traject van de meerjarige rapportage voor Unesco over de uitvoering van de Conventie 2003 in Vlaanderen. De input uit beide trajecten vormt de basis voor de geactualiseerde beleidsvisie die we in deze visietekst naar voren brengen.

Eerst geven we wat historiek en context en brengen we ontwikkelingen van het voorbije decennium in kaart. Vervolgens gaan we wat dieper in op een aantal belangrijke begrippen rond immaterieel erfgoed. Vervolgens schetsen we de contouren van het beleid via de verschillende rollen die de Vlaamse overheid daarin opneemt. Telkens geven we aan hoe we dat beleid vertalen in beleidsinstrumenten en brengen we een analyse van wat goed loopt en waar we beter kunnen doen. Vanuit die analyse formuleren we ten slotte een aantal uitdagingen, op basis waarvan we de komende jaren het beleid verder willen uitbouwen, samen met de vele betrokken partners in dit veld.

2. Context en historiek

2.1. Unesco-Conventie 2003

Rond de eeuwwisseling begon wereldwijd het bewustzijn rond immaterieel erfgoed erg te groeien. Een van de aanleidingen was de razende snelheid waarmee onze leefomgeving globaliseerde. Verschillende leefwerelden, culturen en economieën kwamen steeds meer bij elkaar. In het proces van globalisering ging de variatie verloren en wereldwijd gingen culturen steeds meer op elkaar lijken. Dat betekende ook dat het voortbestaan van heel wat immaterieel erfgoed onder druk kwam te staan. Een steeds meer geconnecteerde wereld bood echter ook kansen. Nieuwe uitdagingen vergden immers nieuwe oplossingen en instrumenten. **Grensoverschrijdende samenwerking** werd daarbij essentieel.

In 2003 werd daarop de *Unesco-Conventie* voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed aangenomen. Die conventie wil vanuit de zorg voor dit levende erfgoed, de culturele diversiteit en duurzame ontwikkeling in de wereld vrijwaren. De conventie betekende ook een belangrijke aanvulling op de oudere *Unesco-Conventie ter bescherming van het onroerend (wereld) erfgoed* (uit 1972).

De Conventie 2003 formuleert **verschillende domeinen** waarin immaterieel erfgoed zich manifesteert:

1. orale tradities;
2. uitvoerende kunsten;
3. sociale praktijken, rituelen en feesten;
4. kennis en praktijken gelinkt aan natuur en het universum;
5. traditionele ambachten.

Dat is echter geen eindige lijst en mag eerder worden gezien als een open opsomming van mogelijke concrete vormen of soorten waarin je dat erfgoed kunt terugvinden. Vaak kan immaterieel erfgoed ook in meerdere domeinen tegelijk zichtbaar zijn, bv. het bouwen van muziekinstrumenten, wat met de 'uitvoerende kunsten' verbonden is, maar ook een ambacht is.

In de conventie reikt Unesco instrumenten en methodes aan om het draagvlak voor immaterieel erfgoed te vergroten en om het immaterieel erfgoed te vrijwaren. Meest bekend is de conventie door de **lijsten van immaterieel erfgoed**. Jaarlijks voegt het Unesco-comité nieuwe elementen aan die lijsten toe: erfgoed dat door de lidstaten wordt voorgedragen. Het meest bekend is de Representatieve Lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid. Ze heeft als doel de **wereldwijde diversiteit van het immaterieel erfgoed** zichtbaar te maken, zodat het besef, het belang en de betekenis van dat erfgoed wereldwijd zouden toenemen. De lijst toont levend erfgoed dat mensen belangrijk vinden en hen een gevoel van identiteit en continuïteit geeft. Denk maar aan de garnaa-visserij te paard in Oostduinkerke en de biercultuur uit onze contreien, of de Finse saunacultuur en de Congolese rumba.

Een ander instrument is het Register van programma's, projecten en initiatieven die het best de principes van de conventie tonen. Dat is op zich ook een lijst, maar in tegenstelling tot de Representatieve Lijst toont het niet zozeer het immaterieel erfgoed zélf, maar is het een bundeling van goede **borgingspraktijken**: projecten, programma's of acties die als voorbeeld of inspiratie voor anderen kunnen dienen bij het borgen van immaterieel erfgoed. Vlaanderen heeft het 'borgen van de beiaardcultuur' en 'ludodiversiteit: het borgen van traditionele sporten en spelen' op het register staan. Naast de Representatieve Lijst en het Register van goede borgingspraktijken is er ook nog de Lijst van immaterieel cultureel erfgoed dat dringend bescherming nodig heeft. Vlaanderen heeft geen elementen op die lijst.

De jaarlijkse nieuwe elementen op de lijsten krijgen vaak veel media-aandacht en de lijsten zijn zo een belangrijk instrument om immaterieel erfgoed en het borgen ervan zichtbaar te maken. Toch is het belangrijk te benadrukken dat de Conventie 2003 om veel meer gaat. Zo gaat er via het Unesco-fonds steun naar landen die daar nood aan hebben. Ook zet het secretariaat van de conventie in op wereldwijde kennisopbouw en kennisdeling rond immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling, rond educatie, rond immaterieel erfgoed in noodsituaties, enzovoort.

Vandaag zijn maar liefst **180 lidstaten** uit alle hoeken van de wereld aangesloten bij de Conventie 2003. Unesco verwacht van de lidstaten dat ze een beleid voeren dat uitvoering geeft aan deze conventie en het immaterieel erfgoed naar waarde schat.

2.2. Vlaanderen en België

In 2006 ratificeerde België de Unesco-Conventie 2003. In ons land zijn de **gemeenschappen**, de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap en de Duitstalige Gemeenschap, verantwoordelijk voor het cultuurbeleid in het eigen taalgebied. Die verantwoordelijkheid vertaalt zich in drie verschillende soorten cultuurbeleid, in eigen initiatieven en eigen beleidstrajecten. Daarenboven oefent recenter het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest**, naar aanleiding van de zesde staatshervorming, ook bevoegdheden uit rond het roerend en immaterieel cultureel erfgoed op zijn grondgebied¹.

Voor de werking in het kader van de Unesco-Conventie 2003 betekent dit dat Vlaanderen steeds samenwerkt en afstemt met de andere twee gemeenschappen én met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Op grote lijnen, maar soms ook voor heel specifieke dossiers, zoeken de vier partijen een **consensus**. Dat gebeurt bijvoorbeeld voor de goedkeuring van nieuwe voorstellen en aanpassingen aan de richtlijnen bij de conventie, maar ook voor de voordracht van elementen of borgingspraktijken van België voor de lijsten. Tijdens de internationale bijeenkomsten van de algemene vergadering van de conventie en het intergouvernementeel comité spreken de gemeenschappen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met één stem. Standpunten worden vooraf afgetoetst en overeengekomen.

2.3. Ontwikkeling beleid in Vlaanderen

Met de ratificatie van de Unesco-Conventie 2003 door ons land in 2006 nam Vlaanderen een stevige start. Van meet af aan namen we een **internationale voortrekkersrol** op. De Vlaamse overheid hoefde daarbij niet van nul te beginnen. Er was een beleid voor volkscultuur dat eveneens aandacht had voor tradities, gewoontes, voor kennis en technieken die van generatie op generatie werden doorgegeven.

In 2008 startte de Vlaamse overheid met de *Inventaris voor immaterieel cultureel erfgoed*, een van de verplichtingen als lidstaat van de conventie. Gelijktijdig werd gestart met het uittekenen van een **beleid op maat van de Vlaamse context**. In 2010 presenteerde de Vlaamse overheid zo voor het eerst een beleidsvisie immaterieel cultureel erfgoed, met de voorstelling van de Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed. De visienota zette de klijtlijnen uit voor een vernieuwend beleid, gestoeld op de Unesco-Conventie 2003. Centraal stonden de erfgoedgemeenschappen en het bieden van ondersteuning bij een dynamische en toekomstgerichte erfgoedzorg en borging van immaterieel erfgoed.

¹ In het kader van de zesde staatshervorming van 2014 ontwikkelde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een [ordonnantie betreffende het roerend en immaterieel cultureel erfgoed](#). Die werd op 25-04-2019 afgekondigd door de Brusselse Regering en op 17 mei 2019 in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. De ordonnantie bepaalt het kader waarin het Gewest kan ingrijpen in deze nieuwe bevoegdheden en identificeert de middelen en de procedures die de ingreep in deze nieuwe bevoegdheden mogelijk maken.

Na de bekendmaking van de *Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed* in 2010 en de lancering van het digitale platform www.immaterieelerfgoed.be in 2012, zijn in het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen belangrijke stappen gezet om het kader dat het Vlaamse beleid creëert, concreet in te vullen. We geven de belangrijkste ontwikkelingen hieronder in vogelvlucht weer:

In afspraak met de Vlaamse overheid nam het expertisecentrum tapis plein vanaf 2012 een leidende rol op om de ontwikkeling van het immaterieel-erfgoednetwerk (op gang) te trekken en te coördineren binnen de cultureel-erfgoedsector. Daar hoorde ook de moderatie bij van het digitale platform www.immaterieelerfgoed.be. Stap voor stap werd zo de uitbouw van de immaterieel-erfgoedwerking in het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen vormgegeven. Belangrijk daarbij was de ontwikkeling vanaf 2013 van een **landelijk expertisenetwerk** over de verschillende domeinen van immaterieel erfgoed heen. Samen met tapis plein en FARO, steunpunt voor cultureel erfgoed, zetten de andere thematische expertisecentra² daarbij hun specifieke expertise in om de globale noden rond immaterieel erfgoed op landelijke schaal aan te pakken en daarin het platform www.immaterieelerfgoed.be te activeren. Daarbij werd ook volop complementair gewerkt met het netwerk van cultureel-erfgoedcellen en werd ook Heemkunde Vlaanderen betrokken, als landelijk erkende organisatie volkscultuur met een uitgestrekt netwerk van lokale erfgoedverenigingen.

Internationaal speelde Vlaanderen, onder meer via de inzet van tapis plein en de expertise van FARO, een opgemerkte en actieve rol in de context van de Unesco-Conventie 2003. Ook liet Vlaanderen zich opmerken op het vlak van betrokkenheid van het middenveld bij de conventie, de zogenaamde *civil society*, met participatie van [NGO's](#) én in de gestaag groeiende Europese en mondiale samenwerkingsverbanden.

In 2016 benoemde de conceptnota '*Naar een duurzame cultureel-erfgoedwerking in Vlaanderen. Een langetermijnvisie voor cultureel erfgoed en cultureel-erfgoedwerking in Vlaanderen*', die tot stand was gekomen met brede input vanuit het veld, een aantal uitdagingen. Zo stelde de conceptnota het waarborgen van een **gevarieerde aanwezigheid van cultureel erfgoed** voorop, met aandacht 'voor erfgoed in al zijn verschijningsvormen en uit alle maatschappelijke geledingen, met oog voor het representeren van de diversiteit in de samenleving'. Van dan af streefde de Vlaamse overheid consequent naar verbreding en verdieping in het in kaart brengen van immaterieel erfgoed. In de periode 2018-2019 leidde dat tot het actualiseren van de inventarisering van immaterieel erfgoed en tot aanpassingen aan de reglementering van de Inventaris Vlaanderen en aan het platform www.immaterieelerfgoed.be.

Ook stelde de conceptnota een **geïntegreerde aanpak voor roerend en immaterieel erfgoed** voorop. Op dat moment leken immers vooral het landelijke expertisenetwerk en de cultureel-erfgoedcellen zich actief in te zetten voor immaterieel erfgoed, maar was er nog onvoldoende integratie van immaterieel erfgoed in de hele cultureel-erfgoedsector. De conceptnota formuleerde ook voor het eerst het concept van werkingssubsidies voor 'rollen', die de verschillende types van dienstverlenende organisaties uit het decreet (expertisecentra, samenwerkingsverbanden) moesten vervangen. Die elementen werden vervolgens in het Cultureel erfgoeddecreet van 2017 verankerd. Devroegere functies van erfgoedwerking werden daarbij herdacht, zodat werken rond roerend en immaterieel erfgoed voortaan beter geïntegreerd kon worden in alle (types) cultureel-erfgoedorganisaties die in de erfgoedsector werkzaam zijn.

2 .....
Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG), ETWIE (Expertisecel voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed), CRKC (Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur, vanaf 2020 PARCUM, het museum en expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur), LECA (tot 2019 het landelijk expertisecentrum voor cultuur van alledag, in 2019 fuseerde LECA met Heemkunde Vlaanderen en Familiekunde Vlaanderen tot Histories vzw), Het Firmament (tot 2019 het landelijk expertisecentrum voor het cultureel erfgoed van de podiumkunsten in Vlaanderen) en Resonant (tot 2019 het landelijk expertisecentrum voor muzikaal erfgoed). (In 2019 fuseerden het Firmament en Resonant tot CEMPER, het centrum voor muziek en podiumerfgoed in Vlaanderen).

Bovendien werd er in het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet voor geopteerd om een aparte werkingssubsidie te voorzien voor een landelijke organisatie die de cultureel-erfgoedwerking opneemt voor het immaterieel cultureel erfgoed. Sinds 2019 wordt **Werkplaats immaterieel erfgoed**, een organisatie die ontstaan is vanuit tapis plein, gesubsidieerd als organisatie voor immaterieel cultureel erfgoed. De Werkplaats zet intens in op overleg en bouwt nog steeds verder aan de coördinatie en uitbreiding van een fijnmazig netwerk van organisaties die bezig zijn met immaterieel erfgoed. Zo zijn er – naast het algemene aanspreekpunt Werkplaats immaterieel erfgoed, en FARO als Vlaams steunpunt voor de cultureel-erfgoedsector – de landelijke dienstverlenende organisaties met een thematische inzet³, de cultureel-erfgoedcellen die instaan voor de lokale dienstverlening, en ten slotte een aantal collectiebeherende organisaties die vanuit hun specifieke thema of expertise aanspreekpunt zijn voor een bepaald immaterieel erfgoed.

Gelijktijdig met de ontwikkelingen in het cultureel-erfgoedveld bouwde de Vlaamse overheid doorheen de jaren ook haar **instrumentarium** rond immaterieel erfgoed verder uit. Zo zag in 2019 een nieuwe reglementering rond de Inventaris Vlaanderen het licht, met oog voor meer laagdrempeligheid voor erfgoedgemeenschappen en voor ethische principes. Naar analogie met het Unesco-Register werd een Vlaams register voor goede voorbeeldpraktijken opgezet. Een andere belangrijke ontwikkeling sinds 2018 is de subsidielijndie beurzen toekent voor het doorgeven van vakmanschap. Daarbij investeert de overheid voor het eerst rechtstreeks in de dragers van immaterieel erfgoed. De Vlaamse overheid bouwt daarbij het platform voor immaterieel erfgoed verder uit, in samenwerking met Werkplaats immaterieel erfgoed, die het platform beheert.

2.4. Actualisering beleidsvisie

De hierboven geschetste evoluties geven aan dat er sinds de publicatie van de allereerste visienota over immaterieel erfgoed in 2010, heel wat **ontwikkelingen** zijn geweest, zowel in het cultureel-erfgoedveld als in het beleid. Ook internationaal bewoog er heel wat de laatste jaren. Sinds 2003 groeide de conventie sterk via de 'operationele richtlijnen' die voortdurend in ontwikkeling zijn. Zo werd de voorbije jaren werk gemaakt van een nieuw hoofdstuk over duurzame ontwikkeling, een eerste reflectie over immaterieel erfgoed bij conflicten en noodsituaties, en van een set ethische principes voor het borgen van immaterieel erfgoed. De grootste nieuwe ontwikkeling is echter zonder twijfel de opmaak van een *Overall Results Framework (ORF)*, dat de implementatie en evolutie van de Conventie 2003 internationaal moet helpen monitoren. Dat heeft een grote impact op hoe de lidstaten de implementatie van de Unesco-Conventie vormgeven en opvolgen.

De visienota uit 2010 is nog steeds een referentietekst. Maar na twaalf jaar is ze, gelet op de vele evoluties, aan **actualisering** toe. De Unesco-Conventie 2003 blijft daarbij het kader. We implementeren de conventie echter niet op een eiland, maar verbinden het Vlaamse beleid ook met andere kaders en strategieën, bijvoorbeeld op het vlak van Europees beleid of duurzame ontwikkeling. In Vlaanderen zorgen we voor complementariteit met andere visieteksten rond cultureel erfgoed, zoals de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed.

³ Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG), ETWIE (Expertisecel voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed), PARCUM (het museum en expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur), Histories, CEMPER (het centrum voor muziek en podiumerfgoed in Vlaanderen) en Bokrijk/Vakmanschap en Erfgoed.

Voor het actualiseren van de beleidsvisie vond in de periode 2021-2022 een **participatief traject** plaats, waarbij het Departement Cultuur, Jeugd en Media in gesprek ging met heel wat stakeholders: actoren uit het cultureel-erfgoedveld, erfgoedgemeenschappen, verwante beleidsdomeinen en internationale experts. Tegelijk liep in 2021 het traject van de **meerjarige rapportage voor Unesco** over de uitvoering van de Conventie 2003 in Vlaanderen. Een lidstaat van de conventie moet immers elke zes jaar een rapport opmaken over de implementatie ervan in eigen land. Dat gebeurde in 2021 voor het eerst aan de hand van het *Overall Results Framework*, waarbij we de impact van de conventie hebben getoetst aan 26 indicatoren. We rapporteerden over hoever we staan in Vlaanderen, maar formuleerden in het rapport ook ambities voor de toekomst. De input uit beide trajecten samen vormt de basis voor de geactualiseerde beleidsvisie die we in deze visietekst naar voren brengen.

3. Een aantal begrippen uitgelicht

Immaterieel erfgoed is een vrij jonge tak binnen het erfgoedveld en is in volle evolutie. Zowel bij Unesco als in Vlaanderen is de laatste twintig jaar een set aan **begrippen en concepten** ontstaan. Omdat het gaat om een specifiek jargon, geven we hieronder beknopt een aantal belangrijke begrippen en concepten weer.

3.1. Wat is erfgoed en immaterieel erfgoed?

3.1.1 Wat is erfgoed?

'Erfgoed' omvat die cultuuruitingen die groepen en (erfgoed)gemeenschappen vandaag nog steeds waardevol vinden en willen doorgeven aan een volgende generatie. Dat betekent dat die uitingen in het verleden een betekenis hadden, ze dat vandaag nog steeds hebben, en we die uitingen waardevol achten om door te geven aan toekomstige generaties. Het zijn vaak uitzonderlijke of kenmerkende gebouwen, kunstvoorwerpen of tradities, die we als erfgoed benoemen.

Iets benoemen als erfgoed komt voort uit een **collectief proces**. Een groep of gemeenschap die zich achter een erfgoedelement schaart, noemen we een 'erfgoedgemeenschap'.

3.1.2 Een definitie van immaterieel erfgoed

Immaterieel erfgoed is niet-tastbaar. Het zijn die gewoontes, gebruiken, kennis en praktijken die gemeenschappelijke betekenissen en waarden krijgen binnen een actueel referentiekader en die erfgoedgemeenschappen doorgeven over generaties heen. Immaterieel erfgoed is dynamisch; door evolutie in de tijd en door interactie met de omgeving krijgt het nieuwe betekenissen en verandert het gebruik of de functie.

Anders verwoord: immaterieel (cultureel) erfgoed zijn **gewoontes, kennis en praktijken** van vandaag, die mensen hebben meegekregen en graag willen doorgeven voor de toekomst. Immaterieel erfgoed gaat mee met de tijd, verandert en evolueert met mensen mee.

Immaterieel erfgoed wordt ook wel benoemd als 'levend erfgoed' (*living heritage*) of 'belichaamd erfgoed' (embodied heritage) omdat het gaat om kennis, kunde en praktijken die mensen actief beoefenen en belichamen en ook in die vorm als erfgoed doorgeven. Unesco zelf hanteert intussen ook steeds meer de term *living heritage*. In die geest hernoemde de afdeling van het Unesco-secretariaat die zich met de Conventie 2003 bezighoudt, zich overigens ook al tot *Living heritage entity*. Wat in Vlaanderen dan weer op andere obstakels stuit, want de term 'levend erfgoed' wordt door sommigen begrepen als het erfgoed van 'oude streekeigen rassen van dieren of oude planten- en boomsoorten'.

Sinds de Visienota 2010 is er debat gegroeid rond wat we in de Vlaamse cultureel-erfgoedsector en het cultureel-erfgoedbeleid onder immaterieel erfgoed (willen) verstaan. Dat de definitie soms debat uitlokt, hangt samen met de subsidiëringscontext op het Cultureelerfgoeddecreet. De discussie gaat dan vooral over de vraag: wat doe je met het hele spectrum van 'niet-materiële (ofwel 'immateriële) dimensies van erfgoed(werking)', die niet of moeilijker passen onder de definitie van immaterieel erfgoed als zodanig, zoals persoonlijke getuigenissen, verhalen gebonden aan plaatsen, vormen van collectieve herinnering en identiteit. Ook zijn er heel wat sporen van verdwenen erfgoed, zoals opnames van stoeten of processies, die vandaag niet meer bestaan. Ook internationaal zien we in het veld van onroerend erfgoed en collectiegerichte werkingen vaker een verruimde invulling van immaterieel erfgoed. Dat gaat samen met een spectrum van niet-materiële dimensies (denk aan betekenisgeving en waardering, storytelling, herinnering, emotie, enz.), die een steeds belangrijker onderdeel worden van hedendaagse integrale erfgoedwerking.

Het blijft belangrijk om in het kader van deze beleidsvisie een **afgebakende en gedragen definitie** te hanteren, onder meer omdat ze als basis dient voor definities die we gebruiken in internationale context en bij de implementatie van de Unesco-Conventie in Vlaanderen. Immaterieel erfgoed mag daarbij geen containerbegrip worden. Door de definitie te verbreden naar allerhande immateriële vormen van erfgoed(werking) lopen we het risico dat de Unesco-Conventie in Vlaanderen niet meer begrepen wordt en we spraakverwarring in de hand werken. En dat moeten we vermijden. Daarom is het belangrijk dat we de contouren blijven trekken en, in de geest van de Unesco-Conventie we de actieve beoefening van het erfgoed en de band met een levende erfgoedgemeenschap blijven vooropstellen. Opdat waardevolle werkingen niet uit de boot zouden vallen moeten we vanuit het cultureel-erfgoedbeleid tegelijk ook voldoende ruimte en kaders bieden voor andere niet-materiële dimensies van erfgoedwerking, los van de definitie van immaterieel erfgoed als zodanig. Het Cultureelerfgoeddecreet, dat organisaties voor hun cultureel-erfgoedwerking ondersteunt en een geïntegreerde benadering nastreeft, biedt daarvoor een gepast kader.

3.1.3 Wat is de verhouding tussen roerend, onroerend en immaterieel erfgoed?

Erfgoed bestaat zowel uit **materiële als immateriële getuigenissen**. Vaak wordt de driedeling of 'drie-eenheid' gebruikt: 'onroerend erfgoed' (monumenten, landschappen en archeologische sites), 'roerend erfgoed' (zoals kunstwerken en gebruiksvoorwerpen) en 'immaterieel erfgoed' (zoals gewoontes, gebruiken en kennis).

Dikwijls staan de drie soorten erfgoed in verband met elkaar en versterken ze elkaar. Waar er een verband is, kunnen ze, of worden ze, samen in één groter verhaal geplaatst. Een voorbeeld is dat van de Heilige Bloedprocessie in Brugge, de stad Brugge en het reliekschrijn van het Heilig Bloed. Zowel de stad als de processie prijken op een Unesco-lijst, het schrijn is een Vlaams topstuk. De processie kan niet zonder de stad Brugge, het reliekschrijn verliest een deel van zijn waarde zonder de processie.

Ook in de Unesco-Conventie 2003 worden de linken tussen de verschillende soorten erfgoed gelegd. De preambule bij de conventie vermeldt de band: *"Considering the deep-seated interdependence between the intangible cultural heritage and the tangible cultural and natural heritage."*

Hoewel die linken er zijn, moeten we om beleid te voeren duidelijk gedefinieerde en afgebakende begrippen hanteren. Het Vlaamse immaterieel-erfgoedbeleid focust zo in de eerste plaats op het **levende erfgoed van gewoontes, gebruiken, kennis en vaardigheden**. Het immaterieel erfgoed van de reuzencultuur gaat in de eerste plaats over het dragen van reuzen, de technieken en kennis om reuzen te maken, de gebruiken die ermee gepaard gaan, enzovoort. Het immaterieel erfgoed van het maken van kant gaat over de technieken en gebruiken en dus over het kantklossen, het maken van patronen, enzovoort.

Maar ook met die nood aan focus in het beleid is het belangrijk om het **onroerend en roerend erfgoed dat verbonden is met het immaterieel erfgoed** en de link ermee, te documenteren en te benoemen. Zorg voor roerend en onroerend erfgoed draagt ook bij aan het levend houden van immaterieel erfgoed. Om bijvoorbeeld de processie-traditie te kunnen doorgeven aan de volgende generaties, is het belangrijk om de ermee verbonden voorwerpen op een verantwoorde manier bij te houden en te beheren. Soms ontstaat daardoor een spanningsveld: door ze te gebruiken in een processie kunnen objecten als reliekschrijnen of gewaden – soms Vlaamse Topstukken – door de weersomstandigheden beschadigingen oplopen of aan slijtage onderhevig zijn. Tegelijkertijd halen dergelijke objecten hun relevantie vaak ook uit het gebruik ervan in een levende traditie. Dialoog tussen alle betrokkenen is daarbij aangewezen. Ook met onroerend erfgoed hebben veel tradities een nauwe band. Zo zijn processies vaak verbonden met kapellen of Mariagrotten, die in stand gehouden of gerestaureerd moeten worden willen we de tradities verder kunnen blijven beleven.

Net daarom moeten de beleidsmaatregelen voor de bescherming van het roerend en onroerend erfgoed en voor het vrijwaren en borgen van immaterieel erfgoed op elkaar **afgestemd** zijn. Tien jaar later stellen we vast dat voor roerend en immaterieel erfgoed die afstemming in het beleid wordt nagestreefd. Zo voorziet het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 met de zogenaamde ‘functies’ voor het eerst een geïntegreerd kader dat op alle types cultureel-erfgoedwerking toepasbaar is.

Wat de afstemming tussen het cultureel erfgoed (roerend en immaterieel) en het onroerend erfgoed betreft, willen we wijzen op de **verdeling van bevoegdheden** in Vlaanderen. Onroerend erfgoed is zogenaamde ‘gewestmaterie’, terwijl cultureel erfgoed (roerend en immaterieel) tot de bevoegdheid van de ‘gemeenschappen’ behoort. Dat betekent in de praktijk dat twee verschillende administraties de bevoegdheden onroerend erfgoed en cultureel erfgoed opvolgen en er ook vaak twee verschillende ministers voor bevoegd zijn. Opdat er toch voldoende afstemming zou zijn, is er al vele jaren een samenwerking, zowel beleidsmatig als voor concrete dossiers en beleidsinstrumenten.

Daarnaast gaan er stemmen op om in de toekomst de grenzen en interpretaties van de decretale definities verder te verkennen en daarbij veeleer uit te gaan van een inclusief en integraal erfgoedbegrip. Dat zou dan meteen de hele waaier aan invullingen van cultureel erfgoed kunnen omvatten, in plaats van de tweedelingen ‘immaterieel versus materieel’, en ‘cultureel versus onroerend’ erfgoed aan te houden.

3.2. Borgen van immaterieel erfgoed

Bewust actie ondernemen om het immaterieel erfgoed een duurzame toekomst te geven, noemen we ‘borgen’. Door ervoor te zorgen dat mensen het immaterieel erfgoed leren kennen en kunnen beoefenen, krijgen ook nieuwe generaties zin om mee te doen. Die kunnen dan met voldoende kennis in handen de praktijk voortzetten en de toekomst van dat immaterieel erfgoed verzekeren. Die **zorg voor immaterieel erfgoed** kan op verschillende manieren, bijvoorbeeld :

- door het te beoefenen;
- door het grondig te documenteren en het archief goed te bewaren;
- door communicatie te voeren naar een breder publiek;
- door educatieve acties voor jongeren op te zetten.

De klemtoon ligt dan ook niet zozeer op het ‘wat’, maar wel op het ‘hoe’: het proces van het doorgeven en in leven houden van immaterieel erfgoed.

De Unesco-Conventionie 2003 gebruikt daarvoor in het Engels de term *safeguarding* en in het Frans *sauvegarder*. Bij het opstellen van die conventie is destijds bewust gekozen voor een andere term dan *protection*, de term die wel gebruikt wordt in de conventies ter bescherming van roerend (1954 en 1970) en onroerend erfgoed (1954 en 1972). Voor immaterieel erfgoed kan het gebruik van de term ‘beschermen’ tot misverstanden leiden, daarom gebruiken we die term niet in het immaterieelerfgoedbeleid. De idee zou kunnen ontstaan dat het immaterieel erfgoed niet meer mag veranderen, bevroren moet worden, of dat teruggeregpen moet worden naar een meer ‘authentieke’ of ‘oudere’ vorm. Immaterieel erfgoed is echter, zoals de definitie aangeeft, dynamisch, het evolueert doorheen de tijd.

Kansen geven of stimuleren dat immaterieel erfgoed wordt doorgegeven is vaak een **evenwichtsoefening**. Denken we bijvoorbeeld aan het omgaan met immaterieel erfgoed dat verdwijnt. De keuze tussen ‘laten verdwijnen’ en ‘in leven houden’ is niet evident. Het kan nooit de bedoeling zijn om gewoontes, gebruiken, tradities of kennis zomaar in leven te houden of terug tot leven te wekken. In feite ligt de keuze niet bij de overheid maar bij de erfgoedgemeenschap, de groep of gemeenschap die het immaterieel erfgoed koestert en wenst door te geven. Het al dan niet opzetten van positieve acties gebeurt door en op vraag van die erfgoedgemeenschap. De erfgoedgemeenschap stuurt aan, de overheid maakt mogelijk.

3.3. Erfgoedgemeenschappen

Zoals hierboven aangegeven is in het Vlaamse immaterieelerfgoedbeleid een cruciale rol voorzien voor ‘**erfgoedgemeenschappen**’, een begrip dat door de Conventie van [Faro](#)⁴ werd gelanceerd. De term wordt echter ook in andere domeinen gehanteerd. Het Cultureelerfgoeddecreet introduceerde het begrip ruimer in de cultureel-erfgoedsector, en ook binnen het onroerend erfgoed wordt het gebruikt.

De Unesco-Conventionie 2003 geeft een centrale rol aan de mensen die een vorm van immaterieel erfgoed beoefenen of er nauw bij betrokken zijn. Zij alleen kunnen dat immaterieel erfgoed levend en actueel houden en hun liefde, kennis en vaardigheden doorgeven aan volgende generaties. In het Vlaamse immaterieelerfgoedbeleid gebruiken we voor hen de term ‘erfgoedgemeenschappen’. Het gaat om een groep, of groepen mensen, of soms zelfs een individu die zich organiseert rond een bepaalde vorm van immaterieel erfgoed en zich daarvoor ook wil inzetten. De erfgoedgemeenschap wordt gevormd door de mensen en organisaties die bij het immaterieel erfgoed betrokken zijn en het graag (willen) doorgeven en toekomst geven. Ze doen dat door het erfgoed in praktijk te brengen of te ondersteunen. Het kan gaan om beoefenaars, deelnemers, toeschouwers, publiek, vrijwilligers, erfgoedorganisaties, enzovoort. Het zijn de mensen die de erfgoedpraktijk een warm hart toedragen, eraan meedoen of van aan de zijlijn supporteren. Ze zetten er samen de schouders onder om het door te geven, omdat ze het fijn of belangrijk vinden.

Een erfgoedgemeenschap vormt geen afgesloten quasi onveranderlijk geheel maar is **dynamisch en steeds in evolutie**, net zoals immaterieel erfgoed. In een verstedelijkte en sterk geconnecteerde samenleving zie je erfgoedgemeenschappen steeds vaker in allerlei vormen van netwerken verschijnen, eerder dan als afgebakende gemeenschappen of groepen. In stedelijke contexten gaat het vaak ook om groepen mensen in buurten of wijken en allerlei verenigingen en individuen die op een of andere manier samenwerken en netwerken, zoals de dynamiek rond De Reuskens van Borgerhout.

4 Faro Kaderconventie over de bijdrage van het erfgoed aan de samenleving, een conventie van de Raad van Europa uit 2005

3.4. Immaterieel Erfgoed in Vlaanderen

De Vlaamse overheid voert een beleid voor alle gebruiken, tradities, kennis en kunde die in Vlaanderen aanwezig zijn en waarvoor erfgoedgemeenschappen actief stappen zetten om het door te geven aan toekomstige generaties. Dit past in de geest van de Unesco-Conventie 2003, die stelt dat lidstaten een beleid voeren voor het immaterieel erfgoed *present in its territory*⁵. Daarom spreken we in het immaterieelerfgoedbeleid bewust over 'immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen'.

5 .....
Artikel 11 (a) in de Operationele Richtlijnen van de Unesco-Conventie 2003

4. De rollen van de Vlaamse overheid binnen het beleid rond immaterieel erfgoed

Het immaterieel-erfgoedbeleid van de Vlaamse overheid krijgt vorm via een aantal rollen.

De Vlaamse overheid

- faciliteert het borgen van immaterieel erfgoed;
- stimuleert internationale beleidsvorming en samenwerking;
- bewaakt de kwaliteit.

4.1. De Vlaamse overheid faciliteert het borgen van immaterieel erfgoed

Erfgoedgemeenschappen staan centraal in het beleid. Rekening houdend met de definitie van immaterieel erfgoed, zet het beleid in op het begrip 'van onderuit' en op 'ontwikkeling'.

Groepen en gemeenschappen die het immaterieel erfgoed koesteren en willen doorgeven, zijn allereerst zélf aan zet om het te benoemen als erfgoed en het door te geven. In het beleid moeten dan **instrumenten** aangereikt worden waardoor het immaterieel erfgoed zich verder kan ontwikkelen. De Vlaamse overheid borgt immaterieel erfgoed door aan de erfgoedgemeenschappen kansen te geven om het immaterieel erfgoed door te geven.

De Vlaamse overheid vindt het belangrijk dat groepen en gemeenschappen, en soms ook individuen, immaterieel erfgoed kunnen herkennen, benoemen en doorgeven. Daartoe zet de Vlaamse overheid verschillende instrumenten in, die we hieronder toelichten en analyseren.

4.1.1 Het Cultureelerfgoeddecreet

Via het Cultureelerfgoeddecreet subsidieert de Vlaamse overheid verschillende **organisaties die een actieve rol opnemen** in de ondersteuning en begeleiding van erfgoedgemeenschappen en het borgen van immaterieel erfgoed. Zo groeide het voorbije decennium een netwerk van dienstverleners in de cultureel-erfgoedsector, bestaande uit landelijke dienstverleners met thematische inzet⁶ en regionale/bovenlokale dienstverleners (de [cultureel-erfgoedcellen](#)), het steunpunt voor cultureel erfgoed FARO, en Werkplaats immaterieel erfgoed. Ook steeds meer collectiebeherende organisaties (musea, archieven en erfgoedbibliotheken) zetten gaandeweg in op (het borgen van) immaterieel erfgoed. Naast werkingssubsidies kunnen erkende cultureel-erfgoedorganisaties ook projectsubsidies aanvragen.

⁶ ETWIE (Expertiseel voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed), CAG (Centrum Agrarische Geschiedenis), CEMPER (Centrum voor muziek en podiumkunsten), PARCUM (Museum en expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur), Histories en Bokrijk I Vakmanschap en Erfgoed

Het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 ondersteunt een aparte organisatie die de cultureel-erfgoedwerking opneemt voor het immaterieel erfgoed: **Werkplaats immaterieel erfgoed**. Met haar coördinerende rol is zij een spilfiguur in het aanjagen en begeleiden van een beleidspraktijk rond immaterieel erfgoed. Bovendien is zij van wezenlijk belang voor de implementatie van het beleid in Vlaanderen, zowel in de cultureel-erfgoedsector als in de ruimere samenleving. Voor de ondersteuning van de professionele cultureel-erfgoedsector werken het steunpunt FARO en Werkplaats immaterieel erfgoed goed samen, met veel aandacht voor complementaire en versterkende activiteiten.

Dit wijdvertakte model van thematische en geografische expertise, dat sterk vernetwerkt is en gecoördineerd wordt vanuit generieke gespecialiseerde expertise, is internationaal heel bijzonder. Vlaanderen wordt in het buitenland geprezen voor dit **vruchtbare ecosysteem**, dat trouwens ook in de andere gemeenschappen van ons land niet bestaat. De kracht van het model ligt in het fijnmazige, waardoor er sterk op maat gewerkt kan worden en er voor heel wat soorten vragen ondersteuning kan zijn. Een andere grote sterkte is de onderlinge (bereidheid tot) samenwerking en de openheid onder de partners. De voorbije jaren is het netwerk sterk in beweging geweest, door een aantal fusies⁷ en een nieuwe dienstverlenende rol⁸. De laatste tijd is het netwerk echter stabiel geworden en staat het klaar om de dienstverlening de komende jaren kwaliteitsvol verder te zetten.

4.1.2 Instrumenten voor erfgoedgemeenschappen

Sinds Vlaanderen is gestart met de implementatie van de Unesco-Conventie 2003, heeft de Vlaamse overheid een aantal **specifieke beleidsinstrumenten** rond immaterieel erfgoed ontwikkeld. In tegenstelling tot het Cultureelerfgoeddecreet, dat de ondersteuning van professionele cultureel-erfgoedorganisaties beoogt, zijn die instrumenten in de eerste plaats bedoeld voor de 'erfgoedgemeenschappen' en de beoefenaars van het immaterieel erfgoed. Ze worden veelal in aparte reglementen gegoten, en niet in een decreet.

In de periode 2018-2019 werden een aantal instrumenten grondig vernieuwd, zoals het reglement van de Inventaris Vlaanderen en het platform immaterieelerfgoed.be.

4.1.2.1 Platform voor immaterieel erfgoed

Het platform www.immaterieelerfgoed.be bestaat sinds 2012. Het heeft een **centrale plaats** in het immaterieel-erfgoednetwerk van organisaties en erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen, en in het beleid. In 2018-2019 werd het platform herdacht en vernieuwd, onder andere om het platform visueel aantrekkelijker en gebruiksvriendelijker te maken. De Vlaamse overheid is eigenaar, het dagelijkse beheer is in handen van Werkplaats immaterieel erfgoed, de organisatie die via het Cultureelerfgoeddecreet werkingssubsidies ontvangt als organisatie die de cultureel-erfgoedwerking opneemt voor het immaterieel erfgoed in Vlaanderen. Ook het beheer en de moderatie van het platform is in het decreet voorzien. De overheid beheert bovendien ook zelf een aantal modules van het platform, in het kader van haar immaterieelerfgoedbeleid. De taakafspraken en modaliteiten van de samenwerking zijn geregeld in een samenwerkingsovereenkomst. Vanuit haar werking als organisatie voor immaterieel erfgoed, bouwt de Werkplaats het platform sinds 2019 ook gestaag verder uit als werkinstrument voor het brede erfgoedveld. Zo voegde ze nieuwe onderdelen toe, zoals verdiepende themadossiers, veelgestelde vragen of de mogelijkheid om content op andere sites te delen.

7 CEMPER (fusie van Resonant en het Firmament) en Histories (fusie van Heemkunde Vlaanderen, Familiekunde Vlaanderen en LECA)

8 Bokrijk | Vakmanschap en Erfgoed

De vernieuwing van het platform immaterieelerfgoed.be in 2018-2019 paste in het streven naar 'verbreding' van immaterieel erfgoed. Na tien jaar Inventaris Vlaanderen was bij het beleid en in de sector immers het besef gegroeid dat het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid (meer) aandacht moet hebben voor erfgoed in al zijn verschijningsvormen en uit alle maatschappelijke geledingen, en daarbij ook de **diversiteit in de samenleving** moet weerspiegelen.

De eerste tien jaar werden voor de Inventaris Vlaanderen vaak aanvragen van gelijkaardige erfgoedelementen ingediend. Het ging dan vooral om sociale praktijken (stoeten, processies, enz.), waarbij de diversiteit van de samenleving (thematisch, etnisch-cultureel, leeftijds-of gendergebonden, enz.) onvoldoende weerspiegeld werd. Bovendien groeide het besef dat de Inventaris Vlaanderen aangevuld moest worden met andere instrumenten. Een officiële erkenning is immers niet voor elk erfgoedelement of elk initiatief rond het borgen van immaterieel erfgoed het meest geschikte antwoord.

De verbreding leidde tot een beleid met **drie 'ingangen'**:

1. Erfgoedgemeenschappen of individuele beoefenaars kunnen hun erfgoed laagdrempelig aanmelden op immaterieelerfgoed.be, waardoor het zichtbaar wordt voor iedereen. Deze stap houdt verder geen engagement in.
2. Erfgoedgemeenschappen kunnen hun erfgoed laten opnemen in de officiële Inventaris Vlaanderen. Dat betekent dat ze er via actie zorg willen voor dragen en het willen doorgeven aan toekomstige generaties (het erfgoed met andere woorden willen borgen), wat een groter engagement inhoudt dan het louter aanmelden.
3. Erfgoedgemeenschappen en organisaties kunnen via het Register van inspirerende voorbeelden van elkaar leren hoe ze hun immaterieel erfgoed kunnen borgen.

De drie lijnen lopen allemaal via [immaterieelerfgoed.be](https://www.immaterieelerfgoed.be). De opvolging van de eerste lijn loopt via Werkplaats immaterieel erfgoed. De Vlaamse overheid staat in voor de opvolging van de Inventaris Vlaanderen en het Register van inspirerende voorbeelden.

De voorbije jaren legde Werkplaats immaterieel erfgoed in samenwerking met het netwerk in de sector sterk de nadruk op **verbreding**, onder meer via themacampagnes (rond muziek, eten en drinken, enz.). Met succes, want momenteel zijn ongeveer 300 elementen aangemeld op het platform. Van heel wat gebruiken en tradities beseffen we vaak niet dat ze tot ons immaterieel erfgoed behoren, zoals nieuwjaarsbrieven voorlezen, het kuipersambacht of Chinees Nieuwjaar in Antwerpen. De verbreding begint zich dus de laatste jaren vooral via de registraties volop te manifesteren. Voor sommige erfgoedgemeenschappen betekent dat de start van een traject dat later naar de Inventaris Vlaanderen leidt.

Verder zet de Werkplaats voor immaterieelerfgoed.be verder in op online communicatie en optimalisatie in online zoekmachines. Dat uit zich sinds de opstart ervan in 2019 in gestaag stijgende bezoekersaantallen.

4.1.2.2 Inventaris Vlaanderen

Sinds 2008 heeft de Vlaamse overheid een *Inventaris Vlaanderen van het immaterieel cultureel erfgoed*. Momenteel telt de [inventaris](#) **67 elementen**. De inventaris is een verplicht instrument: Unesco verwacht dat de lidstaten binnen de Conventie 2003 inventarissen bijhouden van het immaterieel erfgoed op hun grondgebied. Twee keer per jaar kunnen erfgoedgemeenschappen via [immaterieelerfgoed.be](#) erfgoed laten opnemen in de Inventaris Vlaanderen. Zo engageren ze zich voor een duurzame erfgoedzorg en nemen ze actie om het erfgoed door te geven aan toekomstige generaties. Een expertencommissie geeft advies aan de minister, die beslist of het erfgoed al dan niet wordt opgenomen. Aan een plaats op de Inventaris Vlaanderen zijn geen subsidies verbonden, het gaat louter om een **erkenning**. Wie wil voorgedragen worden voor de Representatieve *Lijst van het immaterieel cultureel erfgoed* van Unesco, moet eerst op de Inventaris Vlaanderen staan.

In 2019 werd het reglement herwerkt. Om het laagdrempeliger te maken voor erfgoedgemeenschappen werden de beoordelingscriteria en de rapportage vereenvoudigd, en werd afgestapt van de vroegere verplichte begeleiding door een organisatie uit de cultureel-erfgoedsector. Er werd ook een exit-procedure voorzien om erfgoed te schrappen of terug te trekken. Via de ‘verklaring van ethische principes’, een onderdeel van de aanvraag, kwam er verhoogde aandacht voor ethiek (bijvoorbeeld mensenrechten, dierenwelzijn, enz.).

Sinds de vernieuwing van het reglement werden 14 nieuwe elementen opgenomen, al had de coronacrisis ongetwijfeld een remmend effect. De Vlaamse overheid communiceert ook telkens over nieuwe elementen op de Inventaris Vlaanderen, en de **media** pikken deze items doorgaans vlot op.

De erfgoedgemeenschappen zetten ook in op **overkoepelende erkenningen**, zoals ‘het schutterswezen’, of de ‘fanfarecultuur’, – daarin gestimuleerd door het cultureel-erfgoedveld. Op die manier kunnen verschillende groepen met elkaar in contact komen en van elkaar leren.

Hoewel er geen subsidies aan vasthangen, heeft een plaats op de Inventaris Vlaanderen voor erfgoedgemeenschappen een grote **symbolische waarde**. Het leidt tot meer bewustmaking rond immaterieel erfgoed binnen de erfgoedgemeenschap, zorgt er vaak voor dat binnen één aanvraag verschillende partijen gaan samenwerken en het resulteert in acties om het erfgoed te borgen.

Anderzijds is de Inventaris Vlaanderen nog niet zo ruim bekend, of wordt ze al eens verward met de Unesco-lijsten. Ook heerst soms een verkeerde perceptie dat immaterieel erfgoed op de Inventaris Vlaanderen niet meer mag veranderen, wat sommigen afschrikt, of wordt het gezien als een eindpunt, terwijl het dat niet is. Integendeel, vaak betekent het de start om bewuster werk te maken van het doorgeven van het erfgoed aan toekomstige generaties.

De vernieuwingen in de Inventaris Vlaanderen vanaf 2019 hielden ook een verhoogde aandacht in voor **ethische principes**. Immaterieel erfgoed is dynamisch, het evolueert mee met de tijd en met de maatschappij, en het is soms de inzet van conflict en discussie. Denk maar aan de verschillende stemmen en meningen rond de joodse karikaturen op Aalst Carnaval, of discussies over (zwarte) piet, maar ook aan dierenwelzijn bij tradities met dieren, volksgezondheid bij tradities rond eten en drinken, rookcultuur, enzovoort.

De ‘Verklaring van ethische principes maakt deel uit van de aanvraagprocedure voor de Inventaris Vlaanderen. Vlaanderen geeft daarmee gevolg aan de ethische principes die Unesco vanaf 2015 heeft ontwikkeld binnen de Conventie 2003. De verklaring die erfgoedgemeenschappen onderschrijven, is vooral een instrument om te sensibiliseren, een inspanningsverbintenis. Enerzijds staan erfgoedgemeenschappen, hun welzijn en hun toestemming steeds centraal. Anderzijds moeten erfgoedgemeenschappen er zich bewust van zijn dat anderen het erfgoed soms anders beleven of er bezwaren tegen maken, en verwacht het beleid een bereidheid tot dialoog.

4.1.2.3 Register van inspirerende voorbeelden

Sinds 2019 heeft de Vlaamse overheid een *Register van inspirerende voorbeelden inzake het borgen van immaterieel erfgoed*. Het register is ingebed in het reglement over de Inventaris Vlaanderen. Het brengt methodieken en goede praktijken in beeld en wil inspiratie bieden rond hoe je zorg kunt dragen voor immaterieel erfgoed. Naast het officieel erkennen van erfgoed wil de Vlaamse overheid immers ook inzetten op **praktijkontwikkeling en kennisdeling**. De doelstellingen van het Vlaamse register zijn verwant aan die van het internationale Unesco-Register van goede borgingspraktijken (*Register of Good Safeguarding Practices*), hoewel dat laatste de effectiviteit en internationale deelbaarheid van de borgingspraktijken sterker benadrukt.

De Vlaamse overheid werkt voor het register met nominaties door derden. Positief gevolg daarvan is dat vaak verrassende praktijken en een brede waaier aan nominaties naar boven komen. Een jaarlijkse **publiekscampagne** met een brede oproep ondersteunt het nomineren. Een expertencommissie geeft advies aan de minister en die beslist welke praktijken worden opgenomen voor een periode van drie jaar. In samenwerking met partners in het veld zet de Vlaamse overheid actief in op communicatie over deze praktijken, via het platform immaterieelerfgoed.be.

Dit prille instrument biedt veel potentieel en is vandaag nog onderbenut. Het reglement kan op een aantal punten worden bijgestuurd, zoals de criteria en de periodiciteit. Via een meer effectieve communicatie, en een actieve monitoring van de opgenomen praktijken, kan het register zich de komende jaren **verder ontwikkelen en uitgroeien** tot een sterk instrument voor kennisdeling rond het borgen van immaterieel erfgoed. Door de sterke focus op 'borgen' en 'methodieken' geeft het bovendien aan een grotere groep actoren handvaten om vanuit hun werking in te zetten op borgen. Denken we bijvoorbeeld aan de collectiebeherende organisaties, en vooral die actoren die zich anders minder herkennen in andere instrumenten, zoals de Inventaris Vlaanderen. Het register biedt ook veel kansen voor de vooropgezette '**verbreding**' van immaterieel erfgoed: het brengt praktijken in beeld van groepen in de samenleving die hun initiatieven zelf minder snel als immaterieel erfgoed zien.

4.1.2.4 Beurzen voor het doorgeven van vakmanschap

Vlaanderen wordt wereldwijd geroemd om zijn **baanbrekend vakmanschap**. Dat vakmanschap behoort tot ons immaterieel erfgoed. Het gaat immers om kennis en vaardigheden die in de hoofden en handen van mensen leeft en wortels heeft in tradities. In 2018 startte de Vlaamse overheid met een **experimentele subsidielij**n voor het doorgeven van vakmanschap. Met dat experimentele reglement maakte Vlaanderen werk van een zogenaamd *Living Human Treasures*-programma. Dat werd gelanceerd door Unesco in 1993 en staat voor de erkenning van vakmanschap, de ondersteuning van individuele talenten en de overdracht van kennis en vaardigheden verbonden aan dat vakmanschap. Meerdere landen gingen er de voorbije jaren mee aan de slag en ontwikkelden programma's op maat van hun land of regio. Met de beurzen vakmanschap voerde Vlaanderen beleidsaanbevelingen uit van het project *Virtuoos Vlaanderen*, dat in de periode 2012-2014 liep, onder impuls van tapis plein in samenwerking met partners uit de cultureel-erfgoedsector.

De beurzen voor het doorgeven van vakmanschap in zogenaamde 'meester-leerlingtrajecten' geven vakmensen ruimte om zich gedurende een aantal maanden tot twee jaar intensief te wijden aan het doorgeven of het verwerven van vakmanschap. Zowel de 'meester' als de 'leerling(en)' in het leertraject ontvangen een deel van de beurs, het traject veronderstelt immers engagement van beide partijen. Vakmanschap wordt daarbij **heel ruim** gezien. Rond zowat alle domeinen waarin immaterieel erfgoed zich manifesteert, werden de voorbije jaren trajecten opgestart, dus naast 'klassieke' ambachten zoals smeden of weven, ook podiumkunsten, het maken van of bespelen van muziekinstrumenten, kennis en praktijken rond omgang met de natuur en het landschap, eten en drinken, enzovoort. Ook vakmanschap voor het in stand houden van ons roerend en onroerend erfgoed vormt een belangrijke pijler: het restaureren van oude handschriften of glasramen, vakwerkbouw, enzovoort.

Dit subsidie-instrument kent sinds de start in 2018 **heel veel belangstelling**, met telkens een groot aantal ingediende dossiers. Ook de kwaliteit van de ingediende dossiers stijgt jaar na jaar, onder meer omdat de cultureel-erfgoedorganisaties die de indieners begeleiden, hier zelf steeds meer kennis rond opbouwen.

Naast de partners uit het domeinnetwerk immaterieel erfgoed⁹ zetten ook de regionale dienstverlenende rollen in toenemende mate mee in op de beurzen vakmanschap, voornamelijk door het sensibiliseren van de doelgroep en in de communicatie. Ook musea met collecties rond ambachten of oude technieken zien kansen om via meester-leerlingtrajecten de kennis over de collectie te borgen. Op die manier is dit instrument de voorbije jaren steeds meer ingebed geraakt in de cultureel-erfgoedsector.

Een belangrijke partner voor de beurzen vakmanschap is Cultuurloket. Die organisatie adviseert indieners en beursontvangers rond **zakelijke aspecten** als fiscaliteit, sociale wetgeving en arbeidsrecht. Voor deze organisatie was de doelgroep van erfgoedbeoefenaars in het begin onbekend terrein. Dankzij de beurzen kon Cultuurloket rond deze doelgroep expertise beginnen op te bouwen.

De kracht van deze subsidielijns ligt ook in de vele **linken met andere sectoren en thema's**. Oude praktijken leiden tot innovatie en hedendaagse creatie. Sommige meesters of leerlingen worden na het leertraject (deels) zelfstandig en trachten met hun verworven kennis hun brood te verdienen. Daardoor stimuleren de beurzen ondernemerschap. Ook gaat de aandacht voor oude(re) technieken en handwerk vaak samen met het streven naar duurzaamheid. Mooi is ook dat de overheid met dit instrument rechtstreeks investeert in de beoefenaars van immaterieel erfgoed: het geeft zuurstof aan mensen die zich willen inzetten voor het doorgeven en borgen van immaterieel erfgoed. Vanuit de zorg voor een divers landschap is het een erg waardevolle en nodige aanvulling op de financiering van professionele erfgoedorganisaties, want zonder beoefenaars geen immaterieel erfgoed.

Het is dan ook duidelijk dat Vlaanderen het ondersteunen van vakmanschap en de beoefenaars ervan niet mag loslaten en dat onderzocht moet worden hoe de Vlaamse overheid dit systeem na de eerste jaren van experiment kan **verduurzamen** in haar beleid. Waar de ondersteuning in de eerste jaren heel breed is gegaan qua thema's en doelgroepen, kunnen we er in de toekomst bijvoorbeeld voor kiezen om de focus te leggen op verdieping en op meer specifieke noden. Ook het zakelijke kader rond het statuut van aanvragers, de fiscaliteit en verdienmodellen moet verder worden uitgeklaard, in samenwerking met Cultuurloket. De beurzen bevinden zich op het **snijvlak** van cultureel erfgoed en andere sectoren zoals kunsten, of andere beleidsdomeinen zoals innovatie en ondernemen, tewerkstelling, onderwijs en onroerend erfgoed. Vandaag werkt het Departement Cultuur, Jeugd en Media met een aantal onder hen al samen voor de communicatie over de beurzen, het bereiken van de doelgroepen en het beoordelen van de aanvragen. In een meer doorgedreven samenwerking en afstemming liggen er nog kansen.

9 .....
Het thematisch georiënteerde netwerk van door de Vlaamse overheid gesubsidieerde organisaties die een actieve taak opnemen in immaterieelerfgoedwerking: Bokrijk | Vakmanschap en Erfgoed • CAG – Centrum Agrarische Geschiedenis • CEMPER – het Centrum voor Muziek- en Podiumerfgoed • ETWIE – Expertisecel voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed Histories • PARCUM – het museum en expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur • Sportimonium • FARO – Vlaams Steunpunt voor cultureel erfgoed • Werkplaats immaterieel erfgoed – de organisatie voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen

4.2. De Vlaamse overheid stimuleert internationale beleidsvoering en samenwerking

Sinds België in 2006 de Unesco-Conventionie 2003 heeft geratificeerd, is Vlaanderen **heel actief** binnen de conventie. Die rol situeert zich zowel op beleidsmatig als op operationeel vlak. In het uitvoeren van de conventie is de [Vlaamse Unesco Commissie](#) (VUC)¹⁰ een belangrijke partner. Zowel op beleidsmatig als op operationeel vlak stemt de Vlaamse overheid met de VUC af en werkt ze er voor bepaalde initiatieven mee samen.

4.2.1 Beleidsmatig

Beleidsmatig speelde de Vlaamse overheid al van bij de voorbereiding van de conventie een belangrijke rol, die ze ook de jaren erna is blijven opnemen, onder andere via input bij het concretiseren van de operationele richtlijnen. Daarbij werd in grote mate beroep gedaan op Vlaamse expertise. In de periodes 2006-2008 en 2012-2016 maakte ons land deel uit van het intergouvernementeel comité van de conventie. Het comité beslist welk immaterieel erfgoed en welke programma's op de lijsten worden geplaatst, hoe middelen worden ingezet en welke voorstellen worden gedaan over de spelregels van die processen, die door de algemene vergadering kunnen worden bekrachtigd. Daardoor kon Vlaanderen gedurende meerdere jaren **sterk wegen op beslissingen en de ontwikkeling van de conventie**. Ook wanneer ons land niet in het comité zetelt, volgt ze de conventie van dichtbij op via de tweejaarlijkse algemene vergadering, als waarnemer op het jaarlijkse comité, of via werkgroepen, steeds in een samenspel tussen de administratie en externe experts. Aanwezig zijn op die statutaire vergaderingen is een must, omdat daar beslissingen genomen worden over de verdere implementatie van de conventie en de interpretatieruimte van de conventie wordt ingevuld. Daarvoor stemt Vlaanderen steeds af met de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in functie van gemeenschappelijke Belgische standpunten.

4.2.2 Operationeel

4.2.2.1 Lijsten

Op het operationele niveau heeft de Vlaamse overheid een rol in het nomineren van immaterieel erfgoed voor de Unesco-lijsten. Binnen de Unesco-Conventionie 2003 zijn er **drie lijsten**: er is de *Representatieve Lijst van het immaterieel erfgoed van de mensheid*, het *Register van programma's, projecten en activiteiten die het best de principes en doelstellingen van de conventie weerspiegelen* en de *Lijst van immaterieel erfgoed dat dringend borging nodig heeft*. Rond de eerste twee ontwikkelde Vlaanderen beleid. Het verschil zit hem vooral in een andere focus: de Representatieve Lijst zet het immaterieel erfgoed zelf in de kijker, terwijl het Register van goede borgingspraktijken in de eerste plaats een methodiek centraal zet die andere erfgoedgemeenschappen kan inspireren.

Een lidstaat van de conventie kan zowel **nationale als multinationale kandidaturen** indienen voor een van de lijsten. Een nationale kandidatuur gaat uit van de lidstaat zelf, een multinationale kandidatuur gaat uit van meerdere lidstaten, die samen een kandidatuur indienen.

¹⁰ De Vlaamse Unesco Commissie (VUC) is in 2003 opgericht door de Vlaamse Regering om de band tussen de Vlaamse Gemeenschap en Unesco te bevorderen, met specifieke voorlichtings- en adviestaken. De commissie biedt ook steun aan verschillende Unesco-netwerken, -comités en -erkenningen in Vlaanderen en geldt als formeel aanspreekpunt voor Unesco.

Tot dusver kan een lidstaat elke twee jaar een **nationale kandidatuur** indienen. In België is er daarvoor een beurtrol, waarbij de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest elk om beurt een kandidatuur indienen. Dat betekent dat Vlaanderen telkens heel wat jaren geduld moet uitoefenen om een kandidatuur te kunnen indienen, tenzij een deelstaat zijn beurt overslaat of de deelstaten samen een Belgische kandidatuur insturen, zoals met de biercultuur (2016) en het borgen van de beiaardcultuur (2014).

Tegenover die beperkingen van Unesco staan de grote verwachtingen van erfgoedgemeenschappen: een plaats op een van de Unesco-lijsten heeft een grote symboolwaarde en een sterke aantrekkingskracht, waarbij het toeristische potentieel en de economische meerwaarde ook een rol spelen. Om de uiterst beperkte kansen voor Vlaanderen zo kwaliteitsvol en transparant mogelijk in te vullen, ontwikkelde de Vlaamse overheid in 2021 een procedure. geïnteresseerde erfgoedgemeenschappen kunnen na een oproep **door de overheid** hun kandidatuur indienen en de minister van Cultuur beslist, na een advies van een expertencommissie. Zo werd in 2021 de borgingspraktijk rond de Geelse gezinsverpleging geselecteerd als kandidatuur voor het register.

Vlaanderen is ook actief binnen **multinationale kandidaturen**. Daarbij werken meerdere landen samen rond een gedeeld immaterieel erfgoed of een gedeelde borgingspraktijk. Eén land treedt daarbij op als trekker en dient de kandidatuur in namens de partnerlanden. De valkerij en het jachthoornblazen zijn voorbeelden van multinationale kandidaturen waar Vlaanderen deel van uitmaakt. Intussen diende ons land vanuit Vlaanderen de voorbije jaren ook andere kandidaturen in, waarover Unesco nog moet beslissen, en werken erfgoedgemeenschappen intussen aan nieuwe kandidaturen, daarin bijgestaan door cultureel-erfgoedorganisaties en de Vlaamse overheid. Multinationale kandidaturen zijn weliswaar erg **intensieve processen** door het vele internationale overleg, maar ze bieden anderzijds ook volop kansen tot internationale uitwisseling en netwerking. Om te bepalen op welke multinationale kandidaturen Vlaanderen wil inzetten, ontwikkelde de Vlaamse overheid in 2021 een procedure: een expertencommissie beoordeelt de kandidaturen en op basis van het advies, beslist de bevoegde minister of Vlaanderen al dan niet in een multinationale kandidatuur stapt.

Op de Representatieve Lijst heeft Vlaanderen vandaag **negen elementen**: Reuzen-en drakenomgengingen (in Mechelen, Dendermonde en Brussel), de Heilig-Bloedprocessie in Brugge, Houtem Jaarmarkt, Krakelingenfeest en Tonnekensbrand in Geraardsbergen, het Jaartallenleven van Leuven, de garnaalvisserij te paard in Oostduinkerke, de biercultuur in België, de valkerij en het jachthoornblazen op Franse hoorn. De twee laatste zijn multinationale kandidaturen. Aalst Carnaval werd in 2019 door Unesco geschrapt omdat het volgens het intergouvernementeel comité niet langer voldeed aan de criteria van de Conventie 2003. De schrapping kwam er na wereldwijde klachten over de carnavalseditie van 2019, waarin Joodse karikaturen figureerden.

Op het Register van goede borgingspraktijken staan **twee praktijken** uit Vlaanderen: het borgen van de beiaardcultuur en het borgen van traditionele sporten en-spelen ('ludodiversiteit'). Die elementen en praktijken zetten vandaag in eerste instantie in op borgingsacties rond hun eigen erfgoed, waarover ze om de zes jaar aan Unesco rapporteren, binnen de rapportage die België als lidstaat indient. Rond de Urgent Safeguarding List heeft Vlaanderen tot op vandaag nog geen beleid ontwikkeld.

4.2.2.2 Internationaal debat rond 'de lijsten'

De laatste jaren is er binnen de Conventie 2003 toenemend debat gegroeid over de lijsten. Hoewel de conventie nog vrij jong is, hebben de voorbije twintig jaar intussen 180 landen de conventie aangenomen of geratificeerd. De lijsten zijn bovendien zeer populair bij lidstaten, die voluit nominaties indienen. De conventie wordt daarvoor wat slachtoffer van haar eigen succes: ingediende dossiers geraken niet meer verwerkt, met wachtlijsten en frustraties bij erfgoedgemeenschappen tot gevolg. De laatste jaren stijgt daarnaast het aantal multinationale kandidaturen ook sterk, waardoor de **druk op de lijsten** nog toeneemt. De Representatieve Lijst is veruit de meest bevroegde lijst, terwijl het Register van goede borgingspraktijken nog sterk onderbenut blijft.

De vereisten voor Unesco-kandidaturen, zowel op administratief vlak als voor de inhoudelijke uitwerking van een kandidatuur, zijn erg hoog. Veel stakeholders vragen Unesco om de werkwijze rond de lijsten te **vereenvoudigen**. Bovendien zouden een aantal procedures geoptimaliseerd moeten worden, zoals transfers tussen lijsten, het opvolgen van het immaterieel erfgoed nadat het op een lijst wordt geplaatst, en een exitprocedure voor erfgoed dat Unesco van de lijsten wil afhaken, of waarvan lidstaten willen dat het van de lijsten wordt gehaald. In 2019 werd Aalst Carnaval als eerste element ooit geschrapt van de Representatieve Lijst, zonder dat daar binnen de conventie spelregels rond uitgewerkt zijn.

De Vlaamse overheid vindt het debat rond de lijsten heel belangrijk en probeert via werkgroepen en met de expertise van experts te wegen op het debat.

4.2.2.3 Programma's

De druk op de lijsten creëert voor Unesco zélf een spanningsveld: heel veel inzet van tijd en middelen gaat naar de lijsten, terwijl de Conventie 2003 om veel meer gaat en nog heel wat **andere projecten en programma's** omvat die de lidstaten als handvaten kunnen gebruiken om hun beleid rond immaterieel erfgoed verder uit te bouwen. Zo zette Unesco de voorbije jaren interessante programma's op rond immaterieel erfgoed in noodsituaties, immaterieel erfgoed en ethische principes, immaterieel erfgoed in het kader van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties, de relatie tussen immaterieel erfgoed en educatie, enzovoort.

Voor de toekomst zit er nog heel veel potentieel in het ontwikkelen van activiteiten rond de **periodieke rapporteringen**. In 2018 keurde Unesco daarvoor een gloednieuw kader goed, het *Overall Results Framework*, (ORF), dat de impact van de conventie meet aan de hand van een reeks indicatoren. België diende in 2021 voor het eerst een rapport in op basis van het ORF. Als nieuw instrument van de Conventie 2003 zal de doeltreffendheid sterk afhangen van wat Unesco er nog verder rond ontwikkelt: data ontsluiten, een kwalitatieve en kwantitatieve analyse van de data, en programma's opzetten om de stakeholders wereldwijd vooruit te helpen bij de implementatie van de conventie. Op het vlak van kennisopbouw en -verspreiding is Vlaanderen pleitbezorger van de zogeheten *capacity building programmes*, wereldwijde kennisopbouw, waarbij stakeholders de krachten bundelen (overheden, ngo's, universiteiten, gemeenschappen) om het bewustzijn rond immaterieel erfgoed en de implementatie van de conventie te verhogen.

4.2.2.4 Vlaamse expertise

De Vlaamse overheid stimuleert organisaties uit de cultureel-erfgoedsector om hun kennis en expertise op internationale fora ter beschikking te stellen en uit te wisselen. Een aantal Vlaamse organisaties verwierf in de loop der jaren ook een **Unesco-accreditatie** in het kader van de Conventie [2003](#). Via die accreditaties krijgen organisaties een adviesverlenende functie ten aanzien van de conventie. Acht Vlaamse organisaties hebben vandaag zo'n accreditatie, waardoor ze actief kunnen bijdragen aan de conventie en internationaal kunnen netwerken.

Werkplaats immaterieel erfgoed speelde, een gangmakersrol in de uitbouw van het internationale *ICH NGO Forum* van de geaccrediteerde NGO's, waarvan de coördinator van de Werkplaats (toen nog tapis plein) in de periode 2021-2018 voorzitter was. In 2019 werd de Werkplaats verkozen in de *Evaluation Body*, waardoor een organisatie uit Vlaanderen een aantal jaren mee instaat voor de advisering van de wereldwijde Unesco-nominaties. Ook FARO nam van bij de start een actieve rol op. Het netwerk van Vlaamse experts en organisaties staat bekend voor zijn actieve inzet in internationaal samenwerken. Onze **Vlaamse experts** worden dan ook veel bevroegd, zowel bij Unesco als in de wereldwijde netwerken en samenwerking.

Opdat Vlaamse organisaties en experts hun expertise en kennis zouden kunnen inzetten voor internationale projecten en samenwerking en op internationale fora, voorziet de Vlaamse overheid een **budget voor reis- en verblijfskosten**.

4.2.3 Vlaamse middelen binnen de Unesco-Conventie

De Unesco-Conventie 2003 legt België op om het Fund for the Safeguarding of the *Intangible Cultural Heritage* mee te financieren. Zo gaat één procent van de jaarlijkse bijdrage aan Unesco naar dat fonds. Voor Vlaanderen betekent dat een **jaarlijkse bijdrage** van ongeveer 15.000 euro. De bestedingen uit het fonds worden gereguleerd door de algemene vergadering. De beslissingen worden uitgevoerd door het secretariaat van Unesco in Parijs.

Vlaanderen heeft daarnaast een **'eigen' fonds** bij Unesco, waarmee erfgoedprojecten gesubsidieerd kunnen worden. De beslissingen worden genomen in samenspraak met de Vlaamse overheid, maar uitgevoerd door het secretariaat van Unesco in Parijs. Met het Vlaamse Unesco Trustfonds werden er tussen 2010 en 2020 verschillende projecten in zuidelijk Afrika ondersteund voor capaciteitsopbouw rond immaterieel cultureel erfgoed, voor in totaal 1,2 miljoen USD. Resultaat van die projecten is dat zeven Engelstalige landen in zuidelijk Afrika (Botswana, Eswatini, Lesotho, Malawi, Namibië, Zambia en Zimbabwe) nu nauw samenwerken binnen een gezamenlijk platform (www.saich.co.zw). Het zorgde voor een toename van meer internationale bijstandsaanvragen en meer Unesco-kandidaturen vanuit de regio en voor een versterkte regionale samenwerking en uitwisseling.

4.3. De Vlaamse overheid bewaakt de kwaliteit

De Vlaamse overheid bewaakt de kwaliteit van het immaterieel-erfgoedbeleid op drie manieren.

4.3.1 Via het Cultureelerfgoeddecreet

Met de **evaluatiemomenten** die in het Cultureelerfgoeddecreet voorzien zijn, waakt de Vlaamse overheid over de kwaliteit van de werking van het netwerk van dienstverlenende organisaties (landelijke en regionale dienstverlenende rollen), het steunpunt FARO, Werkplaats immaterieel erfgoed, en de collectiebeherende organisaties die via de functies rond immaterieel erfgoed werken.

4.3.2 Via de rapportage voor de Inventaris Vlaanderen

Erfgoedgemeenschappen met een element op de Inventaris Vlaanderen **rapporteren tweejaarlijks** over hun borgingsacties. In 2019 vereenvoudigde de Vlaamse overheid die rapportage door het aantal vragen te verminderen, en die beter te duiden, en daarvoor een toegankelijke module ter beschikking te stellen op het platform immaterieelerfgoed.be. Hoewel de rapporten beknopt en bondig zijn, brengen ze een brede waaier aan borgingsacties in beeld en duiden ze de kansen en de bedreigingen die erfgoedgemeenschappen ervaren. Waar deze rapporten vandaag nog vooral een administratieve aangelegenheid zijn, bieden ze veel potentieel om het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen te monitoren, om er acties rond uit te werken, en om er uitwisseling onder erfgoedgemeenschappen over op te zetten.

4.3.3 Via de zesjaarlijkse Unesco-rapportage

Elke zes jaar maken de lidstaten van de Unesco-Conventie 2003 een **rapport** op voor Unesco over de **implementatie van de conventie** in hun land of regio. Daarmee evalueren lidstaten hun eigen beleid, de bestaande regelgeving, en de werking van erfgoedorganisaties en erfgoedgemeenschappen rond het borgen van immaterieel erfgoed. Sinds 2020 gebeurt dat aan de hand van het Overall Results Framework (ORF), een kader dat de impact van het beleid meet in acht thema's, aan de hand van 26 indicatoren. Naast een evaluatie van het huidige beleid kunnen lidstaten er ook hun ambities voor de komende zes jaar in aangeven.

België diende in 2021 voor het eerst zo'n rapport in. Het ORF, waarvoor Unesco ook een beroep deed op Vlaamse experts, is complex en veelomvattend, en het vormt voor lidstaten een heuse uitdaging om ermee aan de slag te gaan. Anderzijds biedt het ook heel wat waardevolle informatie voor de verdere ontwikkeling van een beleidsvisie over immaterieel erfgoed. Daarom vond Vlaanderen het belangrijk om een **diepgaande evaluatie** te maken voor Unesco, en het proces ook te laten gelijklopen met de actualisering van de beleidsvisie over immaterieel erfgoed.

Voor de input uit Vlaanderen werkte het Departement Cultuur, Jeugd en Media in 2021 samen met Werkplaats immaterieel erfgoed, die in opdracht van het departement het grootste luik van de evaluatie uitvoerde. Uit het **Vlaamse deelrapport**, dat in het uiteindelijke Belgische rapport werd geïntegreerd, blijkt dat Vlaanderen op heel wat vlakken al goed scoort. Anderzijds komen ook thema's naar voor waarop Vlaanderen in de komende rapporteringsperiode (2022-2027) sterker kan inzetten. Aspecten die daarbij het sterkst naar voren komen zijn:

1. educatie over immaterieel erfgoed en de mate waarin immaterieel erfgoed ingang vindt in het lager, het secundair en het hoger onderwijs;
2. het versterken van immaterieel erfgoed in beleidskaders, zowel binnen cultuur als binnen onderwijs en andere beleidsdomeinen;
3. bewustmaking voor immaterieel erfgoed bij het brede publiek.

Daarnaast kunnen we sterker inzetten op een brede participatie van de diverse stakeholders en in het bijzonder groepen, gemeenschappen en individuen die immaterieel erfgoed beoefenen.

De bovenvermelde thema's nemen we mee in de acht uitdagingen die in hoofdstuk 4 geformuleerd zijn.

Bij de rapportage in 2021 bleken nog niet veel data over immaterieel erfgoed voorhanden te zijn. Als we bij de volgende Unesco-rapportage in 2027 over meer data willen beschikken en de implementatie van de beleidsvisie willen opvolgen, moeten we de komende jaren inzetten op **dataverzameling en monitoring**.

5. De uitdagingen voor het immaterieel-erfgoedbeleid

Binnen de contouren van het immaterieel-erfgoedbeleid en de rollen die de Vlaamse overheid daarin opneemt, dienen zich de komende jaren **acht prioritaire uitdagingen** aan:

1. **erfgoedgemeenschappen en immaterieel-erfgoedpraktijken versterken;**
2. **zichtbaarheid van en maatschappelijk bewustzijn rond immaterieel erfgoed vergroten;**
3. **breder en diverser immaterieel erfgoed in kaart brengen, documenteren en onderzoeken**
4. **het immaterieel-erfgoedveld meerstemmig ontwikkelen;**
5. **immaterieel erfgoed in duurzame ontwikkeling verkennen;**
6. **immaterieel-erfgoedwerking in de cultureel-erfgoedsector duurzaam uitbouwen en verdiepen**
7. **beleid rond immaterieel erfgoed ontplooiën binnen breder cultuurbeleid, andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus;**
8. **de internationale beleidsvoering rond immaterieel erfgoed verder uitbouwen en differentiëren.**

5.1. Versterken van erfgoedgemeenschappen en immaterieel-erfgoedpraktijken

In het immaterieel-erfgoedbeleid staan **erfgoedgemeenschappen** centraal: gemeenschappen, groepen en individuen die het erfgoed koesteren en doorgeven aan volgende generaties. Ook in de ethische principes die Unesco hanteert voor de Conventie 2003, nemen erfgoedgemeenschappen een centrale plaats in voor het borgen van immaterieel erfgoed.

Sinds Vlaanderen de Unesco-Conventie 2003 is beginnen te implementeren, ontwikkelde de Vlaamse overheid een aantal beleidsinstrumenten die zich richten naar deze erfgoedgemeenschappen en de beoefenaars van het immaterieel erfgoed: de Inventaris Vlaanderen, het Register van inspirerende voorbeelden, het platform immaterieelerfgoed.be en de Beurzen voor het doorgeven van vakmanschap. Deze instrumenten worden niet in een decreet gevat, maar in aparte reglementen, soms ook met een tijdelijk karakter.

De analyse van de huidige beleidsinstrumenten in het vorige hoofdstuk toont aan dat deze instrumenten hun doel bereiken, maar dat er **ruimte is voor versterking**. Rond de Inventaris Vlaanderen wil de Vlaamse overheid een sterkere werking ontwikkelen: het zichtbaarder maken van een plaats op de inventaris met meer aandacht voor herkenbaarheid, bijvoorbeeld via het logo, voor ontmoeting en uitwisseling tussen de verschillende gemeenschappen, waarbij ze leren van elkaar, en een betere opvolging van de borgingsacties ná opname op de inventaris. Ook wil de Vlaamse overheid het Register van inspirerende praktijken na een aantal jaar van experimenteren verder optimaliseren, zodat het een centrale rol kan spelen in het delen van inspirerende voorbeelden rond het borgen van immaterieel erfgoed. De beurzen vakmanschap zijn de voorbije jaren uitgegroeid tot een belangwekkend instrument in het immaterieel-erfgoedbeleid. Voor de beurzen is er al een aantal jaren een tijdelijk experimenteel reglement van toepassing, maar het doorgeven van kennis en kunde als immaterieel erfgoed verdient stilaan een duurzame plek in het beleid.

Tussen de beleidsinstrumenten onderling zijn de voorbije jaren **interessante verbanden** gegroeid. Zo zijn een aantal trajecten rond het doorgeven van vakmanschap intussen uitgegroeid tot een inspirerend voorbeeld op het register, registreren vaklieden hun vakmanschap als immaterieel erfgoed op het platform immaterieelerfgoed.be, en vervult het platform een centrale rol in de instrumenten voor erfgoedgemeenschappen. Die kruisverbanden wijzen op de meerwaarde van een geïntegreerd instrumentarium, waarbij de verschillende beleidsinstrumenten op elkaar zijn afgestemd en elkaar versterken.

De huidige beleidsinstrumenten dekken evenwel niet alle noden. Erfgoedgemeenschappen en erfgoedbeoefenaars vallen vaak **tussen de mazen van het net**: binnen de bestaande kaders vinden ze vaak geen gepaste financieringskanalen. Bovendien heeft het wegvallen van de culturele bevoegdheden van de provinciebesturen sinds 2018 voor heel wat erfgoedgemeenschappen een leemte veroorzaakt in de financiering, wat het borgen van het immaterieel erfgoed bedreigt.

Onder meer bij de actualisatie van het Cultureelerfgoeddecreet zet de Vlaamse overheid al stappen om vastgestelde lacunes weg te werken. Voor een immaterieel-erfgoedbeleid dat erfgoedgemeenschappen naar waarde schat, zijn evenwel verdere initiatieven nodig.

Dat is een **gedeelde verantwoordelijkheid** van de Vlaamse overheid en de steden en gemeenten, in het verlengde van de bestaande afsprakenkaders. Een ondersteuningsbeleid moet in de eerste plaats focussen op specifieke borgingsacties en -projecten en niet zozeer op het beoefenen van het immaterieel-erfgoedelement zelf. De Vlaamse overheid kan daar accenten leggen, zoals een focus op educatie en het doorgeven van kennis en kunde, of het inzetten van immaterieel erfgoed in het kader van duurzame ontwikkeling. Dergelijke initiatieven kunnen zo binnen het Register van inspirerende voorbeelden uitgroeien tot de inspirerende praktijken van morgen.

Daarnaast is het belangrijk gemeenschappen te **versterken in hun werking**: zowel rond logistieke en soms heel praktische aspecten, zoals het dichten van de digitale kloof met vormingen in ICT of audiovisuele media, maar soms ook rond complexe administratieve zaken als auteursrechten en de GDPR-wetgeving, en rond de ethische principes rond het borgen van immaterieel erfgoed. Ook het digitale verenigingsloket van de Vlaamse overheid biedt kansen voor erfgoedgemeenschappen.

5.2. Zichtbaarheid en maatschappelijk bewustzijn rond immaterieel erfgoed vergroten

Tien jaar geleden waren in Vlaanderen slechts een handvol organisaties uit de professionele cultureel-erfgoedsector actief bezig met bewustmaking rond immaterieel erfgoed, naast een beperkt aantal erfgoedgemeenschappen die zich herkenden in het concept. Sindsdien is het aantal actoren sterk toegenomen: heel wat erfgoedorganisaties zetten **allerlei initiatieven** op, zoals tentoonstellingen, lezingen of demonstraties. Maar ook bij een bredere groep culturele actoren, zoals Circuscentrum, Danspunt, of het middenveld en de brede samenleving, zoals Natuurpunt of de Gezinsbond, is het bewustzijn rond immaterieel erfgoed sterk gestegen. Ook private actoren bijvoorbeeld uit de bierwereld of de kermiscultuur, sensibiliseren voor immaterieel erfgoed.

Een centraal instrument in het zichtbaar maken van immaterieel erfgoed is uiteraard het **platform immaterieel-erfgoed.be**, als hub rond immaterieel erfgoed en immaterieel-erfgoedpraktijken in Vlaanderen, met de bijhorende werking, communicatiekanalen (nieuwsbrieven, sociale media) en communicatie-acties die door Werkplaats immaterieel erfgoed uitgebouwd worden, vaak in samenwerking met andere spelers. Het platform **brengt vele aspecten samen**: verzamelen en registreren van immaterieel erfgoed, delen van goede voorbeelden, aanbieden van duiding en linken naar content op andere sites. Ook brengt het initiatieven van het beleid en van de sector samen. Die geïntegreerde aanpak is een sterkte, maar het bereiken van meerdere doelgroepen en doelstellingen, en een gezamenlijk beheer door de overheid en een organisatie uit de sector vergen ook permanente aandacht voor een heldere communicatie rond en op het platform en een duidelijke afbakening van ieders rol. Wil het platform de komende jaren zijn rol binnen het beleid voor immaterieel erfgoed blijven vervullen en daarbij efficiënt op (nieuwe) noden kunnen inspelen, dan staat daar ook voldoende financiering tegenover.

Aansluitend genereren de **Inventaris Vlaanderen en de erkenningen** ruime communicatie en zichtbaarheid en blijven deze instrumenten belangrijke hefboomen in het opbouwen van maatschappelijke zichtbaarheid en bewustzijn. Ook de website en communicatie van FARO en van andere erfgoedorganisaties besteden groeiende aandacht aan immaterieel erfgoed. De komende jaren ontwikkelen we het virtuele 'Museum van Vlaanderen'. Dat museum wil roerend, onroerend en immaterieel erfgoed verbinden in digitale verhalen over Vlaanderen en biedt dan ook volop kansen om immaterieel erfgoed zichtbaar te maken voor een breed publiek.

Verder is immaterieel erfgoed ook in de media in toenemende mate zichtbaar, met voorop de regionale en lokale media, maar ook dankzij radio- en tv-programma's als Iedereen Beroemd. Dat hangt samen met de interesses van het publiek, dat ontvankelijk is voor *human interest*-onderwerpen en nabijheid.

We stellen vast dat bij berichtgeving over de Unesco-lijsten de media graag en vaak refereren naar begrippen als 'werelderfgoed', verwijzend naar de bekendere Werelderfgoedconventie van 1972 waar monumenten, sites en landschappen centraal staan. Zo voeden ze echter onrechtstreeks de perceptie dat tradities niet meer mogen veranderen. Voor erfgoedgemeenschappen brengt dat vaak verwarring. Blijven sensibiliseren voor het gebruik van de nieuwere en nog minder ingeburgerde begrippenkaders rond immaterieel erfgoed en voor de geest van het immaterieel-erfgoedbeleid is dan ook een **permanent aandachtspunt**, waarover we in de overheidscommunicatie zullen waken. Ook de Vlaamse Unesco Commissie zal dat mee ter harte nemen.

De media berichten vooral over de tradities en praktijken zelf. Het maatschappelijke bewustzijn rond wat immaterieel erfgoed is en wat het belang ervan is in functie van culturele diversiteit en duurzame ontwikkeling, vormt nog een **uitdaging voor de toekomst**. Evenementen als Leve Immaterieel Erfgoed, dat de Werkplaats immaterieel erfgoed organiseert en waaraan ook het departement meewerkt, kunnen daartoe bijdragen. Een dergelijk evenement kan verder uitgroeien tot een jaarlijks netwerkmoment dat erfgoedgemeenschappen en praktijken in de kijker zet en vele stakeholders mobiliseert en verbindt rond immaterieel erfgoed. Ook de Ultimas, de Cultuurprijzen van de Vlaamse overheid, waarvoor ook immaterieel erfgoed in aanmerking komt, dragen daartoe bij.

In de communicatie over immaterieel erfgoed vormt het taalgebruik een uitdaging. Het Vlaamse beleid is gestoeld op de Unesco-Conventie 2003 en de Vlaamse overheid gebruikt daardoor soms vaak begrippen waarmee erfgoedgemeenschappen en het brede publiek, maar ook de cultureel-erfgoedsector zelf, vaak (nog) niet vertrouwd zijn. Dat vormt een paradox: immaterieel erfgoed is erfgoed dichtbij en midden de mensen, maar zit tegelijk vaak vervat in abstracte begrippenkaders en 'conventietaal'. Daarom moet de communicatie telkens goed afgestemd worden op de doelgroepen en moeten **begrippen en termen op maat hertaald worden**, weliswaar in de geest van de conventie, maar met een zekere pragmatiek en oog voor wervend taalgebruik.

5.3. Breder en diverser immaterieel erfgoed in kaart brengen, documenteren en onderzoeken

Sinds Vlaanderen in 2008 van start ging met de Inventaris Vlaanderen staat een bottom-up-aanpak voorop: erfgoedgemeenschappen bepalen zélf wat zij zien als immaterieel erfgoed en laten dat op eigen initiatief op de inventaris plaatsen. Ondanks die participatieve aanpak weerspiegelt de inventaris na vijftien jaar niet automatisch de diversiteit aan culturele tradities en praktijken in onze samenleving. De Inventaris Vlaanderen omvat vandaag vooral nog heel wat gelijkaardige immaterieel-erfgoedelementen, vooral sociale praktijken als stoeten en processies. Tegelijk toont de recente module op het platform immaterieelerfgoed.be, waar gemeenschappen hun immaterieel erfgoed op een heel eenvoudige wijze kunnen registreren, dat de **verbreding** wel degelijk is ingezet. De geregistreerde praktijken zijn heel divers, in vele opzichten: de domeinen van immaterieel erfgoed, gender, etnisch-culturele achtergrond, locatie, enzovoort.

Dat iedereen zich in immaterieel erfgoed kan herkennen, is belangrijk, en biedt een meerwaarde voor onze samenleving: het draagt bij tot meer betrokkenheid, integratie en wederzijds begrip. Momenteel bevinden we ons op een **keerpunt** en de registraties op het platform tonen onmiskenbaar de weg vooruit. Toch zijn bijkomende inspanningen nodig. Gemeenschappen zien wat ze doen niet altijd meteen als immaterieel erfgoed, denken we maar aan gregoriaans zingen, strandbloemen verkopen of het Norouz lentefeest vieren. Die groepen en individuen proactief benaderen en begeleiden is van vitaal belang, en altijd zijn dat intensieve processen. Organisaties in de cultureel-erfgoedsector moeten voldoende uitgerust zijn om die rol te kunnen opnemen.

Tegelijk is het wenselijk dat ook de Inventaris Vlaanderen een **breder en meer diverse instroom** kent. Om nieuwe doelgroepen te bereiken kan de Vlaamse overheid de Inventaris Vlaanderen nog breder bekendmaken via samenwerking met andere sectoren als (amateur) kunsten en jeugd, of andere beleidsdomeinen als integratie en inburgering of onderwijs. De matrixtool die Werkplaats immaterieel erfgoed heeft ontwikkeld, kan daarbij verder worden ingezet om de diversiteit van immaterieel erfgoed in kaart te brengen en te monitoren.

De Unesco-Conventie 2003 heeft ook aandacht voor bedreigd immaterieel erfgoed dat dringend borging nodig heeft. Daar is in Vlaanderen nog geen beleid rond, hoewel er ook bij ons tradities of praktijken zijn die nog slechts enkele beoefenaars kennen of om andere redenen bedreigd zijn. Om immaterieel erfgoed breder in kaart te brengen, moeten we ook de **bedreigde tradities en praktijken** in beeld krijgen.

Als we immaterieel erfgoed in kaart willen brengen, moeten we ook aandacht besteden aan onderzoek en documentatie. Vlaanderen telt vandaag een kleine maar toegewijde groep mensen die met onderzoek en studies rond borgen van immaterieel erfgoed bezig zijn. In het erfgoedveld kunnen die functies nog volop ontwikkeld en uitgebouwd worden. Recent zien we ook veelbelovende ontwikkelingen in de academische wereld en het hoger onderwijs. Daarnaast kan het Departement Cultuur, Jeugd en Media via de eigen onderzoeksagenda beleidsrelevant onderzoek opzetten rond immaterieel erfgoed, in afstemming met relevante sectoractoren zoals FARO en Werkplaats immaterieel erfgoed. Uit de Unesco-rapportage van 2021 blijkt dat er over immaterieel erfgoed nog niet zoveel data worden verzameld. In de lopende trajecten rond datamonitoring willen we immaterieel erfgoed dan ook meenemen.

5.4. Het immaterieel-erfgoedveld meerstemmig ontwikkelen

In de cultureel-erfgoedsector is er steeds meer aandacht voor meerstemmigheid: verschillende standpunten aan bod laten komen en rekening houden met uiteenlopende perspectieven en interpretaties. Hetzelfde erfgoed kan door verschillende ogen immers uiteenlopende betekenissen hebben. Die **meerstemmigheid verder ontwikkelen** in het immaterieel-erfgoedbeleid is een belangrijke uitdaging. Daarbij is het zoeken naar een broos evenwicht tussen de autonomie van erfgoedgemeenschappen en de invloed of interventies uit de ruimere samenleving of de overheid. Belangrijk aandachtspunt daarbij is ook dat erfgoedgemeenschappen meestal uit meerdere organisaties en individuen bestaan, en geen monolithische blokken vormen, maar integendeel intern soms ook verschillende standpunten en visies hebben. Een voorbeeld daarvan is de traditie rond sinterklaas, waar over de figuur van (zwarte) piet binnen de erfgoedgemeenschap verschillende meningen bestaan.

In 2015 nam Unesco binnen de Conventie 2003 een reeks van [ethische principes](#) aan. Dit biedt een kader voor afweging tussen enerzijds het belang en de autonomie van erfgoedgemeenschappen die bij het immaterieel erfgoed betrokken zijn en anderzijds mogelijke interventies van buitenaf die hierop ingrijpen (bijvoorbeeld van overheden, privésector of toerisme).

Een van de ethische principes stelt bijvoorbeeld dat het waardeoordeel van groepen en individuen over hun eigen immaterieel erfgoed niet onderworpen mag zijn aan externe waardeoordelen. Met dat ethische principe voor ogen geeft ook de Vlaamse overheid in haar beleid een centrale rol aan erfgoedgemeenschappen bij het **toekennen van waarde en betekenis** aan hun erfgoed. Tegelijkertijd benadrukt een ander ethisch principe het belang van wederzijds respect in alle interacties rond immaterieel erfgoed en is er een ethisch principe dat het respect voor culturele diversiteit aanstipt.

De laatste jaren groeide in onze samenleving heel wat maatschappelijk debat rond antiracisme, genderactivisme, ecologie, dierenwelzijn, enzovoort. Verhitte publieke debatten rond **zeer gevoelige aspecten van tradities** komen daarbij steeds meer op de voorgrond. Denken we maar aan de discussies over zwarte piet, stereotypering zoals de joodse karikaturen op Aalst Carnaval, over het gebruik van dieren in tradities of over culturele toe-eigening, waarbij leden van de ene cultuur elementen uit een andere cultuur of identiteit overnemen, zoals muziek, kapsels of recepten. In die discussies wordt erfgoed een symbool van collectieve identiteit en een instrument om grotere vraagstukken over sociale rechtvaardigheid en machtsongelijkheid op de agenda te plaatsen.

De Vlaamse overheid wil rond meerstemmigheid in eerste instantie het kader aanreiken, en bewustwording en reflectie aanwakkeren. De 'verklaring van ethische principes', die erfgoedgemeenschappen ondertekenen in het kader van de Inventaris Vlaanderen, is een nog jong instrument waar we nog meer willen rond werken. De verklaring mag niet louter gezien worden als een formaliteit, maar moet zich verder ontwikkelen tot een instrument om meer **ethisch bewustzijn en een reflex rond meerstemmigheid** te creëren. Zo zou de erfgoedsector daar omkaderende acties kunnen rond uitwerken, zoals debatavonden, studiedagen of vormingen. Daarnaast is ook het werk achter de schermen belangrijk, waarbij de dienstverleners en andere spelers bemiddeling en dialoog opzetten met erfgoedgemeenschappen en andere partijen. Ervaringen uitwisselen met andere landen over hoe zij omgaan met moeilijke thema's, kan inspirerend werken. Verder kan onderzoek thema's helpen duiden en context bieden, wat tot een beter begrip kan leiden.

Het ethische instrumentarium in het kader van het borgen van immaterieel erfgoed wordt idealiter **verder uitgebouwd**. De ethische principes van Unesco zijn immers in de eerste plaats bedoeld om erfgoedgemeenschappen en immaterieel erfgoed te vrijwaren van ongepaste interventies van buitenaf. De verklaring van ethische principes bij de Inventaris Vlaanderen daarentegen is nu vooral een instrument in het kader van ethisch handelen van de erfgoedgemeenschappen zélf. Ze beschermt het erfgoed en de betrokken gemeenschappen echter niet in een ruimere context, zoals tegen commercieel gebruik. Daar kunnen we de komende jaren samen met de sector verder rond werken.

Bij conflicten neemt de Vlaams overheid doorgaans zelf geen standpunt in en komt ze alleen in uiterste gevallen tussen. Bemiddeling gebeurt immers het beste door de cultureel-erfgoedorganisaties die dicht bij de betrokken erfgoedgemeenschappen staan. Het is belangrijk dat hun rol daarin erkend wordt en dat er aandacht is voor competentieontwikkeling van medewerkers. Het gaat immers om eerder onzichtbare **processen**, die weliswaar specifieke vaardigheden en kennis veronderstellen en arbeidsintensief zijn.

5.5. Immaterieel erfgoed in duurzame ontwikkeling verkennen

Immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling zijn **onlosmakelijk verbonden**. Duurzaam ontwikkelen betekent immers zoveel als toekomst geven. En duurzame manieren vinden om culturele praktijken, kennis en vaardigheden door te geven aan volgende generaties of te borgen, dat is waar het bij immaterieel erfgoed om draait. Tegelijkertijd kan immaterieel erfgoed zelf een bron voor duurzame ontwikkeling zijn. Denk maar aan diepgewortelde kennis over onze natuurlijke omgeving, zoals traditionele irrigatietechnieken, sociale praktijken als stoeten of kermiscultuur, die identiteit geven en diversiteit en ontmoeting stimuleren, of ambachten die een motor kunnen zijn voor duurzame lokale economieën.

De Unesco-Conventie 2003 zag immaterieel erfgoed al van bij de start als een **garantie voor duurzame ontwikkeling**. Sindsdien is de aandacht voor het verband tussen immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling alleen maar gestegen. Hét richtinggevend kader voor duurzame ontwikkeling wereldwijd is de VN-Agenda 2030. De 17 *Sustainable Development Goals* of SDG's, waaruit de agenda bestaat, worden momenteel overal in de wereld uitgedragen en naar de praktijk vertaald. Denk aan uitdagingen rond groeiende ongelijkheid, de rechten van vrouwen en meisjes, vrede en veiligheid en klimaatverandering. De inzet van de Agenda 2030 bestaat erin duurzame ontwikkeling niet als een top-downinitiatief te zien, maar wel breed maatschappelijk op te nemen. Dat is de enige manier om die doelstellingen te realiseren. Samenwerking staat centraal. Momenteel duiken de SDG's overal op: van steden en gemeenten tot winkelketens, ondernemersorganisaties en het jeugdwerk. Ook in de erfgoedsector worden ze steeds meer opgenomen. In de Unesco-Conventie 2003 werd de SDG-agenda in 2016 vertaald met een nieuw hoofdstuk, namelijk de operationele richtlijnen rond immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling¹¹.

De uitdaging ligt er de komende jaren in om in het immaterieel-erfgoedbeleid concreet met deze **duurzaamheidsdoelstellingen** aan de slag te gaan. Binnen het huidige beleid zijn er al aanknopingspunten. Zo is er bij de trajecten rond het doorgeven van vakmanschap aandacht voor duurzame materialen, handmade en hergebruik en kennis over de natuur. Ook in de kandidaturen die Vlaanderen voordraagt bij Unesco heeft duurzame ontwikkeling een plek. Zo zet de Geelse gezinsverpleging in op welzijn en mentale gezondheid, en draagt de kandidatuur van de traditionele bevloeiing bij aan een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen.

11 .....
Hoofdstuk VI van de [Operational Directives](#)

De komende jaren gaan we de link tussen immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling actief verder **verkennen**. Samenwerking met andere beleidsdomeinen is daarbij belangrijk, bijvoorbeeld rond duurzaam toerisme, inclusieve economieën en kwaliteitsvol onderwijs. Ook met de Unesco-Conventie 2005 over culturele diversiteit is meer synergie mogelijk. Vanuit het veld kijken we uit naar initiatieven en projecten die met duurzaamheidsthema's aan de slag gaan, en ook het Pulse Transitienetwerk Cultuur, Jeugd en Media¹² kan daarin een rol opnemen.

5.6. Immaterieel erfgoed-werking in de cultureel-erfgoedsector duurzaam uitbouwen en verdiepen

Het netwerk van organisaties die in Vlaanderen actief rond immaterieel erfgoed werken, groeide de voorbije tien jaar gestaag: van de organisatie die de zorg opneemt voor het immaterieel erfgoed en het steunpunt, over de landelijke en regionale dienstverleners, tot collectiebeherende organisaties.

Om dat ecosysteem verder te laten bloeien, zijn **blijvende investeringen** nodig. Belangrijk daarbij is de stuwende kracht van een actor, die een coördinerende rol opneemt, die inspireert en begeleidt. Internationaal gezien is dat model bijzonder en Vlaanderen kan het als goede praktijk de komende jaren nog meer uitspelen en internationaal in de kijker zetten.

Voor de Unesco-domeinen is er vandaag een stevig ondersteuningsmodel in het zogenaamde 'domeinnetwerk immaterieel erfgoed'¹³. Het netwerk zorgt voor ondersteuning bij alle thema's en domeinen van immaterieel erfgoed. In het veld is de voorbije jaren open omgesprongen met de **benadering van de Unesco-domeinen**. Rond sport en spel, religieus en levensbeschouwelijk erfgoed of eetcultuur zijn er in de Unesco-Conventie bijvoorbeeld geen aparte domeinen benoemd, terwijl die thema's wel sterk leven in Vlaanderen. Ze werden gaandeweg als mogelijke alternatieve themadomeinen in beeld gebracht, bijvoorbeeld sinds 2018 in de context van immaterieel erfgoed.be en sinds 2019 voor de Inventaris Vlaanderen. Verder wordt het Unesco-domein *craftsmanship* vaak geassocieerd met ambachten, het handmatige, waardoor erfgoedgemeenschappen die werken rond industriële technieken zich niet aangesproken voelen. Daarnaast komen steeds vaker **nieuwe fenomenen** opzetten die buiten de aangereikte Unesco-domeinen vallen, zoals cybercultuur. Daarom zullen we pragmatisch en open blijven omgaan met de Unesco-domeinen, zodat zoveel mogelijk beoefenaars en gemeenschappen zich in immaterieel erfgoed kunnen herkennen.

Bij de **kunsten** zijn nog interessante linken met immaterieel erfgoed te exploreren, met naast muziek en podiumkunsten, ook design, beeldende kunsten of letteren.

Tot slot is het domein rond **taalvariatie en orale tradities** in Vlaanderen vandaag nog vaak onontgonnen terrein. Onze rijke taalvariatie met onder andere onze dialecten en vertelcultuur moeten we koesteren als een vorm van levend erfgoed. In Vlaanderen kunnen we daar interessante praktijken en werking rond ontwikkelen.

Bij de verbreding van immaterieel erfgoed kunnen landelijke dienstverleners worden betrokken die vandaag nog niet in het domeinnetwerk immaterieel erfgoed actief zijn.

12 Het Pulse Transitienetwerk Cultuur, Jeugd en Media verenigt een 1000-tal individuen en organisaties uit de cultuur-, jeugd- en mediasector, die experimenteren met duurzame alternatieven voor ons huidige samenlevingsmodel. www.pulsenetwerk.be

13 Het thematisch georiënteerde netwerk van door de Vlaamse overheid gesubsidieerde organisaties die een actieve taak opnemen in immaterieel erfgoed-werking: Bokrijk | Vakmanschap en Erfgoed • CAG – Centrum Agrarische Geschiedenis • CEMPER – het Centrum voor Muziek- en Podiumerfgoed • ETWIE – Expertisecel voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed • Histories • PARCUM – het museum en expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur • Sportimonium • FARO – Vlaams Steunpunt voor cultureel erfgoed • Werkplaats immaterieel erfgoed – de organisatie voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen

Naast de landelijke thematische dienstverlening is er ook een **sterke bovenlokale dienstverlening** via de cultureel-erfgoedcellen. Zij vertalen het beleid rond immaterieel erfgoed naar de lokale en regionale praktijk. Een aantal onder hen hebben het beleid van bij de start mee vormgegeven, anderen zijn dan veel recenter gestart. Het domeinnetwerk immaterieel erfgoed en de cultureel-erfgoedcellen zijn belangrijke en complementaire partners in de ondersteuning van erfgoedgemeenschappen. In de toekomst kunnen ze nog meer samenwerken en ervaring en expertise uitwisselen en daarbij ook prille cultureel-erfgoedcelwerkingen vooruit helpen.

Het fijnmazige aanbod aan dienstverleners in de cultureel-erfgoedsector biedt veel kansen voor erfgoedgemeenschappen, cultureel-erfgoedorganisaties en andere maatschappelijke spelers. Anderzijds is dat wijdvertakte aanbod en de sterk evoluerende erfgoedsector voor hen niet altijd even overzichtelijk. Met een **algemeen aanspreekpunt** in de organisatie Werkplaats immaterieel erfgoed en met het platform immaterieelerfgoed.be als hub en wegwijspelen we daarop in. Om erfgoedgemeenschappen en andere geïnteresseerden de weg te wijzen naar de meest geschikte dienstverlener, expertise of mogelijke partnerorganisatie, moeten we duidelijk blijven communiceren over het aanbod. De Werkplaats kan daar via het platform immaterieelerfgoed.be en andere communicatie-acties een rol in opnemen.

De voorbije jaren hebben we met de cultureel-erfgoedsector een hele weg afgelegd op het vlak van immaterieel-erfgoedwerking. Om op dezelfde golfhoogte te komen, is het belangrijk om een **'gedeelde taal'** te vinden en het jargon te overstijgen. Dat uit zich in het debat over de definitie van immaterieel erfgoed (zie hoofdstuk 2). Daarover zijn heel wat organisaties bezorgd, vooral over de immateriële aspecten van hun werking die niet binnen de definitie passen. Zoals al aangegeven is het belangrijk om in de geest van de Unesco-Conventie 2003 de actieve beoefening van het erfgoed en de band met een levende erfgoedgemeenschap te blijven vooropstellen. De invulling van wat we onder immaterieel erfgoed verstaan, wijzigt op dat punt dus niet. Om andere immateriële aspecten een volwaardige plek te geven in cultureel-erfgoedwerking, worden stappen gezet in de uitvoering van het Cultureelerfgoeddecreet.. Het is vooral in dat kader dat we de komende jaren verder moeten bekijken hoe we nog bestaande lacunes kunnen invullen en knelpunten kunnen oplossen.

Ook **collectiebeherende organisaties** zetten steeds vaker in op immaterieel erfgoed. Hoewel het Cultureelerfgoeddecreet een kader biedt voor een geïntegreerde cultureel-erfgoedwerking, is de afstemming van collectiewerking met immaterieel-erfgoedwerking in de praktijk niet altijd evident. Het **verder invullen van de functies van erfgoedwerking** naar verschillende aspecten van erfgoedzorg of borging van immaterieel erfgoed (bijvoorbeeld op het vlak van registratie) vormt daarvoor een belangrijke hefboom. Dat is een groeiproces dat kennis- en praktijkontwikkeling vergt.

Collectiebeherende organisaties nemen in eerste instantie een verantwoordelijkheid voor immaterieel erfgoed op door het te documenteren en het verbonden roerend erfgoed te bewaren. Daarbij documenteren ze vaak ook tradities die vandaag niet meer bestaan, zoals bepaalde processies. Er moet daarbij ook aandacht zijn voor het verband tussen deze 'verdwenen' vormen van immaterieel erfgoed en de nog levende praktijken. Verder nemen collectiebeheerders steeds vaker een actieve rol op bij het in stand houden van het immaterieel erfgoed, bijvoorbeeld door oude technieken en gebruiken toe te passen en te tonen. Er zijn ook heel wat mooie voorbeelden van collectiebeheerders die samenwerken met gemeenschappen om het erfgoed te borgen, al is dat niet in alle contexten evident. Bepaalde archiefinstellingen wijzen erop dat ze een neutrale of wetenschappelijke positionering willen innemen tegenover de archiefvormers, terwijl een actieve rol bij het borgen vaak ook participatie (en impliciete goedkeuring) vraagt. Toch bracht de archiefsector de voorbije jaren al heel wat inspirerende praktijken aan.

Bij **erfgoedbibliotheken** zit de zoektocht naar wat immaterieel erfgoed in hun werking kan betekenen, nog in een prille fase. Zij beheren bronnen van de kennis over immaterieel erfgoed, zoals devotieboekjes, kookboeken of moppenboekjes. In die zin vervullen ze al een belangrijke taak in het documenteren van het erfgoed. Of en op welke manier ze een actievere rol kunnen opnemen, moet verder bekeken worden (denken we bijvoorbeeld aan het immaterieel erfgoed rond de boekproductie, de bibliofilie en de bibliotheeksector zelf).

Werkplaats immaterieel erfgoed kan deze ontwikkelingen samen met de erfgoedsector verder opnemen, en daarbij ook die werkingen opvolgen waarbij er in het volledige erfgoedveld afstemming is.

Bij de verdere uitbouw van immaterieel erfgoed binnen de brede cultureel-erfgoedsector komen ook **technische kwesties** in beeld. Zo vormt een gestandaardiseerde registratie van immaterieel erfgoed een uitdaging. Daarbij wordt aanbevolen om de relevante data kwaliteitsvol en OSLO-conform¹⁴ te ontsluiten. In het immaterieel-erfgoedbeleid fungeert het platform immaterieelerfgoed.be als een hub voor erfgoedgemeenschappen en immaterieel-erfgoedpraktijken in Vlaanderen. De komende jaren kan het platform zich verder ontwikkelen als digitale kennis- en netwerkomgeving. Daarbij is een duurzaam digitaal databeheer belangrijk, met aandacht voor digitale risico's en het eigenaarschap van erfgoedgemeenschappen.

Digitale transformatie is vandaag in de hele cultureel-erfgoedsector een aandachtspunt en verdere ontwikkelingen rond beheer en ontsluiting van collecties en data dienen zich aan. Het is dan ook belangrijk om vanuit het immaterieel-erfgoedbeleid in het algemeen en het platform in het bijzonder, **digitale en technologische ontwikkelingen** op te volgen en die in te schakelen in het digitale culturele ecosysteem van de culturele sector, waar zinvol of mogelijk. Daarbij moeten we streven naar maximale uniformiteit en integratie en moet de gebruiker centraal staan.

Bij de progressieve uitbouw van een geïntegreerd cultureel-erfgoedbeleid en de verdere praktijkontwikkeling en professionalisering in de immaterieel-erfgoedsector is de versterkende en complementaire ondersteuning van FARO als steunpunt steeds belangrijk.

Dat meer cultureel-erfgoedorganisaties zich inschakelen in het immaterieel-erfgoednetwerk, draagt ertoe bij dat het beleid slagkrachtig geïmplementeerd kan worden. Weten welke organisatie waarmee bezig is, is uiteraard belangrijk. Daarom moeten alle cultureel-erfgoedactoren blijvend inspanningen leveren rond **afstemming van en communiceren over hun dienstverlening**.

Ten slotte leeft bij cultureel-erfgoedactoren soms de perceptie dat inzetten op immaterieel erfgoed voor alle organisaties een verplichting is om subsidies te krijgen. Dat is niet het geval. De Vlaamse overheid wil die inspanning faciliteren en stimuleren, maar het is aan de organisaties om te beslissen of en hoe het binnen hun werking en prioriteiten past. De **eigenheid van organisaties** is een belangrijk uitgangspunt in het cultureel-erfgoedbeleid, en dat geldt uiteraard ook voor de verdere uitbouw van het immaterieel-erfgoedbeleid in het cultureel-erfgoedveld. Sommige organisaties zetten vanzelf al in op immaterieel erfgoed, terwijl het voor andere organisaties nog een zoektocht is en voor nog andere ook gewoon minder relevant is.

14 OSLO staat voor Open Standaarden voor Linkende Organisaties. De Vlaamse overheid zet in op een eenduidige standaard voor de uitwisseling van informatie. Het is de bedoeling om te zorgen voor meer samenhang en een betere vindbaarheid van data. Op die manier kan iedereen de gegevens makkelijker gebruiken. [Meer info](#).

5.7. Beleid rond immaterieel erfgoed binnen breder cultuurbeleid, andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus ontplooiën

Immaterieel erfgoed manifesteert zich in de hele samenleving en in alle maatschappelijke domeinen. Een **optimale wisselwerking** tot stand brengen tussen immaterieel erfgoed en andere beleidsdomeinen is essentieel om het beleid rond immaterieel erfgoed meer slagkracht te geven. De verbanden zijn talrijk. Stappen vooruit zijn langetermijnwerk, waarbij we meer wisselwerking met het onroerend erfgoedbeleid, het toerismebeleid en het onderwijsbeleid als prioriteit stellen. Reeds bestaande samenwerkingen en overlegstructuren kunnen hier zorgen voor quick-wins.

Uitwisseling en wederzijds de vinger aan de pols houden zijn vaak al een eerste, belangrijke stap. Het jaarlijkse overleg met Dierenwelzijn over de tradities met dieren zoals de valkerij of het hondenzwemen en evoluerende regelgeving daarrond, is in dat verband een goede praktijk. Ook de erfgoedsector kan een rol opnemen in het sensibiliseren voor immaterieel erfgoed in andere beleidsdomeinen en het organiseren van uitwisseling en ontmoeting. De vertaling van de SDG's naar immaterieel erfgoed biedt veel aanknopingspunten en interessante verbindingen om er beleidsdomeinoverschrijdend mee aan de slag te gaan.

5.7.1 Cultuurbreed

De **kunstensector** gaat regelmatig aan de slag met immaterieel erfgoed: door het te interpreteren, te actualiseren, te bevragen of er op een andere manier kritisch mee aan de slag te gaan. Daarbij worden vaak verschillende tradities met elkaar in contact gebracht en geconfronteerd. Heel wat kunsten zijn zelf vaak vormen van immaterieel erfgoed (dansen, toneeltradities, enz.). Het proces van actualiseren is daarbij vaak een gemene deler. Zo tonen meester-leerlingtrajecten voor het doorgeven van vakmanschap aan hoe nieuwe artistieke toepassingen 'oud' vakmanschap vandaag relevant maken. Ook wetenschappelijk onderzoek en de archiveringstrajecten zoals TRACKS¹⁵ dragen bij tot het borgen van het immaterieel erfgoed in de kunsten.

Ontmoeting en gemeenschapsvorming gaan vaak in één adem met het beleven en delen en doorgeven van traditionele praktijken, kennis en rituelen, wat immaterieel erfgoed dan ook gemeen heeft met het **sociaal-cultureel werk**. Zo zijn er in het jeugdwerk de vele tradities bij jeugdbewegingen, zijn er muziektradities in de amateurkunsten, zoals de fanfarecultuur, is de Vlaamse Gebarentaal erkend als immaterieel erfgoed en zet het Circuscentrum zich in voor het erfgoed van de circussen. Ook stijgt in het sociaal-culturele werkveld het bewustzijn rond immaterieel erfgoed, met initiatieven van organisaties als de Gezinsbond of Natuurpunt. Daarnaast bieden ook transversale thema's in het cultuurbeleid kapstokken voor het beleid rond immaterieel erfgoed. Zo zijn de meester-leerlingtrajecten een mooi voorbeeld van 'levenslang leren' binnen cultuureducatie, en zitten ze vaak op het snijvlak tussen cultuur en economie.

Participatie van groepen en individuen zit in het hart van het immaterieel-erfgoedbeleid. Heel wat immaterieel-erfgoedpraktijken manifesteren zich in bepaalde regio's, over grenzen van gemeenten heen, zoals volkssporten of culinaire tradities, waardoor ook het bovenlokale cultuurbeleid relevant is.

In het Departement Cultuur, Jeugd en Media willen we de komende jaren immaterieel erfgoed zoveel mogelijk mee in beeld te krijgen en beleids- en regelgevingsinitiatieven maximaal op elkaar afstemmen.

15

TRACKS staat voor Toolbox & Richtlijnen voor Archief-en Collectiezorg in de Kunstensector – www.projecttracks.be

5.7.2 Onroerend erfgoed

Heel wat immaterieel erfgoed is verbonden met de **fysieke omgeving**: religieuze tradities vinden vaak plaats in of rond kapellen en kerken, beiaardiers beoefenen hun kunde in belforten, en het natuurlijke landschap is bepalend voor praktijken als het witteren (traditionele bevoeiing) of de cultuur rond het Brabants trekpaard. Ook in meester-leerlingtrajecten voor het doorgeven van vakmanschap komt de instandhouding van onroerend erfgoed vaak in beeld. Vele actoren en gemeenschappen maken bovendien het onderscheid tussen immaterieel, cultureel en onroerend erfgoed niet. Op Europees niveau, maar vaak ook op lokaal niveau, wordt een geïntegreerd erfgoedbeleid gevoerd. Samen met het Agentschap Onroerend Erfgoed zoeken we dan ook naar gezamenlijke antwoorden op gedeelde uitdagingen.

5.7.3 Toerisme

Vandaag staan **publiekstrekkingen** als stoeten en processies of de garnaalvisserij te paard al op de radar van het toerismebeleid. Toerisme Vlaanderen wil zich met 'Reizen naar Morgen' nadrukkelijker richten op een duurzaam toerisme met bezielende plekken en sterkere samenwerking met lokale gemeenschappen en actoren. Dat sluit sterk aan bij de principes van het duurzaam borgen van immaterieel erfgoed. Via de structurele dialoog die er vandaag al is, kan samenwerking en wisselwerking tussen immaterieel erfgoed en toerisme meer op de agenda komen.

5.7.4 Onderwijs

Bij immaterieel erfgoed staat het doorgeven van generatie op generatie centraal. De Unesco-Conventie 2003 ziet formeel en niet-formeel leren als een belangrijke maatregel om immaterieel erfgoed te borgen en moedigt lidstaten aan om immaterieel erfgoed in te zetten in de klas. Naast wijd verspreide tradities als carnaval en sinterklaas schuilt ook in ambachten of bijvoorbeeld meivieringen een **didactische rijkdom**, die bovendien vaak verbonden is aan de lokale (school-)omgeving. Het Unesco-rapport van 2021 toont aan dat we daar stappen vooruit kunnen zetten. Eindtermen in Vlaanderen zijn bewust open geformuleerd, wat kansen biedt en **veel vrijheid bij de leerkracht** legt. Internationale pilootprojecten tonen hoe leerkrachten immaterieel erfgoed aan bod laten komen in schoolvakken, of vakoverschrijdend, in geschiedenis en maatschappijleer, maar ook in technische vakken, of zelfs in wiskunde.

Vanuit het erfgoedveld kunnen FARO, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed en Werkplaats immaterieel erfgoed met hun expertise een meerwaarde betekenen en inspiratie bieden om dat in Vlaanderen te ontwikkelen, stapsgewijs, en daarbij ook **bruggen leggen** naar de erfgoedgemeenschappen en lokale partners als musea of bibliotheken. Initiatieven waarvoor de beleidsdomeinen Cultuur en Onderwijs vandaag al samenwerken, zoals Dag van de Cultuureducatie, het digitale platform cultuurkuur.be of Klascement, dat lespakketten bekend maakt, bieden kansen voor immaterieel erfgoed. Ook de leertrajecten voor het doorgeven van vakmanschap bieden kansen tot meer **samenwerking met onderwijs**, onder andere via de [beroepskwalificaties](#), aandacht voor traditioneel vakmanschap in het volwassenenonderwijs (zoals in Syntra-opleidingen) en het bundelen van krachten om doelgroepen te bereiken.

5.7.5 Andere beleidsdomeinen

Daarnaast heeft immaterieel erfgoed raakpunten met nog vele andere beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid:

- Vanuit het beleidsdomein **Landbouw en Visserij** ondersteunt de Vlaamse overheid streekproducten, waarbij kennis en vaardigheden om die producten te maken deel uitmaken van het immaterieel erfgoed.
- Binnen **Sport** zijn er enerzijds de traditionele sporten met vaak nog heel levende verenigingen als schuttersgilden of krulbolverenigingen, en anderzijds sporten als wielrennen en voetballen waarbij grote gemeenschappen betrokken zijn, met tradities die nog deels onontgonnen zijn.
- Het doorgeven van erfgoed aan kinderen en jongeren raakt aan het **jeugdbeleid**.
- De leertrajecten rond vakmanschap bieden bruggetjes naar het **werkgelegenheidsbeleid**, en vanuit het verbinden van vernieuwing met traditie, en het stimuleren van ondernemerschap ook naar het beleid rond innovatie en ondernemen.
- Binnen **integratie en inburgering** kan immaterieel erfgoed een interculturele dialoog op gang brengen respect voor ieders tradities, met oog voor wat ons bindt, bijvoorbeeld geboorterituelen of feesten.
- Tijdens de coronacrisis bleek nog hoezeer het gemis van het kunnen delen en beleven van tradities en rituelen woog op het mentale en emotionele **welzijn** van veel mensen. Dat toont hoezeer immaterieel erfgoed en welbevinden van mensen met mekaar verweven zijn in onze levens.
- Ook zijn er in de traditionele kennis en praktijken rond de natuur en natuurlijke bronnen (zoals traditionele bevloeiing of imkeren) linken met het **beleid rond leefmilieu**, vooral in de landelijke regio's. Dat biedt vooral kansen bij het vertalen van de SDG's naar immaterieel erfgoed. Zo kunnen in landschapsbiografieën¹⁶ 'mens en universum' meer naar voren komen, en bieden de conventie rond biodiversiteit en het Nagoya Protocol, die door Agentschap Natuur en Bos worden opgevolgd, kapstokken om traditionele kennis van lokale gemeenschappen te [valoriseren](#).

5.7.6 Andere beleidsniveaus

Naast andere beleidsdomeinen zijn ook andere beleidsniveaus relevant voor het immaterieel-erfgoedbeleid. Zo zijn **lokale besturen** vaak betrokken bij de inrichting of ondersteuning van immaterieel-erfgoedpraktijken als stoeten en processies, en soms bij de coördinatie van een aanvraag voor de Inventaris Vlaanderen. Tegelijk is het Vlaamse immaterieel-erfgoedbeleid nog niet altijd goed bekend bij steden en gemeenten en heerst er soms de verkeerde perceptie dat immaterieel erfgoed onveranderd of 'authentiek' moet blijven.

Om het beleid lokaal en regionaal nog beter verankerd te krijgen, kunnen – naast wat de cultureel-erfgoedcellen vandaag al doen – **bijkomende inspanningen** geleverd worden voor de lokale besturen, ook en zeker daar waar geen cultureel-erfgoedcellen actief zijn. De Vlaamse overheid kan daar samen met de erfgoedsector en partners als de Vlaamse Vereniging voor Steden en Gemeenten en het steunpunt voor bovenlokaal cultuurbeleid Op/Til een rol in opnemen. Lokale besturen voeren vaak een geïntegreerd erfgoedbeleid. Initiatieven zoals de brochure van het Kenniscentrum voor immaterieel erfgoed Nederland over de integratie van immaterieel erfgoed in het [lokale omgevingsbeleid](#), zijn in die zin inspirerend.

¹⁶ Een landschapsbiografie beschrijft op een geïntegreerde manier verleden en heden van een gebied, brengt cultuurhistorische en landschapsecologische kenmerken en waarden aan het licht, biedt mogelijkheden tot participatie, zet bouwstenen klaar voor beleid en beheer, en inspireert, over de sectoren heen. Het is een instrument voor de gebiedsanalyse die kandidaat-Landschapsparken en [Nationale Parken Vlaanderen](#) moeten (laten) opmaken, als basis van hun masterplan.

Tot slot hebben ook een aantal federale bevoegdheden een weerslag op immaterieel erfgoed. Om bijvoorbeeld de ondersteuning van vakmanschap duurzaam te verankeren, is de **socio-economische positie** van beoefenaars van 'erfgoedberoepen' een belangrijke uitdaging, in het bijzonder de **fiscaliteit**. Ook rond de **privacywetgeving en intellectuele eigendomsrechten** stellen zich voor immaterieel erfgoed specifieke uitdagingen, die erfgoedgemeenschappen kunnen helpen bij het borgen of die hen beter kunnen beschermen tegen bijvoorbeeld commercieel gebruik van gegevens zonder hun toestemming. Waar zinvol en mogelijk kan de Vlaamse overheid binnen de interministeriële conferentie Cultuur het gesprek aangaan over de mogelijkheden tot meer samenwerking.

5.8. De internationale beleidsvoering en samenwerking verder uitbouwen en differentiëren

Het beleid rond immaterieel-erfgoedbeleid is gestoeld op een internationaal verdrag, meer bepaald de Unesco-Conventionie 2003. **Internationale beleidsvorming en samenwerking** vormen logischerwijze een belangrijke poot binnen het beleid.

Intrabelgische samenwerking met de Franse en Duitstalige Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is in dat internationale beleid een belangrijk gegeven. Op grote lijnen, maar ook voor soms heel specifieke dossiers, zoeken de vier partijen een consensus. Tijdens de internationale bijeenkomsten van de algemene vergadering van de conventie en het intergouvernementeel comité spreken de verschillende partijen met één stem. Standpunten worden vooraf afgetoetst en overeengekomen. Daarnaast is er informele uitwisseling tussen de administraties. Ook met het cultureel-erfgoedveld worden er contacten onderhouden. Het Unesco-rapport dat in 2021 samen werd opgemaakt, toont aan dat de diversiteit aan immaterieel erfgoed en de verschillende benaderingen en instrumenten aan weerszijden van de taalgrens veel stof bieden tot meer uitwisseling en wederzijdse inspiratie.

Hoewel vele landen de **voortrekkersrol van Vlaanderen** op het internationale forum erkennen, is die internationale werking onder erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen, maar ook in de cultureel-erfgoedsector, vaak minder bekend. Het is een uitdaging om daar proactiever en helderder over te communiceren, telkens op maat van de doelgroep.

In Vlaanderen is er veel gewaardeerde expertise rond immaterieel erfgoed, zowel in de cultureel-erfgoedsector als in de academische wereld. Intussen is in de brede cultureel-erfgoedsector de **expertise rond immaterieel erfgoed** de voorbije jaren sterk toegenomen. Ook hebben steeds meer actoren internationale ambities en netwerken. De uitdaging voor de komende jaren is om gebruik te maken van het sterke ecosysteem in Vlaanderen en de internationale expertise te verbreden en te verduurzamen.

Wereldwijd bestaan er een aantal **internationale expertisecentra** rond immaterieel erfgoed, de zogeheten '[Unesco categorie II-centra voor de Conventie 2003](#)'. Zo'n centrum ontwikkelt internationale projecten en programma's over immaterieel erfgoed en promoot de conventie. Het deelnemen aan of oprichten van zo'n centrum is een piste die onderzocht kan worden. Zo'n centrum betekent echter een belangrijke financiële investering, die ook samenwerking met de andere deelstaten of met andere landen kan vereisen. Om kosten en baten ten opzichte van elkaar af te wegen, zal advies worden gevraagd aan de Vlaamse Unesco Commissie.

Verder kan de Vlaamse overheid via de **tussenkost in reis- en verblijfskosten** experts en vertegenwoordigers van professionele erfgoedorganisaties laten deelnemen aan internationale fora. Erfgoedgemeenschappen vallen als niet-professionele erfgoedspelers meestal uit de boot bij de huidige regelingen die tussenkomsten voor reis- en verblijfskosten voorzien. Daarom kunnen we onderzoeken hoe de Vlaamse overheid ook hen beter kan ondersteunen bij hun internationale werking.

Ons land zetelde al twee keer in het Unesco-comité en Vlaanderen kon zo haar voortrekkersrol mee uitbouwen en uitdragen. Vlaanderen heeft met haar immaterieel-erfgoedbeleid en de aanwezige expertise veel te bieden. Een kandidaatstelling de komende jaren biedt kansen om opnieuw een aantal jaar mee aan het stuur te zitten – zeker in een voor de conventie uitdagende periode van noodzakelijke hervormingen – en om met andere lidstaten duurzame banden op te bouwen of te versterken.

Tijdens de opmaak van het Unesco-rapport in periode 2020-2021 zijn er **contacten** ontstaan tussen de Europese landen binnen de conventie zijn. Ook is de wil aanwezig om voortaan meer uit te wisselen met landen die veel gemeenschappelijke uitdagingen kennen. Zo'n Europees netwerk biedt kansen voor Vlaanderen. Ook in de samenwerking met Nederland moet Vlaanderen volop voortbouwen op de al bestaande traditie van uitwisseling en samenwerking. Bij samenwerkingen met prioritaire gebieden in het internationale cultuurbeleid kan immaterieel erfgoed een focus zijn.

Als kleine regio heeft Vlaanderen in internationaal perspectief al veel erfgoed op de Unesco-lijsten staan, met negen elementen op de Representatieve Lijst en twee op het Register van goede borgingspraktijken. Er kruipt veel energie in het uitwerken van kandidaturen, maar eens opgenomen op de lijsten, lijkt er weinig opvolging en samenwerking te zijn. Ook met de Vlaamse overheid is het contact na de opname op de Unesco-lijst eerder beperkt. **Uitwisseling en netwerking tussen de dragers van de ingeschreven Unesco-elementen** bieden evenwel interessante opportuniteiten. De administratie bekijkt samen met de Vlaamse Unesco Commissie hoe dat in de toekomst kan worden opgezet. De praktijken op het register, die bedoeld zijn om internationale kennisdeling te stimuleren, kunnen door Vlaanderen nog meer onder de aandacht worden gebracht, opdat ze hun plek op het register ten volle zouden kunnen waarmaken.

Unesco brengt als grote multilaterale instelling een grote dynamiek teweeg en is sterk mobiliserend. De Unesco-Conventie 2003 is voor Vlaanderen richtinggevend en sterk bepalend geweest voor de ontwikkeling van haar immaterieel-erfgoedbeleid en zal dat ook blijven. Doorheen de jaren zijn zich echter ook andere kaders en netwerken gaan ontwikkelen. Wil Vlaanderen internationaal een voortrekkersrol blijven spelen, moeten we de komende jaren ook die andere kaders verbinden met het beleid en de **internationale rol** diverser invullen. Internationale thematische netwerken bieden cultureel-erfgoedactoren kansen om te internationaliseren en inspiratie op te doen, en ook omgekeerd, om Vlaamse initiatieven uit te dragen in het buitenland, zoals rond industrieel of religieus immaterieel erfgoed, rond voeding, enzovoort.

Ook kan de Vlaamse overheid de komende jaren het **Europese beleid** meer gaan verkennen en daarbij het symbolische kapitaal van Europa gebruiken. In 2019 nam de Raad van Europa een aanbeveling en resolutie aan rond [immaterieel erfgoed](#). Die teksten slaan sterk de brug tussen het wijde Europese erfgoedbeleid (zowel Raad van Europa als Europese Unie) en het immaterieel-erfgoedbeleid van Unesco, waardoor er ook veel raakpunten zijn met de Vlaamse beleidsvisie. De komende jaren willen we ernaar streven uitvoering te geven aan die aanbeveling en resolutie. Ook de Faro-conventie¹⁷ biedt voor immaterieel erfgoed interessante aanknopingspunten, met een ruimer begrip van erfgoed en de relatie ervan met gemeenschappen en de samenleving, en een nieuwe visie op erfgoed in het hart van duurzame ontwikkeling. Als instrument kunnen we dat potentieel nog beter mobiliseren. Verder liggen kansen bij Europese programma's als [Horizon](#), via de cluster voor culturele en creatieve sectoren, en [Charter](#)¹⁸, een project onder het Erasmus+ programma, dat onder andere via cultureel-erfgoed-skills een duurzame gemeenschap en economie wil ondersteunen. Transversale thema's als sociale cohesie, duurzaamheid en kennis en vaardigheden kunnen daarbij als ingang verkend worden, in samenwerking met het Agentschap Onroerend Erfgoed.

¹⁷ [Faro Kaderconventie](#) over de bijdrage van het erfgoed aan de samenleving, een conventie van de Raad van Europa uit 2005
¹⁸ Cultural Heritage Actions to Refine Training, Education and Roles

6. Conclusie

Immaterieel erfgoed zit overal. Het Vlaamse beleid wil de komende jaren volop de ingezette verbreding verder introduceren in de hele samenleving en immaterieel erfgoed laten floreren in vele vormen, als duizenden bloemen op een veld. **Immaterieel erfgoed is van iedereen** en verbindt mensen: vanuit diverse achtergronden hebben we allemaal immaterieel erfgoed dat we koesteren. Daarbij mogen we ook niet blind zijn voor het feit dat erfgoed soms ook schuurt en verdeelt. Dialoog is daarop het antwoord.

Van vitaal belang is het om **nieuwe generaties warm te maken** voor immaterieel erfgoed en nieuwe vormen te laten ontstaan. Immaterieel erfgoed borgen is immers zorgen voor morgen.

Het immaterieel-erfgoedbeleid is nog steeds een vrij jonge tak aan de erfgoedboom en heeft een eigenheid. **Apar-te zorg en aandacht** vanuit het beleid is dan ook nodig, met achterliggend evenwel een holistische visie op erfgoed waarbij immaterieel, roerend en onroerend erfgoed onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden.

Het voorbije decennium is in Vlaanderen een **wijdvertakt ondersteuningsmodel** gegroeid, waarbij vanuit een netwerk erfgoedgemeenschappen worden ondersteund in het borgen van hun immaterieel erfgoed en praktijken worden ontwikkeld. Steeds meer erfgoedorganisaties springen mee op de kar en hebben in hun werking aandacht voor immaterieel erfgoed. Het vruchtbare ecosysteem dat we vandaag hebben, moeten we **verder voeden en verduurzamen**. Werkplaats immaterieel erfgoed vervult binnen dat netwerk een belangrijke coördinerende rol en motorfunctie. Daarnaast willen we in de toekomst ook meer impulsen geven aan de erfgoedgemeenschappen zélf. Immaterieel erfgoed kan immers maar relevant zijn en blijven leven wanneer groepen, gemeenschappen en soms individuen er zich met kennis en gedrevenheid voor inzetten.

De beleidsinstrumenten voor immaterieel erfgoed zijn vandaag echter nog eerder beperkt, zeker in vergelijking met het roerend en onroerend erfgoed, waar er al een rijker instrumentarium is uitgebouwd. De Vlaamse overheid is zich bewust van de sterk gegroeide dynamiek rond immaterieel erfgoed en wil ook erfgoedgemeenschappen de nodige zuurstof geven. Daarom wil ze haar **beleidsinstrumentarium** rond immaterieel erfgoed de komende jaren mee **laten groeien**. Dat kan de vorm aannemen van een geïntegreerd kader voor immaterieel erfgoed, of kan aansluiting zoeken bij bestaande of in ontwikkeling zijnde beleidsinstrumenten in het erfgoed- en cultuurbeleid.

In 2027 maken we opnieuw een rapport op voor de Unesco-Conventionie 2003, over de periode 2022-2027. Via de monitoring die we daarvoor zullen opzetten, willen we ook de **uitvoering van de beleidsvisie opvolgen**. Het is evenwel duidelijk dat de uitdagingen, zoals ze in deze beleidsvisie zijn geformuleerd, de rapporteringsperiode voor Unesco overstijgen en langetermijnwerk zijn. De uitdagingen vragen ook om actie van en samenwerking tussen verschillende actoren, zowel binnen de overheid als de erfgoedsector. Ook is het belangrijk om zoveel mogelijk **de krachten te bundelen** en in het bredere cultuurbeleid en met andere beleidsdomeinen te zoeken naar **synergieën**.

Daarmee dient zich, naast de rollen die de Vlaamse overheid vandaag opneemt in het immaterieel-erfgoedbeleid, een vierde rol aan: **de Vlaamse overheid verbindt**. Vlaanderen speelde tien jaar geleden in internationaal perspectief een voortrekkersrol in de ontwikkeling van een beleid rond immaterieel erfgoed. Intussen dienen zich in steeds sneller tempo nieuwe ontwikkelingen en uitdagingen aan. Het komende decennium willen we nieuwe sprongen vooruit maken. De geactualiseerde beleidsvisie zoals ze in deze nota wordt voorgesteld, biedt daartoe het kader.

II. RAPPORT NAAR UNESCO

**Borgen van immaterieel
erfgoed in Vlaanderen**

Vlaanderen, Unesco en het borgen van immaterieel erfgoed

IMMATERIEEL ERFGOED

... is overall!

Het zijn bv. tradities, kennis en expressies van

- vertellen en taalgebruik;
- muziek en podiumkunsten;
- rituelen, feesten of gebruiken;
- sport en spel;
- natuur en landbouw;
- eten en drinken;
- ambacht, vakmanschap en techniek;

... Samen met alle betrokkenen brengt Vlaanderen immaterieel erfgoed in kaart

300

praktijken op www.immaterieelerfgoed.be

DE MENSEN

Erfgoedgemeenschappen!

Vele honderdduizenden zijn betrokken bij beoefening en beleving van immaterieel erfgoedpraktijken in Vlaanderen

67

elementen op de Inventaris Vlaanderen van het immaterieel erfgoed

BELEID

Vlaamse overheid -
Departement Cultuur, Jeugd en Media

NETWERK

- Werkplaats immaterieel erfgoed: organisatie voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen
- netwerk van professionele erfgoedorganisaties

BORGEN

= toekomst geven

16

voorbeeldpraktijken in het Register van inspirerende voorbeelden

IMMATERIEELERFGOED.BE

Online platform voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen

150.000

unieke paginabezoeken per jaar

UNESCO-LEERSTOEL

Vlaamse Unesco-leerstoel focust op immaterieel erfgoed

UNESCO EVALUATION BODY

Lid uit Vlaanderen in dit internationale adviesorgaan 2019-2023

UNESCO-ERKENNINGEN

2

borgingspraktijken op het Unesco Register van goede borgingspraktijken

UNESCO-CONVENTIE 2003

Unesco-Conventie 2003 voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed

unesco

9

elementen in de Unesco Representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid

180

lidstaten, waaronder België

IN DE MEDIA

10 x

meer 'immaterieel erfgoed' in Google nieuws uit België in periode van 10 jaar

2012 tot 2014: 48 x

2015 tot 2017: 97 x

2018 tot 2020: 466 x

2 UNESCO- FACILITATOREN

2

Unesco-getrainde **facilitatoren** uit Vlaanderen zijn actief in het Programma voor capaciteitsopbouw rond de Unesco-Conventie 2003

8 UNESCO- GEACCREDITEERDE NGO'S

Organisaties uit Vlaanderen met een Unesco-accreditatie om expertise te verlenen in kader van de 2003 Conventie

ULTIMA

Cultuurprijzen voor immaterieel erfgoed sinds 2014:

- Borgerhoutse reuzenstoet in 2021
- Fanfarecultuur in 2020
- Reveil in 2018
- Geelse gezinsverpleging in 2016
- Reuzen in Vlaanderen in 2014

SDGs

De inzet voor immaterieel erfgoed gaat hand in hand met de inzet voor een duurzame wereld en de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling (SDGs)

I. Rapport naar Unesco over het werk in Vlaanderen rond immaterieel erfgoed

Met 180 landen waren ze in 2021, de lidstaten die de Unesco-Conventionie 2003 voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed hebben geratificeerd. Daarmee engageerden ze zich om zich in te zetten en te zorgen voor immaterieel erfgoed op hun grondgebied en in internationale samenwerking.

Zo ook België, dat al vroeg (2006) bij de Conventie aansloot en waar de verschillende regio's sindsdien een beleid hebben uitgebouwd. Vlaanderen sprong van meet af aan op de kar en trok nieuwe initiatieven op gang: het digitale platform immaterieelerfgoed.be, de Inventaris Vlaanderen voor immaterieel erfgoed, een netwerk van gepassioneerde immaterieel-erfgoedspelers, beurzen ter ondersteuning van meester-leerlingtrajecten voor het doorgeven van vakmanschap, enzovoort. Een veld vol dynamiek ontpopt en groeit met de jaren.

Unesco vraagt aan alle lidstaten om elke 6 jaar een tussentijdse balans op te maken, aan de hand van een periodiek rapport. Het doel van Unesco als wereldwijde organisatie is om daarmee vooruitgang te meten, maar ook te versterken, bij te sturen en te remediëren waar nodig.

Eind 2021 diende België zijn rapport bij Unesco in: het maakte de stand van het land op, anno 2021, voor de inzet rond immaterieel erfgoed in alle delen van België: Vlaanderen, Wallonië, Brussel en de Duitstalige Gemeenschap. En er wordt ook vooruitgeblikt: waar willen we de komende 6 jaar werk van maken en vooruitgang boeken? Bijvoorbeeld rond beeldvorming en communicatie over immaterieel erfgoed of in beleid en regelgeving, rond de plaats van immaterieel erfgoed in ons onderwijs of in acties voor duurzame ontwikkeling die met immaterieel erfgoed samengaan.

Het Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM) van de Vlaamse overheid, en Werkplaats immaterieel erfgoed als organisatie voor het immaterieel erfgoed in Vlaanderen werkten doorheen het jaar 2021 aan dit Vlaamse deelrapport voor Unesco. Met inbreng van vele stakeholders werd een omvattend beeld gevormd van waar we staan, via een uitgebreide reeks focusgroepen, rondetafels, bevragingen, interviews en andere initiatieven met erfgoedgemeenschappen, organisaties, academici, vrijwilligers, beleidsmedewerkers, enzovoort

Het rapport zelf telt enkele honderden pagina's en is te bekijken op de [Unesco-website](#).

In de onderstaande pagina's geven we graag kort de **grote lijnen en bevindingen** mee, in een vlot leesbaar overzicht. Een beknopte samenvatting van waar we staan, en een blik vooruit op de uitdagingen voor de volgende jaren.

1.1. Overkoepelend Resultatenkader van de Unesco-Conventie 2003: een barometer voor het borgen van immaterieel erfgoed

Unesco lanceerde in 2018 een [Overall Results Framework \(ORF\)](#) als een gezamenlijk kader om de evolutie en de impact van de Conventie 2003 wereldwijd te monitoren. Het is een nieuw referentiekader voor strategische planning rond het borgen van immaterieel erfgoed door lidstaten en organisaties.

Het resultatenkader vormt ook de leidraad voor het meerjarige rapport van de lidstaten over de uitvoering van de Unesco-Conventie 2003 in hun land. Er werd daartoe een [digitaal sjabloon](#) samengesteld met acht grote thema's (zie onderstaand schema). Voor elk thema wordt aan de hand van 26 indicatoren en vragensets de vooruitgang gemeten.

Het gaat dus om een soort barometer voor het meten van de graad van het borgen van immaterieel erfgoed in een bepaald land, de regio's, en wereldwijd. Een land kan er gericht de stand van zaken mee opmaken en evalueren hoever het staat voor elk onderdeel van het beleid: waar is er veel vooruitgang gemaakt of waar lopen net nog zaken mank. Het biedt tegelijk ook een basis om de voortgang in het ene land naast het werk van andere landen of regio's te kunnen situeren, delen, vergelijken, of ook van elkaar te leren en samen te werken in een groter kader.

1.2. UNESCO Overall Results Framework (ORF)

Impacts	Intangible cultural heritage is safeguarded by communities, groups and individuals who exercise active and ongoing stewardship over it, thereby contributing to sustainable development for human well-being, dignity and creativity in peaceful and inclusive societies.						
Long-term Outcomes	Continued practice and transmission of intangible cultural heritage ensured.		Diversity of intangible cultural heritage respected.		Recognition and awareness of the importance of intangible cultural heritage and its safeguarding ensured.		Engagement and international cooperation for safeguarding enhanced among all stakeholders at all levels.
Mid-term Outcomes	Effective relationships built among a diversity of communities, groups and individuals and other stakeholders for safeguarding intangible cultural heritage. Dynamic development and implementation of safeguarding measures or plans specific elements of intangible cultural heritage led by a diversity of communities, groups and individuals.						
Short-term Outcomes	Improved capacities to support the safeguarding of intangible cultural heritage in general. Improved capacities to implement safeguarding measures or plans for specific elements of intangible cultural heritage.						
Thematic Areas	Institutional and human capacities	Transmission and education	Inventorying and research	Policies as well as legal and administrative measures	Role of intangible cultural heritage and its safeguarding in society	Awareness raising	Engagement of communities, groups and individuals as well as other stakeholders

1.3. Europese en wereldwijde rapportering

Samen met Vlaanderen en de andere regio's in België maakten in 2001 ook andere [Europese landen](#) een dergelijk rapport voor de Unesco-Conventie 2003. Tussen 2020 en 2024 komt telkens een andere regio aan de beurt. In 2025 last Unesco dan een globale reflectie in om deze allereerste cyclus van wereldwijde rapportering te evalueren.

1.4. Grondstof voor de actualisering van de Vlaamse beleidsvisie immaterieel erfgoed

De **Visienota voor het Vlaamse beleid immaterieel erfgoed uit 2010** krijgt na een decennium werking een update.

Het **Vlaamse rapport voor Unesco** uit 2021 levert daarvoor volop mee stof tot nadenken en evaluatie.

Het markeert waar we in 2021 staan met de inzet rond het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen.

De rapportering brengt de **afgelegde weg**, de **troeven** en ook **uitdagingen** en **aandachtspunten** van het gevoerde immaterieel-erfgoedbeleid zorgvuldig in kaart.

De troeven en de uitdagingen komen in de volgende pagina's aan bod.

Tegelijk biedt het **Unesco-resultatenkader** ook oriëntatie, stelt **langetermijndoelen** in het verschiet en biedt aanknopingspunten voor **de aanpak van uitdagingen**.

Met de vernieuwde **beleidsvisie** speelt Vlaanderen daarop in:

De beleidsvisie reikt een kader aan om koers te zetten voor het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen de volgende jaren, waarbij het tevens gericht de uitdagingen opneemt die we in de Vlaamse Unesco-rapportering hebben vastgesteld.

Voor de vernieuwde Vlaamse beleidsvisie voor het borgen van immaterieel erfgoed (2022): zie deel I van deze publicatie.

II. Een barometer voor immaterieel erfgoed in acht thema's

In dit hoofdstuk geven we in beknopte inkijk in het Vlaamse Unesco-rapport, met de 8 thema's en bijhorende 26 indicatoren van het **Unesco-Resultatenkader** als barometer om te **meten waar we staan**.

Voor alle acht thema's staan we stil bij de **bouwstenen** van het Vlaamse beleid en belichten we de **mijlpalen** die bij het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen tot dusver zijn bereikt. We richten tot slot ook de blik op de toekomst en slaan voor elk thema de brug met de **uitdagingen** die in de beleidsvisie '**Het Vlaamse beleid voor het borgen van het immaterieel erfgoed**' zijn geformuleerd voor het komende decennium.

1. **Organisatie, middelen en mensen**
2. **Educatie en onderwijs**
3. **Inventarisatie en onderzoek**
4. **Beleid en regelgeving**
5. **In de samenleving**
6. **Bewustwording en zichtbaarheid**
7. **Betrokkenheid en engagement**
8. **Internationaal samenwerken**

1. Organisatie, middelen en mensen

Welke omkadering is er ontwikkeld voor het immaterieel erfgoed?

1.1. Aanspreekpunt Vlaamse overheid

Het Departement Cultuur, Jeugd en Media (Vlaamse overheid) is het aanspreekpunt voor het Vlaamse beleid voor immaterieel erfgoed, en staat in voor de uitvoering van de Unesco-Conventie 2003 in Vlaanderen.

1.2. Netwerkmodel: ondersteuning en bemiddeling

Sinds 2012 is in Vlaanderen stapsgewijs een **professioneel netwerk uitgebouwd dat actief ondersteunt en bemiddelt bij het borgen van immaterieel erfgoed**.

In 2021 is dat uitgegroeid tot een **ruim immaterieel-erfgoednetwerk**, met een **brede en diverse participatie van erfgoedgemeenschappen** en een **waaier van samenwerkingsprocessen** in de **hele erfgoedsector in Vlaanderen**.

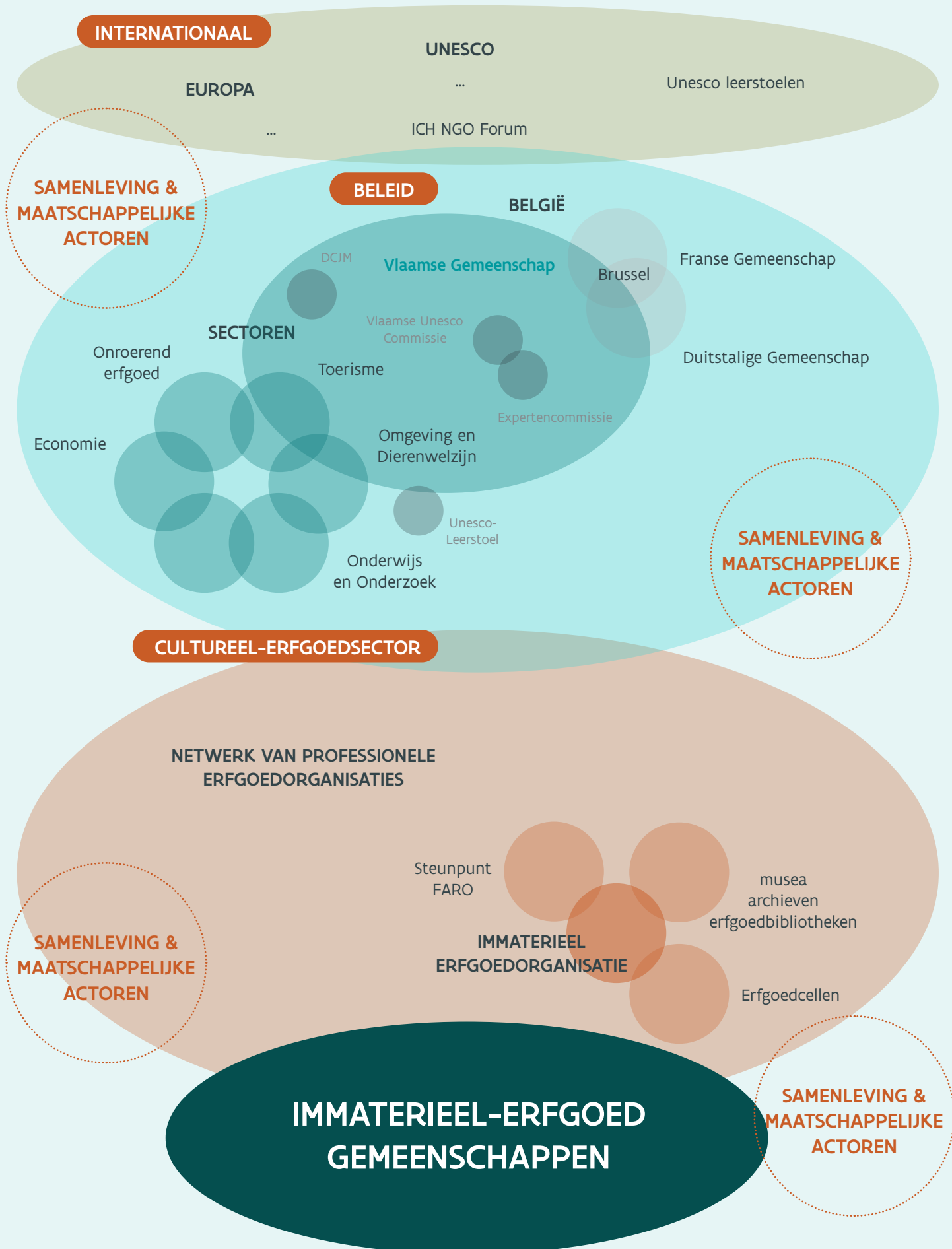
Een **sleutelfactor** is het **actief faciliteren en coördineren van dat netwerk**. Daartoe is sinds 2017 een 'immaterieel-erfgoedorganisatie' ingebed in het Vlaamse Cultureelerfgoeddecreet. Zo werkt **Werkplaats immaterieel erfgoed** sinds 2019 als **organisatie voor het immaterieel erfgoed in Vlaanderen**, in een sterk uitgewerkt en goed functionerend immaterieel-erfgoednetwerk dat zich toelegt op samenwerking rond het borgen van immaterieel erfgoed met alle betrokkenen.

Overheid en erfgoedorganisaties in het veld zetten samen de schouders onder de ontwikkeling en uitvoering van het beleid voor immaterieel erfgoed. Het netwerk van erfgoedwerkers verbindt, overbrugt en vertaalt beleid naar praktijk, en vice versa.

De jongste jaren zijn **steeds meer en uiteenlopende erfgoedorganisaties actief** rond levend erfgoed: **musea, archieven, dienstverlenende erfgoedorganisaties, enzovoort**.

Het gedeelde **platform www.immaterieelerfgoed.be** is daarin een online **hub** voor alle spelers die actief met immaterieel erfgoed bezig zijn. Het platform is een digitaal knooppunt waar diverse Vlaamse en internationale documentatie, contacten, nieuws, tools en studies over immaterieel erfgoed en borgen in Vlaanderen samenkomen.

Een netwerk voor het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen

DEPARTEMENT CULTUUR, JEUGD EN MEDIA

is het aanspreekpunt voor het Vlaamse beleid voor immaterieel erfgoed, waarin het de Unesco-Convention 2003 in Vlaanderen uitvoert.

VLAAMSE UNESCO COMMISSIE (VUC)

bevordert de band tussen de Vlaamse Gemeenschap en Unesco. VUC geldt als formeel aanspreekpunt voor Unesco, geeft informatie en advies, en biedt steun aan Unesco-netwerken, -comités en -erkenningen in Vlaanderen, onder meer rond het borgen van immaterieel erfgoed.

EXPERTENCOMMISSIE IMMATERIEEL ERFGOED

geeft advies over het Vlaamse immaterieel-erfgoedbeleid, de aanvraagdossiers en opvolgingsrapporten in kader van de Inventaris Vlaanderen van het immaterieel erfgoed. In de commissie zetelen leden met verschillende profielen en competenties.

ERFGOEDCELLEN

27 erfgoedcellen in Vlaanderen ondersteunen de betrokken immaterieel-erfgoed-gemeenschappen, in een lokale of regionale context.

WERKPLAATS IMMATERIEEL ERFGOED

... is de organisatie voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen

LANDELIJKE ERFGOEDDIENSTVERLENERS

... bieden expertise en dienstverlening aan erfgoedgemeenschappen in verschillende themavelden, onder andere immaterieel erfgoed

Histories

CEMPER

CAG

BOKRIJK | Vakmanschap en Erfgoed

ETWIE

PARCUM

Sportimonium

Erfgoeddienstverleners

ORGANISATIES MET EEN COLLECTIE: MUSEA, ARCHIEVEN E.A

Steeds meer musea en archieven zetten zich ook in voor het borgen van immaterieel erfgoed dat een link heeft met de collectie en de werking

FARO

... is het Vlaams Steunpunt voor cultureel - roerend en immaterieel - erfgoed, ter ondersteuning van de professionele sector

1.3. Opleidingen in borgen en management

Het immaterieel-erfgoednetwerk in Vlaanderen biedt een **rijke waaier aan opleidingen** aan rond het borgen en beheren van immaterieel erfgoed. Het aanbod gaat van vorming op **starters- en basisniveau**, over meer **praktijkgerichte training**, tot verdiepende vorming via **labo's, theorie en masterclasses**.

Beleidsvisie 2022: uitdagingen 1 & 6

1. Versterken van erfgoedgemeenschappen en immaterieel-erfgoedpraktijken
6. Immaterieel-erfgoedwerking in de cultureel-erfgoedsector duurzaam uitbouwen en verdiepen

2. Educatie en onderwijs

Hoever staat Vlaanderen met leren en doorgeven van immaterieel erfgoed in en buiten de klas?

De **brug tussen educatie en immaterieel cultureel erfgoed** staat hoog op de agenda van de Unesco-Conventie 2003. Doorheen de tijd geven mensen tradities, kennis en gebruiken door. Het immaterieel erfgoed dat mensen dragen, beoefenen en beleven, is zo continu ingebed in **leerprocessen**, doorheen ons hele leven. Het gaat om levend erfgoed dat we **aanleren, doen en weer doorgeven**.

Al in de eerste paragrafen van de tekst van de conventie (artikel 2.3) wordt het belang van “overdracht, met name door formele en niet-formele educatie” aangehaald. Het belang van educatie wordt nog meer aangezwengeld via het *Overall Results Framework*, met een focus op education and transmission binnen de acht grote thema’s. Het is zonneklaar dat de inzet op het verbinden van immaterieel erfgoed met onderwijs en educatie de komende jaren alleen maar zal groeien.

In Vlaanderen staat educatie op het vlak van immaterieel erfgoed nog **in de kinderschoenen**. Er zijn losstaande mooie voorbeelden, en ook een aantal **inspirerende praktijken** van immaterieel-erfgoededucatie in het veld van levenslang leren, deeltijds kunstonderwijs, volwasseneneducatie, sociaal-cultureel werk, en bij erfgoedorganisaties. Er bloeit dan ook al langer een **rijk educatief landschap** met veel dynamiek in Vlaanderen. Niettemin is globaal bekeken het bewustzijn rond immaterieel erfgoed in educatie nog pril en schaars. Er is **nood aan meer gecoördineerd initiatief, samenwerking en impulsen** om immaterieel erfgoed in leercontexten te versterken. Anders gezegd: **kansen te over voor toekomstige ontwikkeling**.

EDUCATIE DOOR DE ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN

Bij immaterieel-erfgoedgemeenschappen gebeurt er heel wat rond erfgoededucatie. Voor twee op drie praktijken uit de Inventaris Vlaanderen is er een educatief aanbod uitgewerkt. Meer dan de helft daarvan richt zich op het formele onderwijs. Er zijn ook uitzonderlijke, gespecialiseerde opleidingen, zoals de **Koninklijke Beiaardschool in Mechelen** of de **opleiding tot garnaalvisser te paard in Oostduinkerke**. Er heerst dus veel initiatief en enthousiasme. Anderzijds is educatieve knowhow bij vele erfgoedgemeenschappen beperkt. Er liggen dus grote kansen om hier de komende jaren mee aan de slag te gaan.

IMMATERIEEL ERFGOED IN HET ONDERWIJS

We beschikken in Vlaanderen over een kader met eindtermen, waarin immaterieel cultureel erfgoed een plek heeft gekregen. Dat is een troef. Die eindtermen zijn weliswaar ruim faciliterend en eerder vrijblijvend, net als de leerplannen van de onderwijsverstrekkers. Leerkrachten geven zelf ook aan dat ze nog niet voldoende onderlegd zijn om om immaterieel erfgoed in hun lespraktijk te verwerken. De lerarenopleidingen kunnen daar een rol in spelen. Vandaag hangt veel af van individuele initiatieven en netwerken van lesgevers. Anno 2021 worden erfgoedgemeenschappen veelal ook nog niet betrokken bij hoe het onderwijs omgaat met hun immaterieel-erfgoedpraktijken. Recent zien we een grotere intentie bij partners uit het onderwijsbeleid en de erfgoedsector om sterker samen te werken.

MEESTER-LEERLINGTRAJECTEN VOOR HET DOORGEVEN VAN VAKMANSCHAP IN IMMATERIEEL ERFGOED

Via beurzen voor het doorgeven van vakmanschap geeft Vlaanderen een impuls aan de overdracht van vakmanschap met wortels in traditie. Het Vlaamse beleid wil meesters en leerlingen die zich daarvoor inzetten, honoreren, en hen ondersteunen bij het doorgeven en aanleren van kennis en vaardigheden.. Vakmanschap wordt daarbij breed gezien: het kan gaan om ambachten, maar ook om bepaalde toegepaste kunsten, muziek en podiumkunsten, circustechnieken, enzovoort.

Daarom zijn er sinds 2018 beurzen, waarbij meesters en leerlingen samen een meester-leerlingtraject kunnen doorlopen. Meesters krijgen daarbij de ruimte om gedurende een langere periode intensief samen te werken met een of meer gepassioneerde enthousiastelingen die bij hen in de leer willen gaan. Een **leertraject** wordt gezien als een partnerschap, in een gelijkwaardige relatie, met de kwaliteiten van de meester én de gedrevenheid van de leerling om te groeien en de verworven kennis uit te dragen. Het vakmanschap heeft altijd betrekking op een knowhow of een praktijk die niet in formele onderwijsprogramma's in Vlaanderen worden aangeboden, en is dus een aanvulling op het bestaande onderwijsaanbod. Een meester-leerlingtraject kan tot twee jaar lopen en de beurs bedraagt maximaal 30.000 euro.

IMMATERIEEL ERFGOED IN LEVENSLANG LEREN

Er is in Vlaanderen een bijzonder breed en rijkgeschakeerd speelveld waar niet-formele (cultuur- en erfgoed)educatie, levenslang en levensbreed leren kunnen floreren. Denk aan jeugdwerk, sociaal-cultureel volwassenenwerk of alles wat gebeurt in het erfgoedveld bij musea en verenigingen. Immaterieel-erfgoedthema's en -praktijken zijn er geliefd en komen rijkelijk in de programma's aan bod. Het levende erfgoed van circuspraktijken, traditionele kennis in natuureducatie, muziektradities of andere genres wordt er volop gedeeld en doorgegeven.

Ook in het deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen (academies, conservatoria) en in volwasseneneducatie (CVO, Syntra) zijn er heel wat opleidingen gelinkt aan immaterieel erfgoed: van kantklossen of weven, over glaskunst en accordeonmuziek tot opleiding in valkerij, het kweken van grondwitloof, friturist, kuiperij van biervaten of microbrouwen. Als dat tot kortgeleden veelal nog onbewust gebeurde, dan zien we hier toch een duidelijk groeiend bewustzijn toch.

Veldinspiratie

CAMPUS COMENIUS IN UNESCO PILOOTPROJECT

In 2018 ging een reeks Unesco-EU-pilootprojecten **Teaching and learning with living heritage** van start om immaterieel erfgoed in curricula te verweven en in te zetten in de klas. Ook de school Campus Comenius uit Brussel nam deel aan zo'n pilootproject.

IJZER & VUUR

'Ijzer & Vuur' sensibiliseert, traint en laat mensen kennismaken met technieken als smeden, bronsgieten, koperslaan of zilversmeden. Tussen 2015 en 2018 zetten ze het **project** 'Virtuoos met Vuur' op, waarin opleiding met internationale smeedmeesters vorm krijgt.

STOETEN DOEN ONTMOETEN

Dit project vanuit het Ypermuseum startte in 2017 met 'Y'parade': een artistieke, virtuele optocht waaraan niet minder dan 1.400 leperse basisschoolkinderen deelnamen. Inmiddels is '**Stoeten doen ontmoeten**' een blijver. Het wordt jaarlijks georganiseerd voor alle leperse basisscholen.

FRIETKOTCULTUUR

Een **werkboek** voor de lagere school waarin het levende erfgoed van de frietkotcultuur wordt uitgelegd als onderdeel van een cursus wereldoriëntatie.

CURIEUZEREUZEN

Een samenwerking tussen LECA vzw (nu: Histories) en de erfgoedgemeenschap van de Reuzencultuur in Vlaanderen leverde een educatief pakket op voor het basisonderwijs.

BUURTEN MET ERFGOED

'**Buurten met erfgoed**' wil de banden tussen de scholen en het lokale erfgoed aanhalen en structureel verankeren. De school is een vertrekpunt, van waaruit omgevingsgericht onderwijs vorm krijgt. Ook het doorgeven van immaterieel erfgoed met en door praktijkmensen heeft een plaats in dit programma.

KONINKLIJKE BEIAARDSCHOOL IN MECHELEN

De **Koninklijke Beiaardschool** is een professionele opleiding tot gediplomeerd beiaardier in de stad Mechelen. Ze maakt deel uit van het borgingsprogramma dat is opgenomen in het Unesco-Register van goede borgingspraktijken..

OPLEIDING TOT GARNAALVISSER TE PAARD IN OOSTDUINKERKE

Sinds 2013 volgen kandidaat-garnaalvissers te paard een tweejarige opleiding om een kwaliteitsvolle overdracht van het ambacht te waarborgen. Na een opleiding bij een erkende **paardenvisser** kunnen de kandidaten een theoretisch en een praktisch examen afleggen. Het theoretische examen vindt plaats in het Nationaal Visserijmuseum NAVIGO. Het praktijkexamen wordt beoordeeld door een jury van erkende paardenvissers.

IZRAN REVISITED

'**Izran Revisited**' is een meerjarig project waarin de traditie van de Izran – gezongen poëzie uit Noord-Marokko – centraal staat. Het accent ligt op de overdracht – het aanleren van melodieën, techniek en ritmes – om zo de Izrantraditie te leren kennen en over te brengen aan de jonge generatie.

Beleidsvisie 2022: uitdaging 7

7. Beleid rond immaterieel erfgoed cultuurbreed en in het beleidsdomein onderwijs ontplooiën

3. Inventarisatie en onderzoek

Hoever staat Vlaanderen met het inventariseren van immaterieel erfgoed, met oog voor diversiteit, inclusie en borging?

De Inventaris Vlaanderen van het immaterieel cultureel erfgoed bestaat al sinds 2008, in navolging van de Unesco-Convention 2003 voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Als lidstaat van de conventie engageert men zich om het immaterieel erfgoed dat leeft binnen dat grondgebied te inventariseren. Het telen van grondwitloof, het Ros Beiaard van Dendermonde, de frietkotcultuur en bloemencorso's zijn voorbeelden van immaterieel erfgoed die zijn opgenomen in de Vlaamse Inventaris.

Na 10 jaar werd een **evaluatie opgemaakt**. Een belangrijke bevinding was dat de Inventaris nog onvoldoende afspiegeling bood van de diversiteit van bestaande immaterieel-erfgoedpraktijken. De Vlaamse overheid besliste in te zetten op **breder en diverser inventariseren**, (samen)werken en zichtbaarheid geven rond immaterieel erfgoed. De ambities voor **meer zichtbaarheid, gebruiksvriendelijkheid en toegankelijkheid** vroegen om een andere aanpak.

Zo zag in 2019 **een nieuw reglement voor de Inventaris Vlaanderen** het licht:

- laagdrempeliger voor erfgoedgemeenschappen;
- met een **verklaring van ethische principes** als onderdeel van de aanvraag waarmee de aandacht voor ethiek groeit (bv. mensenrechten, dierenwelzijn, ...);
- met een **tweejaarlijkse rapportering** over de evoluties in het erfgoed en de borging vanuit de erfgoedgemeenschappen;
- met **een exitprocedure** die het mogelijk maakt om erfgoed te schrappen of terug te trekken.

Bijkomend startte de Vlaamse overheid in 2019 ook een **Register van inspirerende voorbeelden** op. Daarmee wil het inspirerende acties, projecten en programma's in de kijker zetten die immaterieel erfgoed levendig houden in Vlaanderen.

De **verbreding van de inventarisatie vanaf 2019** leidde zo tot een aanpak met drie 'ingangen':

1. laagdrempelige inventarisatie met zichtbaarheid op immaterieelerfgoed.be;
2. officiële inschrijving op Inventaris Vlaanderen;
3. Register van inspirerende voorbeelden.

Het Vlaamse online platform voor immaterieel erfgoed **immaterieelerfgoed.be** is de hub waar dit alles samenkomt en wordt gedeeld.

De inzet om actief breder en diverser immaterieel erfgoed te inventariseren op immaterieelerfgoed.be, levert inmiddels volop resultaat, met online publicatie van zowat **300 praktijken** die een verscheidenheid aan thema's en domeinen, etnisch-culturele achtergronden, gender, spreiding over Vlaanderen, ... reflecteren.

De officiële **inventaris** telt in 2021 **67 elementen**. De inzet is om vanuit de bredere betrokken groep de komende jaren ook erfgoedgemeenschappen in het netwerk rond immaterieelerfgoed.be gaandeweg toe te leiden naar de inventaris.

[Lees hier meer!](#)

INVENTARIS & REGISTER?

De **Inventaris Vlaanderen van het immaterieel cultureel erfgoed** en het **Register van inspirerende voorbeelden** dragen elk op hun eigen manier bij aan een bloeiende praktijk rond het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen:

- De **inventaris** brengt het **immaterieel erfgoed in kaart**, alsook de betrokken erfgoedgemeenschappen die zich inzetten voor dit erfgoed. Het is een groeiend overzicht van immaterieel erfgoed waar in Vlaanderen duurzaam zorg voor gedragen wordt. Om immaterieel erfgoed op de inventaris erkend te zien, dient een erfgoedgemeenschap zelf een aanvraag in.
- Het **register** brengt **inspirerende voorbeelden** rond het **borgen van immaterieel erfgoed** in beeld, en focust zo vooral op interessante werkvormen en methodes die ook voor anderen inspirerend kunnen zijn. Die acties en programma's kunnen door allerlei spelers getrokken worden: door de erfgoedgemeenschappen zelf, maar ook door een museum of archief, een lokaal bestuur, een sociaal-culturele organisatie of nog vele anderen. De bedoeling van het register is dat anderen inspiratie kunnen halen uit deze dynamische lijst. Iedereen kan inspirerende voorbeelden nomineren voor het register via immaterieelerfgoed.be.

unesco

INTERNATIONALE UNESCO-ERKENNINGEN VANUIT VLAANDEREN

9 elementen ingeschreven in de **Representatieve lijst voor het immaterieel cultureel erfgoed van Unesco**:

- Reuzen- en drakenoptochten in België en Frankrijk
- Heilig Bloedprocessie in Brugge
- Houtem Jaarmarkt
- Krakelingenfeest en Tonnekensbrand in Geraardsbergen
- Jaartallevan van Leuven
- Garnaalvisserij te paard in Oostduinkerke
- Valkerij
- Biercultuur in België
- Muziekunst van het jachthoornblazen op Franse hoorn

2 borgingspraktijken geselecteerd voor het **Register voor goede borgingspraktijken van Unesco**:

- Ludodiversiteit - het borgen van traditionele spelcultuur in Vlaanderen
- Het borgen van de beiaardcultuur

Hoe dragen onderzoek en documentatie bij aan het borgen van immaterieel erfgoed?

Onderzoek over immaterieel erfgoed in Vlaanderen is **kleinschalig** en tegelijk **innovatief, interdisciplinair** en **internationaal** georiënteerd. Het bestrijkt een **waaier** aan **onderzoeksthema's en -types**, van micro-onderzoek en documentatie rond traditionele technieken, over actieonderzoek met pilootprojecten in borging, tot mapping van wijdverspreide tradities, burgerwetenschap of beleidsvoorbereidend onderzoek. Er loopt geregeld historisch onderzoek, maar er is evengoed innovatief toegepast onderzoek, bijvoorbeeld rond immaterieel erfgoed en duurzaam toerisme, of de inzet van video bij het borgen van levend erfgoed. Er is ook artistiek onderzoek, bijvoorbeeld naar textielambachten en 'stilzwijgende kennis'. Er worden master- en bachelorproeven rond immaterieel-erfgoedthema's uitgeschreven en begeleid in het veld.

In de erfgoedsector is ook steeds meer aandacht voor documentatie en archief.

Voor dat alles wordt actief met vele erfgoedgemeenschappen samengewerkt. Meer zelfs, er is **samenwerking op alle niveaus**: academici, erfgoedprofessionals, erfgoedgemeenschappen, erfgoedexperts en andere partners bundelen de krachten in het kader van kennisopbouw en -deling, onderzoek en documentatie.

Er is **nog geen structurele steun** voor onderzoek en studies in immaterieel erfgoed en er zijn **weinig financieringslijnen**.

Onderzoek rond immaterieel erfgoed is wel onderdeel van het beleid in de erfgoedsector, maar de middelen zijn beperkt. Dat onderzoek hangt dus vaak af van meer algemene calls en van de creativiteit en inzet van de aanvragende onderzoekers, en van werkkaders die daarvoor ruimte bieden.

Unesco-leerstoel voor kritische erfgoedstudies en borging van immaterieel cultureel erfgoed

In 2014 werd op initiatief van Hoogleraar Prof. Dr. Marc Jacobs de [Unesco-leerstoel](#) voor kritische erfgoedstudies en het borgen van immaterieel cultureel erfgoed opgericht. Doel is om zowel in Vlaanderen als in internationale netwerken de ontwikkeling van [academisch onderzoek](#) en opleiding te stimuleren.

Recente onderzoeksthema's over [immaterieel erfgoed](#) in Vlaanderen

- Immaterieel-erfgoedmakelaars en bemiddeling
- Immaterieel erfgoed en diversiteit
- Immaterieel erfgoed en duurzaam toerisme
- Immaterieel erfgoed, ethiek, controversie en mensenrechten
- Participatief documenteren van immaterieel erfgoed
- Musea, archieven en het borgen van immaterieel erfgoed
- Waarderen van immaterieel erfgoed
- Immaterieel erfgoed en educatie
- Immaterieel erfgoed, transmissie, vakmanschap en leertrajecten

Tijdschriften die onderzoek over immaterieel erfgoed ontsluiten

[Faro](#)

[TIJD-SCHRIFT](#)

[VOLKSKUNDE](#)

4. Beleid en regelgeving

Waar staat de Vlaamse beleidsontwikkeling rond het borgen van immaterieel erfgoed anno 2021?

In het cultuurbeleid zijn de voorbije jaren initiatieven genomen om het borgen van immaterieel erfgoed stapsgewijs in beleidskaders en -instrumenten in te bedden. Zo is er anno 2021 een Vlaamse beleidsvisie en een ruim palet aan structurele en projectmatige ondersteuningslijnen.

Voor erfgoedgemeenschappen die voor hun praktijk erfgoedzorg willen uitwerken (bijvoorbeeld voor erkende elementen van de Inventaris Vlaanderen) is er weliswaar nog geen gerichte ondersteuning. Daar bestaat vandaag dus nog een leemte.

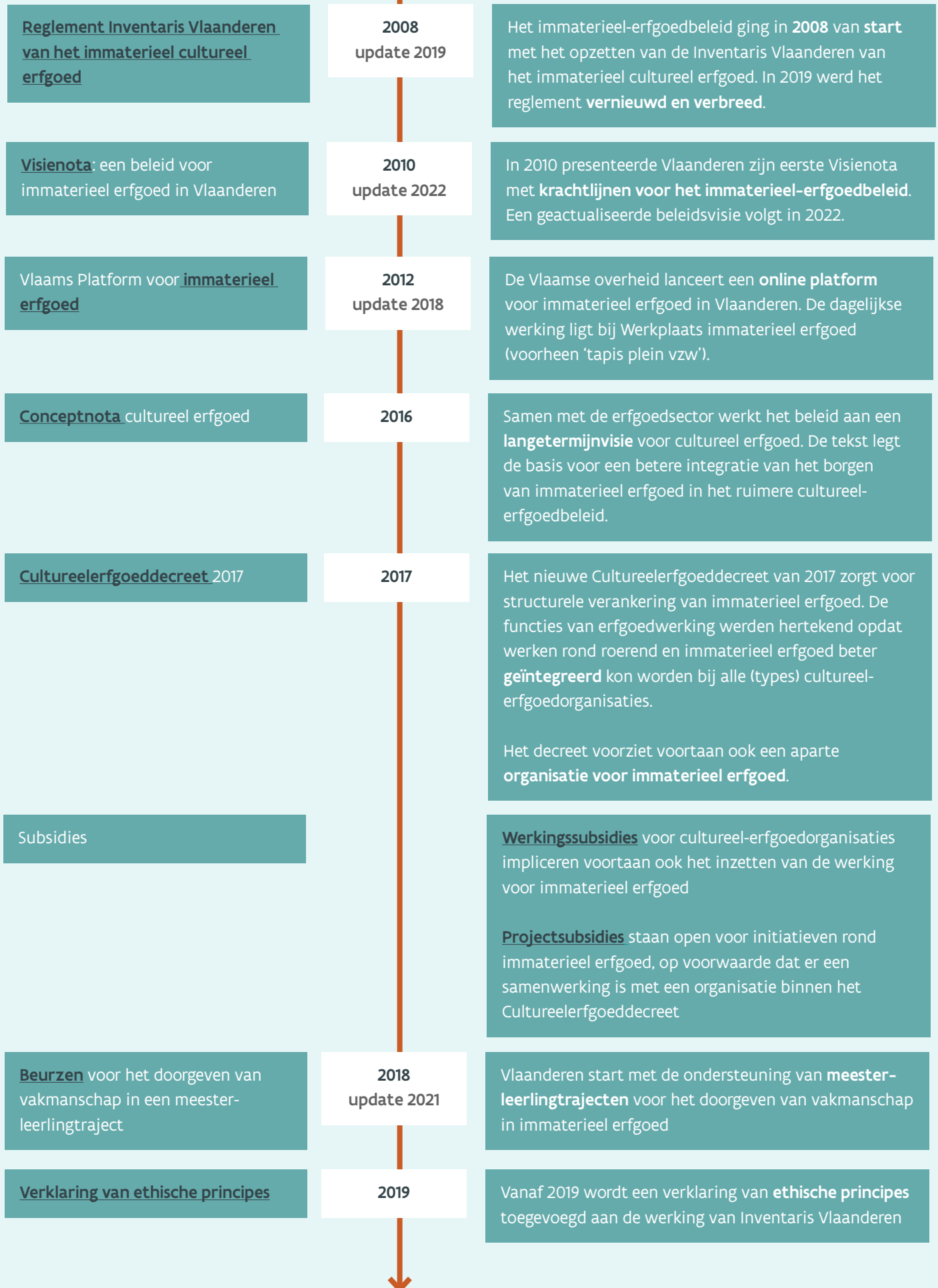
In andere beleidsdomeinen begint het werk pas. Er zijn al wel een aantal interessante aanknopingspunten en verkennende initiatieven, maar echte beleidsontwikkeling en samenwerking met oog voor immaterieel erfgoed over sectorgrenzen heen, bijvoorbeeld in de domeinen economie, biodiversiteit of auteursrecht, zijn een werf voor de toekomst.

Unesco legt zelf sterk de nadruk op intersectoraal samenwerken in het licht van duurzame ontwikkeling: inclusieve, sociale, economische en ecologische duurzame ontwikkeling. Voorbeelden daarvan vinden we vandaag vooral in de lokale beleidscontext, zoals de maatregelen die in Oostduinkerke worden genomen rond de garnaalvisserij te paard, in de stad Geel rond de psychiatrische gezinsverpleging, of in Brugge rond Handmade in Brugge in het licht van duurzame stadsontwikkeling.

[Pulse Transitienetwerk](#) en de Vlaamse Unesco Commissie realiseerden na de lancering van de SDGs in 2015 samen met het brede artistieke, sociaal-culturele en erfgoedveld een SDG-praktijkenbank, waarin ook immaterieel-erfgoedpraktijken uit Vlaanderen volop hun kracht in duurzame ontwikkeling tonen.

Cultuurbeleid

Aanknopingspunten met immaterieel erfgoed in andere beleidsdomeinen sinds 2021

ONROEREND ERFGOED

Heel wat immaterieel erfgoed is verbonden met de fysieke omgeving. Vanuit hun erfgoedbeleving maken mensen ook zelden een onderscheid tussen immaterieel, roerend en onroerend erfgoed. Het erfgoed wordt als samenhangend geheel gezien. In het Vlaamse beleid zijn de bevoegdheden echter opgedeeld. Via periodiek overleg houden de betrokken Vlaamse administraties elkaar op de hoogte. Er is weliswaar nog veel groei mogelijk voor meer samenwerking, onder andere op Europees niveau, rond de beurzen vakmanschap, via de 'culturele routes', enzovoort.

ONDERWIJS

In de eindtermen voor de eerste graad secundair onderwijs worden in 2018 nieuwe omschrijvingen voor de **sleutelcompetenties** 'historisch bewustzijn' en 'cultureel bewustzijn' goedgekeurd, die ruimte scheppen voor immaterieel erfgoed in het curriculum. Er zijn ook linken met competenties in duurzaamheid en in burgerschap. Ze bieden kansen en aanknopingspunten voor immaterieel erfgoed in onderwijs.

Ook met tal van bestaande initiatieven voor cultuureducatie in de onderwijssector kunnen bruggen geslagen worden, zoals Canon Cultuurcel, KlasCement, het archief voor onderwijs, cultuurkuur.be.

DIERENWELZIJN

Sinds enkele jaren is er geregeld **overleg** tussen de beleidsdomeinen Cultureel Erfgoed en Leefmilieu rond de **tradities met dieren**.

Op de **website** van het Departement Leefmilieu wordt ook de bemiddelende rol van erfgoedorganisatie CAG toegelicht, om zo mogelijke conflicten tussen erfgoed- en dierenwelzijnsbenaderingen proactief af te stemmen en zo mogelijk te verzachten.

BUURTEN MET ERFGOED

'**Buurten met erfgoed**' wil de banden tussen de scholen en het lokale erfgoed aanhalen en structureel verankeren. De school is een vertrekpunt, van waaruit omgevingsgericht onderwijs vorm krijgt. Ook het doorgeven van immaterieel erfgoed met en door praktijkmensen heeft een plaats in dit programma.

TOERISME

Er is geen specifiek Vlaams toerismebeleid rond immaterieel erfgoed in 2021, maar de recente beleidsaanpak '**Reizen naar Morgen**' van Toerisme Vlaanderen sluit wonderwel aan bij de principes van duurzame borging van levend erfgoed. Ze gaat uit van samenwerken aan verantwoord en duurzaam toerisme. Ze koestert en cultiveert **florerende bestemmingen**, waarbij ook de **bijhorende gemeenschappen** floreren.

ECONOMIE

Het beleidsdomein Economie biedt een **wettelijke erkenning als ambachtsman/vrouw**. Sinds de inwerkingtreding van die **wet** in juni 2016 hebben al meer dan 1.100 ambachtslieden die erkenning gekregen.

STEDENBELEID

Lokale programma's ter ondersteuning van **vakmanschap in de stad** zitten in de lift, in de vorm van projecten, maar ook als langetermijnbeleid gelinkt aan lokale economie, stadsontwikkeling of stadsvernieuwing, duurzaam toerisme, enzovoort. **Handmade in Brugge** is daar een voorbeeldpraktijk van.

Beleidsvisie 2022: uitdaging 7

7. Beleid rond immaterieel erfgoed cultuurbreed en in het beleidsdomein onderwijs ontplooiën

5. In de samenleving

Welke plaats heeft immaterieel erfgoed in inclusief samenleven anno 2021?

Immaterieel erfgoed is hedendaags levend erfgoed in het hart van de samenleving in Vlaanderen. Voorbeelden van hartverwarmende initiatieven bij erfgoedgemeenschappen of het maatschappelijk middenveld zijn alomtegenwoordig. En in de erfgoedsector groeit een hele reeks projecten, conferenties, workshops, publicaties, ... waarin immaterieel erfgoed, [diversiteit](#) en inclusie hand in hand gaan.

REVEIL

Reveil blaast samen met kunstenaars en lokale gemeenschappen het jaarlijkse ritueel van de dodenherdenking op 1 november nieuw leven in.

FANFARECULTUUR

Fanfares zijn onlosmakelijk verbonden met het lokale culturele leven in Vlaanderen. Ze brengen mensen uit alle lagen van de bevolking samen, zowel binnen de vereniging als daarbuiten wanneer fanfares optreden op straat of in concertzalen.

DOEK: TEXTIEL-LABO VOOR SAMENLEVEN

DOEK vzw is een **textielplatform**. Textiel staat centraal als materiaal, én wordt gezien als bindweefsel naar anderen. Via textiel komt een grote verscheidenheid aan mensen en organisaties met verschillende expertise, vaardigheden en achtergronden bijeen: van anderstalige nieuwkomers en jongeren tot modeprofessionals, van kunstenaars en antropologen tot erfgoedbeheerders of textielvernieuwers.

REUZENDIVERSITEIT

De veel gevierde reuzentradities in Vlaanderen ontpoppen zich als intercultureel succesverhaal. De reuzen evolueren mee met de bevolking en diverse identiteiten kleuren het straatbeeld. De reuzentraditie bouwt zo mee aan een inclusieve en warme samenleving, waarin betrokkenheid, creativiteit, verbeelding en dialoog centraal staan.

Mechelen
Borgerhout

VREDESBEIAARD

Een nieuwe (Duits-Belgische) beiaard draagt de vredesboodschap uit. De klanken van deze **Vredesbeiaard** tonen ons de kracht van immaterieel erfgoed om mensen blijvend te verbinden. Ook in bijzondere tijden, zoals tijdens de coronapandemie in 2020, neemt deze beiaard een rol op zich met troostende en verbindende bespelingen, verzoeknummers en een aangepast muzikaal programma.

DÍA DE LOS MUERTOS IN HET MAS

Sinds 2012 wordt **Día de los Muertos** in Antwerpen jaarlijks in het **MAS-museum** gevierd, een samenwerking tussen MAS en Mestizo Arts Platform.

GEELSE GEZINSVERPLEGING

In de stad Geel leeft een 700-jarige traditie van pleegzorg voor mentaal kwetsbaren bij gezinnen thuis. Het evolueerde tot een hedendaags **psychiatrisch behandelingsmodel** én is tegelijk een voorbeeld van immaterieel erfgoed dat sinds eeuwenlang een lokale gemeenschap verbindt in de zorg voor mensen.

CLUB ZAGHAREED

De Brusselse YouYou-groep en hun **Zaghareed-clubs** creëren momenten van uitwisseling, waarbij vrouwen van alle leeftijden en achtergronden zich verzamelen om de praktijk, ervaringen, verhalen en herinneringen aan het (traditionele Arabische) gebruik van de trilkrete te delen.

VROUWEN VAN HET JAAR IN HET JAARTALLENLEVEN VAN LEUVEN

Het **Jaartallenleven** van Leuven - opgenomen op de Representatieve Lijst in 2011 - was van oudsher (sinds 140 jaar) vooral een mannenritueel. Een belangrijke recente verandering nu is de opstart van **Vrouwen van het Jaar** sinds 2018.

BATUCADA BATERÍA VOOR LGBTQIA+

Batucada Baterías gaan in het zog van de traditie van Braziliaanse percussiegroepen overal ter wereld de straat op om mensen aan het dansen te krijgen, tijdens manifestaties, parades, feesten en evenementen. Famba, een Batucada Batería in Vlaanderen, zet deze praktijk in als medium om LGBTQIA+ zichtbaar te maken.

KINDERSPEL BIJ DE BLOEMENCORSO'S

Jongeren worden van kleins af betrokken én serieus genomen bij het bouwen van de **bloemencorso's**. Ze hebben hun eigen stoet, wagens en een onafhankelijke kinderjury.

Beleidsvisie 2022: uitdagingen 4 & 5

4. Het immaterieel-erfgoedveld meerstemmig ontwikkelen
5. Immaterieel erfgoedwerking in duurzame ontwikkeling verkennen

ETHISCHE VRAAGSTUKKEN EN PRINCIPES

De jongste jaren doken ethische vraagstukken en dilemma's op in het kader van het borgen van immaterieel erfgoed. Zijn tradities die milieubelastend zijn nog van deze tijd? Is er geen discriminatie van mensen in het spel? En hoe staat het met dierenwelzijn? Erfgoedgemeenschappen worstelen met verschuivingen in maatschappelijke normen en waarden, en in de klassieke en sociale media hoor je over elk standpunt wel een mening.

Unesco stelde twaalf **ethische principes** voor het borgen van immaterieel erfgoed op, die onder meer benadrukken dat de zeggenschap van erfgoedgemeenschappen voorop staat, dat er transparante samenwerking verwacht wordt, dat externe waardeoordelen te vermijden zijn, en dat er wederzijds respect moet zijn. Het achterliggende idee? Gemeenschappen versterken en een kader bieden voor gepaste vormen van interventie van buitenaf, met respect voor (de autonomie van) gemeenschappen.

Aansluitend daarbij presenteerde de Vlaamse overheid in 2019 een verklaring van ethische principes, als onderdeel van de Inventaris Vlaanderen van het immaterieel cultureel erfgoed. Het is een eerste stap in het uitbouwen van instrumenten rond ethiek en immaterieel erfgoed, op maat van de situatie in Vlaanderen.

AALST CARNAVAL, VRAAGSTUK VAN VREDESOPBOUW EN WEDERZIJDEN RESPECT

Het **carnaval** van Aalst was in 2019 aanleiding voor hoogoplopende discussies en de allereerste schrapping ooit uit de Representatieve Lijst van Unesco, na commotie over stereotiepe karikaturen door carnavalsvereniging *De Vismooil'n*.

De schrapping van de Representatieve Lijst van Unesco betekent natuurlijk niet dat de carnavalspraktijk als zodanig niet meer voortgaat, integendeel. Nadat de mediastorm wat was geluwd, kwam er des te meer nood om te werken rond de principes wederzijds respect en inclusie voor dit levende erfgoed en de vele duizenden betrokkenen die in de internationale storm rond het incident werden meegesleurd.

Verschillende spelers hebben daar de schouders onder gezet. Erfgoedcel Denderland bijvoorbeeld wil via de **Carnavalsacademie** meer achtergrond bieden over het vakmanschap van het bouwen van de carnavalsoptocht, over de geschiedenis en het karakter van carnaval als omkeringsritueel, over de rol en de grenzen van humor, enzovoort. Scholen introduceren kinderen met verschillende achtergronden in het carnaval, en carnavalsgroepen verwelkomen mensen met verschillende achtergronden in hun midden.

De hele situatie blijft beladen en gevoelig, er is bij velen angst voor onbegrip, maar er is ook veel goede wil. Aalst Carnaval heeft net als andere onderdelen van de Inventaris Vlaanderen in 2019 ook de verklaring van ethische principes ondertekend, wat een handvat biedt voor verdere dialoog, sensibilisering en initiatieven rond inclusie.

6. Bewustwording en zichtbaarheid

Hoe(zeer) komt immaterieel erfgoed aan bod in diverse communicatie en media?

Ook al is immaterieel erfgoed in 2021 nog geen breed bekend begrip in Vlaanderen, toch wordt het steeds zichtbaarder op allerlei manieren:

- in verslaggeving via de pers;
- via socialemediakanalen van erfgoedgemeenschappen;
- in communicatie van www.immaterieelerfgoed.be, de erfgoedsector en de overheid
- in allerhande (en steeds meer) tentoonstellingen, workshops, lezingen bij musea en andere culturele organisaties.

Er is merkbaar een groeiende aandacht, waardering en respect voor de vele thema's van levend erfgoed en de mensen erachter.

WWW.IMMATERIEELERFGOED.BE

Online hub voor informatie en communicatie over immaterieel erfgoed in Vlaanderen. De website heeft een steeds groter bereik. In 2021 waren er bijna 150.000 unieke paginabezoeken.

LEVE IMMATERIEEL ERFGOED!

Leve immaterieel erfgoed! is een jaarlijkse netwerkdag die alle betrokkenen rond levend erfgoed in Vlaanderen samenbrengt, viert en inspireert.

ULTIMAS

Sinds 2014 worden de Vlaamse **ULTIMAS** (Cultuurprijzen) ook aan immaterieel-erfgoedinitiatieven met grote verdienste uitgereikt.

VLAAMSE UNESCO-TREFDAG

Op de jaarlijkse Vlaamse **Unesco-trefdag** staat immaterieel erfgoed stevast op het **programma**.

ERFGOEDDAG

Erfgoeddag is het grootste publieksevenement rond cultureel erfgoed (roerend en immaterieel erfgoed) in Vlaanderen en bereikt zo'n 250.000 bezoekers. Het wordt georganiseerd door FARO met inbreng van vele erfgoedgemeenschappen en -organisaties. Elk jaar komt ook immaterieel erfgoed aan bod.

IN DE MEDIA

In opmars:

Media-aandacht voor immaterieel erfgoed groeit gestaag. Ter illustratie: sinds 2012 is er een vertienvoudiging (!) van het aantal vermeldingen van immaterieel erfgoed in Google News vanuit België.

Uitdagingen:

'Immaterieel cultureel erfgoed' blijft een moeilijk begrip om breed te introduceren naar publiek en in de media. Het vlotter bekkende alternatief 'levend erfgoed' staat in Vlaanderen al voor het behoud van oude dierenrassen en biedt dus ook geen soelaas. In de pers en de media zien we vaak de uitdrukking "immaterieel werelderfgoed" verschijnen en er leven ook nog misverstanden, zoals de idee dat tradities onveranderd zouden moeten blijven. De Vlaamse Unesco Commissie maakte daarom deze verhelderende **bladwijzer**.

STRANDBLOEMEN IN HET ZONNETJE

In 2021 transformeerde het strand van Oostende in een ware bloemenzee. Via de pers en allerlei communicatieacties vanuit de toeristische en cultuursector werden kinderen, (groot) ouders, familie en vrienden, jeugdbewegingen, speelpleinwerkingen,... opgeroepen om zoveel mogelijk kleurrijke papieren **strandbloemen** te knutselen. Honderdduizend om precies te zijn. Zo droegen ze bij aan het beoefenen, beleven en doorgeven van deze levende erfgoedtraditie van papieren bloemen maken aan zee.

FACEBOOK VOOR BORGING

Heel wat erfgoedgemeenschappen zetten **sociale media** in voor borging en visibiliteitsacties, zoals acties rond Vlaamse Gebarentaal met de hashtag #VGT10jaar, of de Facebookgroep '**Behoud de woonwagencultuur**'.

APP & TOUR

Immaterieel erfgoed inspireert erfgoedapps en -tours, zoals een **erfgoedappwandeling** waarin je het Jaartallenleven van Leuven leert kennen.

#VIRGAYESMOBIEL

Vrijwilligers van de Virga Jesse Feesten trokken eropuit met de **#VirgaYesMobiel**, om allerlei jonge en nieuwe mensen te informeren en te werven, en de erfgoedgemeenschap te vergroten en verbreden.

IN DE KIJKER IN HET MUSEUM

Een nieuwe museumvleugel over immaterieel erfgoed in het NAVIGO-museum, tal van expo's en acties rond immaterieel erfgoed in het Gentse Huis van Alijnmuseum, in Openluchtmuseum Bokrijk of in het PARCUM-dialoogmuseum, en lokaal immaterieel erfgoed in de verschillende stadsmusea in Vlaanderen. Levend erfgoed is niet meer weg te denken uit het **museum van de 21ste eeuw** in Vlaanderen!

Beleidsvisie 2022: uitdagingen 2 & 4

2. Zichtbaarheid en maatschappelijk bewustzijn rond immaterieel erfgoed vergroten
4. Het immaterieel-erfgoedveld meerstemmig ontwikkelen

7. Betrokkenheid en engagement

Welke participatie en inzet is er vanuit erfgoedgemeenschappen en middenveld voor het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen?

Vlaanderen floreert met enorme inzet van **vrijwilligers- en burgerinitiatieven** in het veld van cultuur en erfgoed. Het beleid trok dan ook als vanzelf **de participatieve kaart** rond immaterieel erfgoed, met de actieve **erfgoedgemeenschappen in het hart**, en **allerlei stakeholders en spelers daaromheen**: borgingscomités, vriendenverenigingen, vrijwilligers, erfgoedorganisaties, lokale besturen, enzovoort.

Ook in de **privésector en het bedrijfsleven** zien we dat spelers zich engageren rond het borgen van immaterieel erfgoed. Dat gebeurt dan vooral wanneer er een directe betrokkenheid is bij de actuele praktijk: denk bijvoorbeeld aan koepelverenigingen biercultuur of frietkotcultuur, ondernemers in verschillende ambachten of, toeristische spelers. We zien het ook vaker wanneer er een lokale connectie is: denk bijvoorbeeld aan het belang van lokale sponsors die vele feesten en tradities helpen mogelijk maken.

Het SofinaBoël Fonds van de Koning Boudewijnstichting is een voorbeeld van een **particulier initiatief dat immaterieel erfgoed ondersteunt**: [jonge getalenteerde ambachtslieden](#) in de erfgoedsector kunnen er een vervolmakingsbeurs krijgen.

In het **Vlaamse beleid** werden, naast het **ondersteuningskader voor erfgoedwerking en -projecten**, ook instrumenten en financieringsmogelijkheden ontwikkeld die impulsen geven aan **cross-sectorale samenwerkingsprojecten**. Voorbeelden op: [cultuuroptil](#) en [immaterieel erfgoed](#).

Beleidsvisie 2022: uitdagingen 6 & 7

6. Immaterieel-erfgoedwerking in de cultureel-erfgoedsector duurzaam uitbouwen en verdiepen
7. Beleid rond immaterieel erfgoed in het cultuurbeleid, andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus ontplooiën

8. Internationaal samenwerken

In welke mate zet Vlaanderen zich in voor internationale samenwerking rond de Conventie 2003 en het borgen van immaterieel erfgoed?

In het kielzog van de Conventie 2003 groeit doorheen de jaren een **lerend netwerk** in bilaterale, regionale en internationale **uitwisseling en samenwerking**. Beleidsmedewerkers, experts en organisaties zetten de neuzen in dezelfde richting voor het gedeelde langetermijndoel: de rijke diversiteit aan levend erfgoed van de mensheid in onze wereld een duurzame toekomst geven. **Vlaanderen trekt van bij het begin mee de kar** in deze [internationale samenwerking rond immaterieel erfgoed](#). En de inbreng van **Unesco-2003-experts** uit Vlaanderen wordt actief en genereus gedeeld op tal van internationale fora (jury's, webinars, expertmeetings, enzovoort).

IN HET COMITÉ

België zetelde in 2012-2016 in het Intergouvernamenteel Comité van de Conventie 2003 (eerder ook al in 2006-2008), met inbreng van de Vlaamse delegatie en expertise. Zo heeft Vlaanderen meerdere jaren actief mee vorm gegeven aan de ontwikkeling van de conventie.

MULTINATIONALE UNESCO-NOMINATIES

De Unesco-lijsten blijken een straffe hefboom voor samenwerking over de grenzen. Het enorme netwerk rond de Unesco-erkenning van het Valkerijerfgoed spreekt in dat opzicht tot de verbeelding (24 landen in 2021), waaronder België. Maar er zijn nog vele andere voorbeelden, zoals samenwerking rond het borgen van de beiaardcultuur, de muziekkunst van het jachthoornblazen, kermiscultuur, traditionele irrigatiesystemen, of het Tocatiprogramma voor de borging van traditionele spelen en sporten.

SAICH

Het **SAICH-project** (2010-2020) ontwikkelde een samenwerking tussen zeven landen in zuidelijk Afrika en een gedeeld online platform voor immaterieel erfgoed.

Het project werd mogelijk gemaakt door het Vlaams Unesco Trustfonds (**FUT**), met in totaal 1,2 miljoen USD steun voor de opeenvolgende projectfasen.

VLAAMS-NEDERLANDSE WISSELWERKING

Al vele jaren is er een bijzonder vruchtbare wisselwerking tussen buurlanden Nederland en Vlaanderen in het kader van immaterieel erfgoed. Het gaat dan bijvoorbeeld om ervaringsuitwisseling, beleidsadvies en gezamenlijke kennisopbouw rond nieuwe thema's.

UNESCO-GEACCREDITEERDE NGO'S

Meerdere niet-gouvernementele organisaties (vzw's) uit Vlaanderen zijn door **Unesco geaccrediteerd** om advies te verlenen in het kader van de internationale werking van de Conventie 2003.

Het gaat om de volgende acht organisaties:

- Centrum voor Agrarische Geschiedenis
- Sportimonium. Centrum voor Sportcultuur vzw
- FARO Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw
- IVV. Instituut Voor Vlaamse Volkskunst vzw
- Kant in Vlaanderen vzw
- PARCUM vzw
- Het Domein Bokrijk vzw
- Werkplaats immaterieel erfgoed

In totaal zijn er dertien geaccrediteerde organisaties met hun maatschappelijke zetel in België, waaronder ook internationale ngo's.

EUROPEES SAMENWERKEN

In 2021 vormde zich een gloednieuw **netwerk** rond de Conventie 2003 in de Europese regio. Het netwerk stelt zich tot doel de ontwikkeling van de conventie, dialoog en de uitwisseling in de Europese landen en regio aan te moedigen.

ONDERZOEKSNETWERKEN

In het **UNITWIN-netwerk** van Unesco-leerstoelen rond immaterieel erfgoed en de Conventie 2003 zet de Vlaamse leerstoel voor kritische erfgoedstudies en de borging van het immaterieel cultureel erfgoed onder leiding van Marc Jacobs zich volop in.

ICH & MUSEUMS PROJECT (IMP)

Het **IMP project** realiseerde in Europa tussen 2017 en 2020 uitgebreide kennisdeling en netwerking op het snijvlak van musea en het borgen van immaterieel erfgoed. Het project werd door Vlaanderen getrokken, met cofinanciering van de EU.

ADVISERING IN EVALUATION BODY

In 2019 werd Werkplaats immaterieel erfgoed als geaccrediteerde NGO uit Vlaanderen verkozen tot lid van de twaalfkoppige **Evaluation Body**, die instaat voor de advisering van Unesco-nominaties.

ICH NGO FORUM

ICH NGO Forum is het platform voor communicatie, netwerking, uitwisseling en samenwerking tussen de ngo's die in het kader van de Unesco-Conventie 2003 geaccrediteerd zijn. Werkplaats immaterieel erfgoed speelde een gangmakersrol in de uitbouw van dit forum.

Beleidsvisie 2022: uitdaging 8

8. Internationale beleidsvoering en samenwerking verder uitbouwen en differentiëren

III. Zorgen voor morgen: uitdagingen en inzet voor de komende jaren

De **Vlaamse beleidsvisie** (2022) voor immaterieel erfgoed zet actief in op **de langetermijndoelen** van het **Unesco-resultatenkader** en op de uitdagingen die we in de rapportering voor Unesco vaststelden. Het onderstaande schema brengt doelen en uitdagingen op een overzichtelijke manier samen.

Ze bieden een kompas en oriëntatie aan alle betrokken spelers en netwerken – beleidsmakers en erfgoedgemeenschappen, erfgoedorganisaties, onderzoekers en onderwijsinstellingen, maatschappelijk middenveld, private spelers en de media – om de volgende jaren verder in te zetten op en samen te werken aan het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen.

Resultatenkader
Unesco
thema's

1

Organisatie, middelen en mensen

2

Educatie: doorgeven en opleiden

3

Inventarisatie en onderzoek

4

Beleid en regelgeving

5

In de samenleving

6

Bewustwording en zichtbaarheid

7

Betrokkenheid en engagement

8

Internationaal samenwerken

Beleidsvisie

Vlaanderen
uitdagingen

1

Versterken van erfgoedgemeenschappen en immaterieel-erfgoedpraktijken

2

Zichtbaarheid en maatschappelijk bewustzijn rond immaterieel erfgoed vergroten

3

Breder en diverser immaterieel erfgoed
immaterieel erfgoed in kaart brengen,
documenteren en onderzoeken

4

Het immaterieel-erfgoedveld meerstemmig
ontwikkelen

5

Immaterieel-erfgoedwerking in duurzame
ontwikkeling verkennen

6

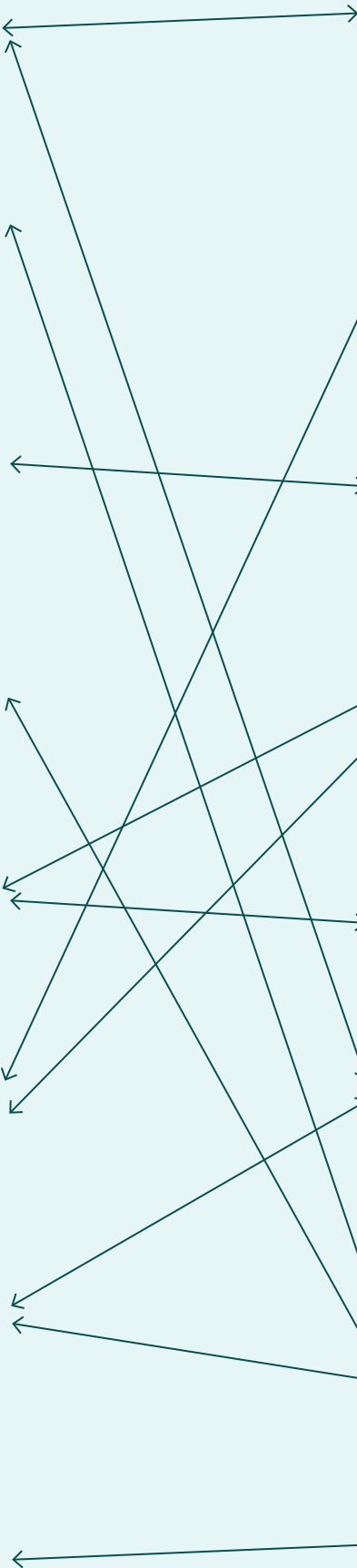
Immaterieel-erfgoedwerking in de cultureel-
erfgoedsector duurzaam uitbouwen en
verdiepen

7

Beleid rond immaterieel erfgoed in het
cultuurbeleid, andere beleidsdomeinen en
beleidsniveaus ontplooiën

8

Internationale beleidsvoering en
samenwerking verder uitbouwen en
differentiëren

III. COLOFON

Deze publicatie is een uitgave van het Departement Cultuur, Jeugd en Media in samenwerking met Werkplaats immaterieel erfgoed.

Redactie

Sophie Muyllaert - Departement Cultuur, Jeugd en Media
Jorijn Neyrinck - Werkplaats immaterieel erfgoed

Eindredactie

Krista Van Santen - Departement Cultuur, Jeugd en Media

Beelden

Cover en p. 71: © Werkplaats immaterieel erfgoed
p. 4: Jenevermuseum Hasselt © KobeVanderzande
p. 7: Adobe stock
p. 9: Fanfarecultuur het fanfareorkest van de Lage Landen
p. 15: Adobe stock
p. 21: © Femke den Hollander voor Werkplaats immaterieel erfgoed
p. 33: Remork & Karkaba UMoB ©Illias Teirlinck
p. 48: Paardenvissers ©Sofhie Legein / Lokaal Bestuur Koksijde
p. 50: Strandbloemen © Katrien Vervaele via Kusterfgoed
p. 58: © Lucas Denuwelaere voor Werkplaats immaterieel erfgoed
p. 63: © Lucas Denuwelaere voor Werkplaats immaterieel erfgoed
p. 67: © Lucas Denuwelaere voor Werkplaats immaterieel erfgoed
p. 75: Ommegang Mechelen Amir en Noa © Jonas Maris
p. 80: Afgaans borduren ©DOEK vzw
p. 84: © Femke den Hollander voor Werkplaats immaterieel erfgoed
p. 86: © Sophie Nuytten voor Werkplaats immaterieel erfgoed
p. 90: © Femke den Hollander voor Werkplaats immaterieel erfgoed
p. 93: Restauratietechnieken voor ons geschreven en gedrukt verleden

Vormgeving

bloudruk - www.bloudruk.be

Verantwoordelijke uitgever

Luc Delrue
Departement Cultuur, Jeugd en Media
Arenbergstraat 9
1000 Brussel

departement.cjm@vlaanderen.be

[vlaanderen.be/cjm](https://www.vlaanderen.be/cjm)

twitter.com/deptCJM
facebook.com/deptCJM

Wettelijk depotnummer

D/2022/3241/282

